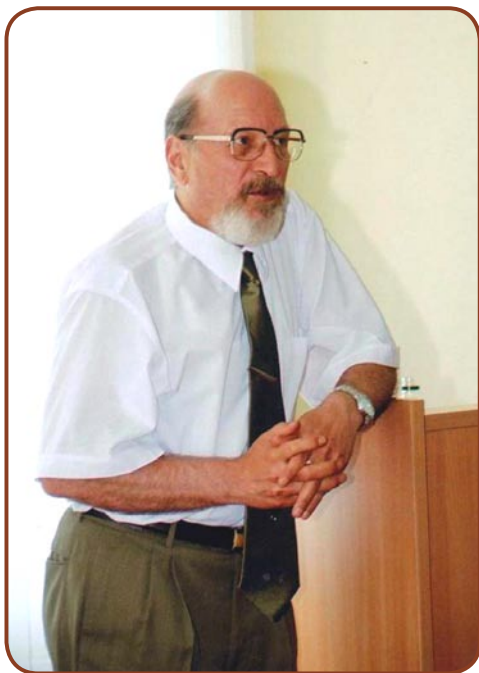


Mult stimate domnule Nicolae OSMOCHESCU,



Această splendidă toamnă este pentru dumneavoastră mai specială ca oricând, deoarece v-a adus în dar o frumoasă sărbătoare – cea de-a 70-a aniversare – vârsta frumoaselor împliniri.

Sunteți o personalitate de notorietate în elita justiției și cea academică, dar cel mai important – sunteți Omul erudit și cult, care prin forța exemplului propriu și prin fapte înălțătoare în sine ați demonstrat că grandoarea ființei umane constă din virtuțile native, completate de valori excepționale, dobândite în decursul anilor. Astfel, ați câștigat respectul și încrederea tuturor. Or, nu oricine poate să se bucure de onoarea și prestigiul dumneavoastră.

Minunatul popas aniversar evidențiază tot mai mult succesele remarcabile obținute prin muncă asiduă și implicare plenară. Reușitele dumneavoastră denotă indici de înaltă performanță prin care ați contribuit direct la edificarea statului de drept Republica Moldova, precum și la conturarea imaginii țării noastre peste hotarele ei.

Pentru tot ceea ce înglobează astăzi în sine numele Nicolae Osmochescu, vă mulțumim. Vă dorim sănătate, bucurii nenumărate, forțe inepuizabile de muncă, iar sufletul să vă vibreze într-o perpetuă armonie.

La Mulți Ani!

**Cu înaltă considerațiune,
În numele Consiliului de Administrație al UJM
Gheorghe AVORNIC, președinte,
împreună cu echipa „Revista Națională de Drept” și ziarul „Dreptul”**

Felicitări domnului profesor Nicolae OSMOCHESCU

Stimate domnule profesor Nicolae Osmochescu, Facultatea de Drept a Universității „Constantin Stere” vă felicită cordial cu ocazia frumoasei aniversări a 70 de ani.

Este incontestabilă contribuția dumneavoastră la edificarea științei dreptului în Republica Moldova. Remarcăm, în mod special, aportul la pregătirea cadrelor de calificare științifică înaltă în domeniul Dreptului internațional public. Mulți dintre discipolii pe care i-ați format s-au afirmat în diferite domenii ale activității diplomatice și consulare.

Prin întreaga viață și activitate, ați marcat o istorie personalizată a carierei de jurist. Sunteți autorul unui mare număr de cărți, studii, articole, care înglobează o parte însemnată a științei dreptului din Republica Moldova.

Pe parcursul anilor, ați activat cu succes în diverse misiuni diplomatice, ați deținut funcții importante în stat: consilier al președintelui țării, viceprim-ministru, judecător la Curtea Constituțională etc.

Sunteți cel care a pus bazele actualului Minister al Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova. Tot sub îndrumarea dumneavoastră, anual își susțin teza de doctor numeroși discipoli, care propagă cultura, înțelepciunea și experiența de viață pe care le-o împărtășiți.

Toate acestea reprezintă doar un segment din prodigioasa activitate pe care ați desfășurat-o în mediul profesional și academic, fapt pentru care ne închinăm cu adâncă pietate și vă urăm noi succese, realizări frumoase întru prosperarea științei dreptului în Republica Moldova.

La Mulți Ani!

**Consiliul Facultății de Drept,
USPEE „Constantin Stere”**

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

(Publicație periodică științifico-practică)

nr. 11 (169) 2014

Certificatul de înregistrare
nr. 1003600061124 din 27 septembrie 2000

Publicație acreditată de Consiliul Suprem
pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică
al Academiei de Științe a Moldovei prin
Hotărârea nr. 61 din 30.04.2009

Categoria C

FONDATORI:

Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea de Studii Politice
și Economice Europene
„Constantin Stere” din Moldova
Uniunea Juriștilor din Moldova

REDACTOR-ȘEF

Gheorghe AVORNIC

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT

Sergiu BĂIEȘU

(doctor în drept, conferențiar universitar, decanul Facultății de
Drept, Universitatea de Stat din Moldova)

Stilizator Antonina DEMBIȚHI

Machetator Maria BONDARI

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Gheorghe Ciocanu (doctor habilitat în științe fizico-matematice,
profesor universitar, rectorul Universității de Stat din Moldova),
Elena Aramă (doctor habilitat în drept, profesor universitar),
Victoria Arhiliuc (doctor habilitat în drept, profesor universitar),
Flavius-Antoni Baias (doctor, conferențiar universitar,
decanul Facultății de Drept, Universitatea din București),
Sergiu Brînza (doctor habilitat în drept, profesor universitar),
Cătălin Bordeianu (doctor în drept, profesor universitar, România),
Ion Craiovan (doctor în drept, profesor universitar, România),
Gheorghe Chibac (doctor în drept, profesor universitar),
Spyros Flogaitis (doctor în istorie și drept, profesor universitar
(Grecia), Director al Organizației Europene de Drept Public),
Ion Guceac (doctor habilitat în drept, profesor universitar),
Raisa Grecu (doctor habilitat în drept, profesor universitar,
USPEE „Constantin Stere”),
Ioan Humă (doctor în drept, profesor universitar, România),
Gheorghe Mihai (doctor în drept, profesor universitar, România),
Nicolae Sadovei (doctor în drept, conferențiar universitar),
Andrei Smochină (doctor habilitat în drept),
Florin Streteanu (doctor în drept, profesor universitar, decanul
Facultății de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca),
Vytautas Nekrosius (doctor habilitat în drept,
profesor universitar, Lituania),
Tzyetan Sivkov (doctor în drept, profesor universitar, Bulgaria),
Trebkov A.A. (doctor în drept, profesor, Președintele Uniunii
Juriștilor din Federația Rusă),
Tudorel Toader (doctor în drept, profesor universitar, decanul
Facultății de Drept, Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași),
Alexandru Țiclea (doctor în drept,
rectorul Universității Ecologice București, România).

ADRESA REDACȚIEI:

MD 2009, Chișinău, str. Al. Mateevici, 60, bir. 222
Telefoane: 022-57-77-52, 022-57-76-90
e-mail: revistadrept@yahoo.com
Indexul PM 31536

SUMAR

Xenofon ULIANOVSKI, Mihai DOGARU

Sfera persoanelor juridice care răspund din
punct de vedere penal..... 2

Victor VOLCINSCHI, Violeta CHISILIȚA

Definirea dreptului subiectiv de uzufruct, uz și
abitație și locul servituților personale în sistemul
drepturilor reale..... 9

Василий ФЛОПЯ

Дорогостоящая стратегия общественного
здоровья на период 2014-2020 годов..... 14

Ion ȚIGANAS

Analiza criminologică a infracțiunii de contra-
facere. Contrafacerea ca fenomen social 17

Vitalie RUSU, Dumitru GHERASIM

Audierea – mijloc procesual de bază al exami-
nării probelor în ședința de judecată 25

Ludmila PROCA

Reglementari privind garanțiile sociale acorda-
te cetățenilor cu statut oficial de șomer..... 32

Violeta CHISILIȚA

Argumentarea conceptului de „servitute per-
sonală” aplicat față de drepturile subiective de
uzufruct, uz și abitație 43

Stanislav COPEȚCHI

Analiza juridico-comparativă a incriminărilor
privind atragerea minorilor la activitate crimi-
nală sau determinarea lor la săvârșirea unor
fapte imorale din legislațiile penale ale statelor
membre CSI și ale Țărilor Baltice 46

Octavian MARIAN

Garanțiile juridice ale statutului juridic al
personalității..... 54

Victoria SANDUȚA

Particularitățile apariției și dezvoltării sistemu-
lui bancar în Republica Moldova 60

Adrian LUNGU

Influența procesului de externalizare asupra ra-
porturilor juridice de muncă în Republica Mol-
dova și în România..... 69



SFERA PERSOANELOR JURIDICE CARE RĂSPUND DIN PUNCT DE VEDERE PENAL

Xenofon ULIANOVSKI,

doctor habilitat în drept, conferențiar universitar (Vicepreședinte CA Chișinău)

Mihai DOGARU,

doctorand (Judecătoria Tîrgu Jiu, județul Gorj, România)

REZUMAT

Întrebarea cu privire la răspunderea penală a persoanelor juridice este reglementată de Convenția penală privind corupția adoptată la 27.01.1999 la Strasbourg, de Convenția ONU împotriva corupției adoptată la 31.10.2003 la New York și de legislațiile diferitelor state. Republica Moldova a semnat Convenția ONU împotriva corupției la 28.09.2004, ratificată prin Legea nr. 158-XVI din 6.07.2007.

În doctrină și în legislațiile statelor există un consens privind răspunderea penală a persoanelor juridice de drept privat, dar rămânând în discuție problema răspunderii penale a persoanelor juridice de drept public, a entităților lipsite de personalitate juridică, a persoanelor juridice străine și a altor persoane juridice. Aceste aspecte ne-am propus să le examinăm în acest articol și să constatăm cum sunt reglementate de codurile și legile altor țări (Franța, Belgia, Marea Britania etc.).

Cuvinte-cheie: persoană juridică, răspundere penală, sistem juridic, impunitate penală, persoană juridică de drept privat, persoană juridică de drept public, entități lipsite de personalitate juridică, entități autonome și organizate.

SUMMARY

The issue concerning the penal responsibility of a juridical person is regulated by the the penal Convention as to corruption adopted on the 27.01.1999 in Strasbourg, by the UNO Convention against corruption adopted on the 31.10.2003 in New York and by the legislations of different states. The Republic of Moldova signed the UNO Convention against corruption on the 28.09.2004, ratified by the Law nr. 158-XVI of 6.07.2007.

In the doctrine and in the legislations of the states there exists a consensus as to the penal responsibility of juridical persons of private law, but remaining in discussion the problem of penal responsibility of juridical persons of public law, of entities not having a juridical personality, of foreign juridical persons and of other juridical persons. We have decided to examine these aspects in the present article and to conclude how there are regulated the codes and laws of other countries (France, Belgium, Great Britain, etc.).

Keywords: juridical person, penal responsibility, juridical system, penal impunity, juridical person of private law, juridical person of public law, entities devoid of juridical personality, autonomous and organized entities.

Primul pas în încercarea de cristalizare a unui sistem juridic, bazat pe principiul răspunderii penale a persoanelor juridice, îl reprezintă determinarea sferei persoanelor juridice, cărora li se poate aplica această răspundere.

În plan european, unul din răspunsurile la această întrebare îl dă Convenția penală privind corupția¹, adoptată la 27.01.1999 la Strasbourg, în art. 18 al căreia se stipulează: „Fiecare parte adoptă măsurile legislative și alte măsuri care se dovedesc necesare pentru a se asigura că persoanele juridice pot fi făcute responsabile pentru infracțiunile de corupție activă, de trafic de influență și pentru spălarea banilor stabilite în virtutea prezentei Convenții, atunci când ele sunt comise în beneficiul lor de către orice persoană fizică, care activează fie individual, fie în calitate de membru al unui organ al persoanei juridice, care exercită o funcție de răspundere în cadrul ei, în baza: unei puteri de reprezentare a persoanei juridice; sau unei autorități pentru a lua decizii în numele persoanei juridice; sau unei autorități pentru a exercita un control în cadrul persoanei juridice; cât și pentru participarea unei astfel de persoane fizice în calitate de complice sau de instigatoare la comiterea infracțiunilor menționate mai sus”.

Tot în așa sens se reglementează această întrebare în Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției, adoptată la New York la 31 octombrie 2003

și semnată de Republica Moldova la 28 septembrie 2004², în art. 26, intitulat „Răspunderea persoanelor juridice”, unde se stipulează: „Fiecare stat parte adoptă măsurile necesare, conform principiilor sale juridice, pentru a stabili răspunderea persoanelor juridice care participă la infracțiunile stabilite conform prezentei convenții...”

În doctrină și în legislațiile diferitelor state, există un consens în ceea ce privește răspunderea penală a persoanelor juridice de drept privat, rămânând în discuție problema răspunderii penale a persoanelor juridice de drept public, răspunderea penală a entităților lipsite de personalitate juridică, a persoanelor juridice străine și a altor persoane juridice – aspecte care vor fi examinate în cele ce urmează.

1.1. Persoanele juridice de drept privat

În doctrină este unanim admisă acceptarea calității de subiect al răspunderii penale a persoanelor juridice de drept privat, cu destinațiile ei principale, societățile comerciale³, precum și în cazul persoanelor juridice fără scop lucrativ, așa cum este reglementată în Codul penal francez și în legea belgiană privind instituirea răspunderii penale a persoanelor juridice, libertatea de asociere nefuncționând decât în limitele impuse de lege (în primul rând, de legea penală), iar pe de altă parte, scopul nepatrimonial al asociației nefiind suficient pentru a justifica o soluție de impunitate în cazul



săvârșirii infracțiunilor⁴. Cazurile de impunitate penală trebuie să fie, ca și în cazul persoanelor fizice, o excepție absolut necesară și, prin urmare, strict reglementată de legea penală, în acord deplin cu principiul egalității în fața legii penale.

În Codul penal francez, este reglementată răspunderea penală a persoanelor juridice (art.121-2 Cod penal), iar potrivit art.5 alin.(1) din Codul penal belgian „orice persoană juridică răspunde penal pentru infracțiunile săvârșite”. Codul penal olandez prevede la art.51 alin.(1) că infracțiunile pot fi săvârșite de persoane fizice sau persoane juridice, iar la alin.(3) al aceluiași articol prevede că „în scopul aplicării dispozițiilor precedente, persoanei juridice îi sunt asimilate societatea care nu are personalitate juridică, respectiv asociația și fundația”.

Acest fapt se explică prin aceea că *asociațiile* dispun de patrimoniul real și importante în vederea realizării scopului pentru care s-au constituit, iar dacă resursele sunt folosite pentru săvârșirea de infracțiuni, de câștigul astfel obținut beneficiază toți membrii asociației.

Pe de altă parte, în cazul *fundațiilor* au loc importante transferuri patrimoniale, generatoare de infracțiuni⁵, cum este cazul unei fundații care se folosește de facilitățile fiscale legislative pentru întreprinderea de acțiuni care se află în afara scopului declarat, săvârșind infracțiuni de fals, evaziune fiscală etc. În sens contrar, s-a considerat că fundațiile trebuie excluse din categoria entităților sancționabile penal, cu motivarea că în cazul lor în prim-plan apare un patrimoniu, și nu un grup de persoane, ele fiind simple centre materiale sau ideale în jurul cărora se organizează drepturi și obligații recunoscute de lege⁶.

Activitatea sindicatelor poate determina săvârșirea de infracțiuni, cum ar fi cele prevăzute de legislația muncii, dar și alte infracțiuni. Astfel, s-a arătat în doctrină, că un sindicat poate săvârși o infracțiune împotriva siguranței statului, când culege informații cu caracter secret de la membrii săi pentru a le transmite unei puteri străine, sau o infracțiune de insultă ori calomnie prin publicațiile patronate⁷. În cazul sindicatelor, nu se aplică, de regulă, sancțiunea dizolvării sau suspendării activității.

O adevărată evoluție în ceea ce privește răspunderea penală a sindicatelor o găsim în dreptul englez, deoarece, inițial, potrivit Legii privind sindicatele din 1871, acestea nu erau considerate ca putând răspunde din punct de vedere penal, eventualele acuzații urmând a fi îndreptate împotriva administratorului sindicatului (*trustee*).

Cu toate acestea, în practica judiciară, ce constituie izvor de drept, instanța supremă britanică a statuat că un sindicat poate răspunde penal, deoarece, dacă legea îi recunoaște capacitatea de a deține bunuri sau de a publica articole defăimătoare, pentru identitate de rațiune, legea trebuie să îi recunoască și capacitatea de a răspunde pentru faptele comise în administrarea bunurilor sale (*House of Lords, dec. The Taff Vale Ry. Co. v. The Amalgamated Society of Ry. Servants* (1901). Par-

lamentul a emis totuși în anul 1906 o lege care statua imunitatea de jurisdicție penală și delictuală a sindicatelor, iresponsabilitate limitată ulterior la infracțiunile săvârșite în cadrul unui conflict de muncă.

În prezent, sindicatele engleze rămân singurele entități colective de drept privat din Marea Britanie care nu răspund penal (*Court, dec. Bussy v. The Amalgamated Society of Ry. Servants* (1906)⁸.

În schimb, în SUA, chiar în ciuda protestelor violente ale sindicatelor, instanța supremă a decis printr-o decizie din 1922 că trebuie instituită răspunderea penală și în cazul sindicatelor (*United States Supreme Court, dec. The United Mine Workers of America v. The Coronado Coal Co.* (1922)⁹. Cazul implica o serie de infracțiuni deosebit de grave, printre care este și omorul, și tentativa de omor¹⁰. Oricum, legiuitorul american, chiar dacă ar fi cedat presiunii sociale ce a fost exercitată asupra sa, are o putere mult mai redusă decât cel englez, deoarece legislația în vigoare poate fi făcută inefficientă prin controlul de constituționalitate exercitat de instanțele judecătorești.

Răspunderea penală poate fi aplicată și partidelor politice, patronatelor, organizațiilor religioase ori aparținând minorităților.

1.2. Persoanele juridice de drept public

Spre deosebire de situația persoanelor juridice de drept privat, răspunderea penală a persoanelor juridice de drept public a făcut obiectul unor controverse în doctrină.

Inițial¹¹, s-a considerat că aceste entități nu ar trebui să răspundă din punct de vedere penal, deoarece ele asigură o misiune de serviciu public ce se caracterizează prin necesitate și continuitate, aceste două principii opunându-se diminuării, prin aplicarea de pedepse sau sancțiuni, a drepturilor și puterilor conferite de lege persoanelor juridice de drept public.

Aplicarea unei amenzi afectează patrimoniul persoanei juridice și astfel se restrâng mijloacele destinate realizării scopului său, după cum și închiderea unui stabiliment al persoanei juridice diminuează continuitatea activității acesteia, respectiv diminuează capacitatea de a răspunde nevoilor pentru care a fost creată¹².

Dacă serviciile publice ce fac obiectul acestor entități au funcționat necorespunzător, ceea ce conduce uneori la săvârșirea de infracțiuni, iar terții, respectiv membrii comunității, care aveau dreptul să beneficieze de acestea au fost deja afectați, nu se mai impune aplicarea unei sancțiuni penale acelei entități, deoarece, în acest caz, se afectează o dată în plus situația aceluiași persoane nevinovate. De exemplu, după ce locuitorii unei localități au fost afectați de poluarea cauzată de serviciul de termoficare, aceștia ar trebui să suporte și consecințele închiderii unei centrale termice, datorită condamnării penale pentru o infracțiune la protecția mediului¹³.

Opinia majoritară în literatura de specialitate, la care ne raliem și noi, este însă cea favorabilă angajării răspunderii penale a persoanelor juridice de drept public¹⁴, deoarece potrivit principiului constituțional



*al egalității persoanelor în fața legii este inechitabil ca pentru aceeași faptă o persoană juridică să fie sancționată sau nu, după cum aparține dreptului public sau privat*¹⁵. Se apreciază că numai persoanele juridice de drept public ce implică exercițiul autorității de stat nu răspund penal, dar și în acest caz soluția trebuie să fie nuanțată, deoarece majoritatea acestor persoane juridice au în obiectul de activitate numeroase activități cu caracter economic în domeniul serviciilor publice, astfel că nu se pot excepta *de plano* de la nonresponsabilitatea penală¹⁶.

Potrivit exemplului prezentat anterior, care ar fi rațiunea excluderii penale, dacă centrala termică se află în exploatarea unei persoane juridice de drept public, din moment ce urmările infracțiunii și consecințele închiderii ei sunt identice, indiferent dacă aceasta ar putea fi exploatată de o întreprindere publică sau de o societate privată.

Pe de altă parte, aplicarea unor sancțiuni penale acestor entități de drept public, dincolo de efectele asupra membrilor colectivității, își dovedește o incontestabilă utilitate în practică.

La fel ca și în cazul membrilor inocenți ai unei persoane juridice de drept privat, și în urma condamnării unei persoane juridice de drept public, persoanele care nu sunt implicate în săvârșirea infracțiunii pot ajunge să fie lipsite de serviciile oferite de către această persoană juridică.

Această asemănare de efecte se explică prin faptul că dacă membrii unei persoane juridice de drept privat au dreptul de a alege organele de conducere ale acesteia, membrii unei comunități au și ei dreptul de a alege, direct sau indirect, organele de conducere ale persoanelor juridice de drept public de ale căror servicii beneficiază¹⁷.

Astfel, în dreptul român, sunt aleși în mod direct primarii, consiliile locale, consiliile județene, iar acestea, la rândul lor, au în subordine regiile autonome de interes local.

Răspunderea penală a persoanelor juridice de drept public este promovată și de poziția celui de-al XV-lea Congres Internațional de Drept Penal (1994), care recomandă instituirea unei legislații privind tragerea la răspundere penală a persoanelor juridice de drept public pentru infracțiunile la legislația privind protecția mediului.

O excepție privind răspunderea penală a persoanelor juridice de drept public este admisă în majoritatea legislațiilor și vizează statul, așa cum există în legislația franceză, belgiană, braziliană, a Republicii Moldova sau a României. Numeroase argumente vin în sprijinul acestei imunități, respectiv că statul este prezumat că acționează în toate împrejurările în interesul public, că acesta nu se poate sancționa pe sine, fiind imposibilă sancționarea penală a autorității publice¹⁸.

Celelalte persoane juridice de drept public răspund din punct de vedere penal în cadrul unor limite care variază de la un sistem legislativ la altul, cum este cazul în dreptul belgian, dreptul olandez, dreptul Republicii Moldova, dreptul român, dreptul SUA, al Australiei,

Canadei, Marii Britanii, al Danemarcei, al Finlandei sau dreptul francez.

De exemplu, potrivit vechiului Cod penal al României, la art.19¹ se prevede că „Persoanele juridice, cu excepția statului, a autorităților publice și a instituțiilor publice care desfășoară o activitate ce nu poate face obiectul domeniului privat, răspund penal pentru infracțiunile săvârșite în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele persoanei juridice, dacă fapta a fost săvârșită cu forma de vinovăție prevăzută de legea penală”.

Potrivit Noului Cod penal al României, adoptat prin Legea nr. 286 din 17 iulie 2009, publicat în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 510 din 24 iulie 2009, intrat în vigoare la data de 1 februarie 2014 prin art.246 din Legea nr.187 din 2012, art.135 reglementează condițiile răspunderii penale a persoanelor juridice, prevăzându-se că „Persoana juridică, cu excepția statului și a autorităților publice, răspunde penal pentru infracțiunile săvârșite în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele persoanei juridice. Instituțiile publice nu răspund penal pentru infracțiunile săvârșite în exercitarea unei activități ce nu poate face obiectul domeniului privat. Răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanei fizice care a contribuit la săvârșirea aceluiași fapte”.

1.3. Entitățile lipsite de personalitate juridică

Sfera entităților care intră sub incidența răspunderii penale nu se identifică obligatoriu cu colectivitățile care au personalitate juridică. Este cazul entităților lipsite de personalitate juridică, deoarece, în prezent, aceste entități, chiar dacă nu au personalitate juridică, au o forță economică importantă și un potențial criminogen ce nu poate fi neglijat. Pe de altă parte, impunitatea care ar decurge din condiționarea angajării răspunderii penale de existența personalității juridice face ca acțiunea penală, cu toate consecințele sale, să depindă de voința infractorilor, aceștia înființând o entitate lipsită de personalitate juridică în loc de o persoană juridică, pentru desfășurarea activității infracționale. Tot astfel fondatorii unei societăți ar putea insera în mod deliberat în actele constitutive ale societății o cauză de nulitate absolută care, dacă nu ar fi descoperită la înregistrarea societății, ar exonera de răspundere penală această entitate. De asemenea, același rezultat s-ar obține prin dizolvarea voluntară a societății după săvârșirea unei infracțiuni și înainte de începerea urmăririi penale¹⁹.

Relevantă pentru angajarea răspunderii penale nu este existența personalității juridice potrivit legii civile, ci existența unui subiect autonom ce prezintă o organizare instituțională²⁰.

*În consecință, soluția optimă ar fi includerea în sfera de incidență a răspunderii penale, pe lângă persoanele juridice, și a altor colectivități care constituie entități autonome și organizate, iar pentru a asigura previzibilitatea normei penale, legea trebuie să individualizeze acele entități colective asimilate persoanelor juridice din punct de vedere penal*²¹.



În plan legislativ însă nu putem vorbi de o soluție unitară privind răspunderea penală a acestor entități, deoarece fiecare sistem de drept stabilește în mod diferit sfera entităților colective cărora li se aplică răspunderea penală.

Astfel, *dreptul francez* recunoaște răspunderea penală doar entităților înzestrate cu personalitate juridică (art.121-2) Cod penal francez.

În acest sistem de drept, nu pot avea calitatea de subiect activ al unei infracțiuni entitățile lipsite de personalitate juridică, cum este cazul societăților în participație, al societăților de fapt sau al grupurilor de societăți²². Spre exemplu, când mai multe societăți se asociază formând o societate în participație și desemnează un reprezentant comun pentru a asigura securitatea unui șantier, culpa acestuia angajează penal societățile care s-au asociat, iar nu societatea în participație²³.

Excluderea grupului de societăți din sfera răspunderii penale a făcut obiectul criticilor unei părți a doctrinei, deoarece, deși societățile care formează grupul sunt autonome din punct de vedere juridic, în realitate se află într-o strânsă interdependență economică, financiară, bancară sau contabilă, unele decizii fiind impuse filialelor de către societatea mamă în interesul grupului, filiala care comite infracțiunea nefiind decât un simplu instrument. Pe de altă parte, este injustă impunerea obligațiilor patrimoniale rezultate din sancțiunea penală în sarcina filialei, în condițiile în care acțiunea a fost decisă de grupul de societăți, fiind dificil de probat existența intenției în cazul filialei, cât timp decizia a fost impusă în numele interesului grupului de către cei ce dețin puterea economică în cadrul acestuia.

În *dreptul belgian* însă s-a optat pentru extinderea sferei de aplicare a răspunderii penale a entităților colective și raportat la colectivitățile cărora legea civilă nu le recunoaște personalitatea juridică. Astfel, potrivit art.5 alin.(3) Cod penal belgian „Sunt asimilate persoanelor juridice:

a) asociațiile momentane și asociațiile în participație;

b) societățile comerciale vizate de art.2 alin.(3) din legile coordonate asupra societăților comerciale și societățile comerciale în formare;

c) societățile civile care nu au luat forma unei societăți comerciale”.

Această extensie a domeniului răspunderii penale a persoanelor juridice nu privește toate entitățile lipsite de personalitate juridică, ea limitându-se la cele care desfășoară o activitate economică, legea omițând *asociațiile de fapt*, deși acestea pot desfășura activități cu caracter economic. De aceea se apreciază în doctrină, la fel ca în cazul asociațiilor în participație, că legiuitorul ar trebui să supună răspunderii penale și asociațiile de fapt.

Soluția asimilării unora dintre entitățile lipsite de personalitate juridică cu persoanele juridice se regăsește și în *dreptul olandez*, unde potrivit art.51 alin.(3) Cod penal olandez, persoana juridică, din punctul de vedere al răspunderii penale se găsește pe aceeași po-

ziție cu societatea fără personalitate juridică, asociația sau fundația.

Ca regulă generală, în *common law* entitățile colective care nu au personalitate juridică, precum instituțiile ecleziastice, cele de învățământ, fundațiile, parteneriatele de afaceri răspund în aceleași condiții, ca și entitățile dotate cu personalitate juridică. În esență, acestea se prezintă într-o formă asemănătoare societăților în comandită ori a societăților civile. Astfel, în *Marea Britanie*, potrivit *Interpretation Act* din 1978, prin noțiunea de „persoană” care există în definiția unei infracțiuni se înțelege toată categoria de persoane juridice, precum și toate entitățile fără personalitate juridică – *unincorporated association*²⁴.

Legiuitorul canadian a prevăzut în art.2 din Codul penal canadian o dispoziție generală potrivit căreia prin termenul „persoană” se înțelege orice persoană fizică sau juridică, aceasta din urmă în sensul de entitate distinctă de indivizii care o compun, indiferent dacă are sau nu personalitate juridică²⁵. În Canada există peste 65.000 de asociații și fundații, unele gestionând peste 3.000.000 de dolari, având practic un rol central în organizarea socială și economică a țării, neputându-se admite ca o activitate de o asemenea anvergură să iasă din sfera dreptului penal (*Court of Appeal of Ontario, dec. R. v. Church of Scientology of Toronto* (1997)²⁶. Tot astfel, instanța supremă a decis, în cazul *United Nurses of Alberta*, că un sindicat de infirmiere, fără personalitate juridică, dar având capacitatea de a negocia contractele de muncă în numele membrilor săi, poate fi tras la răspundere pentru ultragiurea instanței în timpul unui conflict de muncă²⁷.

În *dreptul american*, cu privire la întreprinderile comerciale fără personalitate juridică, ideea tradițională este că, în absența unei norme speciale, un parteneriat de afaceri sau o altă asociație fără personalitate juridică nu pot răspunde pentru infracțiunile săvârșite de parteneri, asociați sau angajați, cât timp ele nu au capacitate distinctă față de cea a acestora. Chiar și atunci când această teorie domina spectrul juridic, era posibilă condamnarea unor astfel de entități, dacă exista o normă expresă în acest sens. Decizia de principiu este *Supreme Court, dec. A. & P. Trucking Co* (1958)²⁸. Chiar dacă jurisprudența este destul de săracă și privește, de regulă, sindicatele, în dreptul federal noțiunea de „persoană” desemnează în prezent și parteneriatele sau alte asemenea colectivități²⁹. Codul penal-model prevede că aceste entități sunt responsabile doar pentru omisiunea de a îndeplini obligațiile impuse expres în sarcina lor, însă puține state au adoptat un astfel de sistem, cele mai multe tratând asociațiile fără personalitate în același fel ca și persoanele juridice ori nefăcând nici o referire explicită la ele.

1.4. Persoanele juridice în formare, lichidare sau transformare

Cu privire la *persoanele juridice aflate în proces de constituiere*, se apreciază în mai multe sisteme de drept (de exemplu, cel spaniol) că viitoarea societate cu capacitate juridică este continuatoarea societății aflate în formare, prin urmare, fiind posibilă angajarea răspun-



derii penale a societății pentru infracțiunile săvârșite în faza de constituire³⁰.

În alte sisteme de drept, spre exemplu în cel francez, se consideră că, în principiu, faptele săvârșite de către fondatori în perioada de constituire nu pot angaja decât răspunderea penală a acestor fondatori, deoarece pentru a putea exista o răspundere a persoanei juridice, este necesar ca aceasta să aibă o voință proprie și o existență reală, situație care nu se întâlnește în perioada anterioară dobândirii personalității juridice.

Cu toate acestea, persoana juridică nu este în mod necesar la adăpost de consecințele penale legate de preluarea actelor și faptelor săvârșite de către fondatori, dar eventuala răspundere nu este o răspundere „prin ricoșeu”, ci una pentru fapta proprie, când chiar actul prelucrării constituie în sine o infracțiune. Astfel, când fondatorii au obținut bunuri aduse ca aport la capitalul social, bunuri provenind din săvârșirea de infracțiuni, iar persoana juridică preia cu știință aceste bunuri, în sarcina sa va putea fi reținută o infracțiune de tăinuire (art.321-1 Cod penal francez), sau dacă un fondator a angajat în numele societății în formare salariați în condiții incompatibile cu demnitatea persoanei și după înmatricularea societății, societatea menținând contractele de muncă în condițiile inițiale va răspunde în acest caz pentru aceeași infracțiune.

Se acceptă chiar posibilitatea asimilării entităților colective aflate în faza finală a constituirii cu persoanele juridice, considerându-se că, în baza autonomiei dreptului penal, o asemenea entitate, care este „foarte aproape de o adevărată societate”, poate fi considerată ca persoană juridică în sensul legii penale, aceasta răspunzând pentru infracțiunile săvârșite în contul său.

O soluție de această natură întâlnim în *dreptul belgian*, fiind o soluție explicită a legiuitorului. Astfel potrivit art.5 alin.(3) Cod penal belgian „sunt asimilate persoanelor juridice societățile evidențiate la art.2 alin. (3) din legile coordonate asupra societăților comerciale și societăților comerciale în formare”. Sunt vizate astfel societățile ale căror statute nu au fost încă adoptate, adică societățile în curs de constituire, precum și societățile pentru care procedura de constituire s-a încheiat, dar actul constitutiv nu a fost depus la grefa tribunalului comercial în raza căruia societatea își are sediul. Deși personalitatea juridică se dobândește în urma îndeplinirii acestei ultime formalități, s-a considerat că actele comise anterior de către societate nu trebuie să iasă de sub incidența legii penale³¹.

Trebuie menționat și faptul că această soluție se aplică doar în cazul societăților comerciale în formare, nu și în cazul persoanelor juridice fără scop lucrativ aflate în proces de constituire³².

În ceea ce privește *persoanele juridice aflate în lichidare*, precizăm că dizolvarea nu are drept consecință dispariția subită a persoanei juridice, ci deschiderea procedurii de lichidare, în care aceasta se bucură de o capacitate restrânsă, recunoscută doar pentru nevoile lichidării. În aceste temeuri, în dreptul francez se consideră că, spre deosebire de persoanele aflate în proces de constituire, în acest caz, este

posibilă angajarea răspunderii penale a persoanelor dizolvate.

Cu privire la momentul închiderii lichidării, doctrina s-a pronunțat împotriva unei determinări formale a acestui moment (decizia adunării asociaților sau o decizie judiciară), considerându-se potrivită soluția Camerei Comerciale a Curții de Casație, potrivit căreia, chiar dacă a intervenit radierea societății, personalitatea juridică subzistă „atâta timp cât drepturile și obligațiile cu caracter social nu au fost lichidate”. Amenda și confiscarea pot fi considerate ca obligație cu caracter social, ele putând fi executate chiar și după închiderea formală a lichidării.

Această concepție previne recurgerea la o închidere rapidă și formală a procedurii de lichidare, în scopul sustragerii de la executarea sancțiunilor penale aplicate.

În situațiile de *transformare a persoanei juridice*, se acceptă posibilitatea angajării acesteia pentru infracțiunile săvârșite anterior transformării, în baza continuității societății, considerându-se că o modificare întâmplătoare sau manipulată a formei de societate nu trebuie transformată într-o cauză de natură să împiedice aplicarea sau executarea unei sancțiuni penale³³.

Există și situația sancționării unei entități fără personalitate juridică ce comite o infracțiune, iar ulterior se transformă într-o persoană juridică, cum este cazul unei societăți civile care săvârșeste o infracțiune, iar apoi se transformă într-o societate comercială. Dacă și entitatea lipsită de personalitate juridică poate fi, potrivit legii, subiect al infracțiunii, ne aflăm în prezența unei simple transformări care nu afectează răspunderea penală. Dacă legea condiționează angajarea răspunderii penale de existența personalității juridice, situația poate fi rezolvată potrivit regulilor aplicabile în cazul persoanelor juridice în curs de constituire.

În dreptul francez, în art.1844 Cod civil francez se prevede că „schimbarea formei persoanei juridice nu echivalează cu crearea unei noi persoane”, astfel încât ea va putea răspunde pentru infracțiunile comise anterior. Spre exemplu, o societate pe acțiuni poate răspunde pentru infracțiunile săvârșite în contul său în perioada în care era societate cu răspundere limitată³⁴. Nu același lucru se întâmplă în cazurile de absorbție sau fuziune, când unii autori consideră că persoana juridică rezultată în urma fuziunii nu răspunde pentru infracțiunile săvârșite de către persoanele care au fuzionat, în vreme ce alți autori consideră că este posibilă angajarea răspunderii noii persoane juridice, cel puțin când fuziunea sau absorbția s-a făcut în fraudă legii.

Art.151 din Noul Cod penal român prevede că „În cazul pierderii personalității juridice prin fuziune, absorbție sau divizare intervenită după comiterea infracțiunii, răspunderea penală și consecințele acesteia se vor angaja: a) în sarcina persoanei juridice create prin fuziune; b) în sarcina persoanei juridice absorbante; c) în sarcina persoanelor juridice care au fost create prin divizare sau care au dobândit fracțiuni din patrimoniul persoanei divizate”.



Art.86 din *Codul penal belgian* prevede că „pierderea personalității juridice a persoanei condamnate nu stinge pedeapsa”, iar art.20 Cod procedură penală belgian prevede că „acțiunea penală se stinge prin închiderea lichidării, dizolvarea judiciară sau dizolvarea fără lichidare. Acțiunea penală poate fi exercitată și ulterior, dacă intrarea în lichidare, dizolvarea judiciară sau dizolvarea fără lichidare a avut drept scop sustragerea de la urmărire sau dacă persoana juridică a fost inculpată de către judecătorul de instrucție înainte de pierderea personalității juridice”.

Chiar și jurisprudența Curții de Casație belgiene a statuat, la fel ca și instanța supremă franceză, că „prin închiderea lichidării stingerea societății nu este absolută, ea continuând să răspundă pentru acțiunile pe care creditorii sociali le pot exercita împotriva ei, în persoana lichidatorilor, în termenul de prescripție de 5 ani de la închiderea lichidării”³⁵.

Cu privire la reorganizarea prin scindare sau fuziune (dizolvare fără lichidare), legiuitorul belgian a prevăzut expres că aceasta nu stinge acțiunea penală atunci când s-a realizat în scopul sustragerii de la urmărire sau când inculparea persoanei juridice s-a făcut anterior acestei operațiuni. Acțiunea penală poate fi exercitată și împotriva persoanei rezultate.

În caz de transformare a persoanei juridice, *dreptul penal american* aplică reguli identice cu cele din dreptul civil, astfel încât succesorii persoanei juridice dispărute vor fi ținuți pentru infracțiunea reținută în sarcina acesteia, admitându-se chiar și posibilitatea condamnării penale a unei corporații dizolvate, sancțiunea transformându-se într-o creanță ce afectează patrimoniul fostei persoane juridice (*United States Supreme Court, dec. Melrose Distillers Inc. v. United States* (1959); *United States Court of Appeals, 5th Circuit, dec. United States v. Alamo Bank of Texas* (1989)³⁶.

Soluții similare întâlnim și în sistemele de drept australian, canadian și finlandez, cu precizarea că persoanele juridice nu pot evita răspunderea penală prin intrarea în faliment, capitalul societății falimentate constituind subiect al infracțiunii, înlocuind societatea care nu mai există, în caz contrar, existând posibilitatea ca bancrutarea să apară ca o alternativă atractivă în fața unei posibile amenzi³⁷.

1.5. Persoanele juridice străine

Problematica stabilirii capacității penale a persoanei juridice prezintă aspecte particulare în practică, când trebuie analizată în contextul unor elemente de extraneitate, aplicându-se în acest caz, principiul teritorialității și personalității legii penale. Este posibilă și aplicarea principiului realității în măsura în care legislația statului în cauză îl consacră, dar el nu pune probleme noi față de situația teritorialității și personalității.

Potrivit principiului teritorialității, legea penală a statului unde infracțiunea a fost comisă se aplică, indiferent de naționalitatea persoanei juridice care a săvârșit-o și indiferent dacă legislația statului a cărui naționalitate o are persoana juridică consacră sau nu răspunderea penală a acesteia.

Însă când legea condiționează angajarea răspunderii penale de existența personalității juridice soluțiile sunt contradictorii, deoarece o anumită entitate colectivă poate avea personalitate juridică potrivit legii unui stat, iar această personalitate poate lipsi potrivit legislației altui stat.

Astfel, în doctrina franceză, unii autori consideră că pentru a stabili dacă entitatea colectivă străină care a comis infracțiunea în Franța este o persoană juridică se va avea în vedere legea statului străin³⁸. Dacă potrivit legii aceluia stat entitatea care a comis infracțiunea nu are personalitate juridică, ea nu va putea fi subiect al răspunderii penale nici în dreptul francez.

Alți autori consideră că problema existenței personalității juridice trebuie rezolvată potrivit legii franceze, indiferent de statutul societății în dreptul său național, precizându-se că dacă entitatea colectivă este considerată ca fiind subiect de drept civil în Franța, putând să încheie contracte, nu există niciun impediment în a o considera ca persoană juridică responsabilă din punct de vedere penal, indiferent de statutul său în țara de origine³⁹.

Doctrina belgiană consideră, de asemenea, că existența personalității juridice trebuie analizată potrivit legislației statului a cărui naționalitate o are societatea, aceasta intrând sub incidența legii penale dacă are personalitate juridică sau face parte din categoria entităților pe care legea belgiană (art.5 Cod penal belgian) le asimilează persoanelor juridice. Dacă este vorba de o entitate lipsită de personalitate juridică, fiind altă entitate decât cele prevăzute de art.5 alin.(3) din Cod penal belgian, se consideră că nu este posibilă asimilarea ei cu o persoană juridică și nici angajarea răspunderii sale penale⁴⁰.

Sanționarea persoanelor juridice străine ridică și alte probleme privind eficiența și modul de executare a sancțiunilor aplicate, având în vedere efectele unei hotărâri de dizolvare sau de suspendare a activității pronunțate împotriva unei persoane juridice cu sediul în străinătate. Aceste chestiuni și-ar găsi rezolvare optimă prin adoptarea unei convenții internaționale privind recunoașterea și executarea hotărârilor penale străine în cazul persoanelor juridice.

Persoana juridică va răspunde potrivit legii penale a statului a cărui naționalitate o are pentru infracțiunile săvârșite în străinătate în baza principiului personalității legii penale. O situație aparte apare când legea condiționează incidența personalității legii penale de dubla incriminare și se referă doar la infracțiunea săvârșită sau presupune și posibilitatea angajării răspunderii penale a persoanei juridice potrivit ambelor legislații, apreciindu-se că inexistența răspunderii penale a persoanei juridice în statul unde infracțiunea a fost comisă echivalează cu o cauză de nonresponsabilitate care face inoperantă dubla incriminare⁴¹. Condiția dublei incriminări se consideră îndeplinită și dacă, potrivit legii statului unde infracțiunea a fost săvârșită, persoanei juridice i se poate aplica o sancțiune administrativ-penală, cum este cazul Germaniei sau Portugaliei⁴².

S-a concluzionat în doctrină și faptul că limitele



răspunderii instituite pentru persoanele juridice de drept public naționale operează și în cazul persoanelor juridice de drept public străine, deoarece aceste limite sunt stabilite în scopul protejării suveranității statului care le-a impus și pentru a asigura separația puterii administrative de cea judecătorească, o soluție contrară fiind în contradicție cu principiile dreptului internațional public⁴³, punct de vedere împărțit de noi în totalitate.

Note:

¹ Ratificată prin Legea nr. 428-XV din 30.10.2003, publicată la 21.11.2003 în *Monitorul Oficial*, nr. 229 art. 918, promulgat: 17.11.2003

² Ratificată prin Legea nr. 158-XVI din 6.07.2007, publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 103-106/451 din 20.07.2007.

³ Bacigalupo S., *La responsabilidad penal de las personas jurídicas*, Ed. Bosch, Barcelona, 1998, p. 369-371; Hidalgo R., Salomon G., Morvan P., *Entreprise et responsabilité pénale*, L.G.D.J., Paris, 1994, p. 26-28; Guyon Y., *Quelles sont les personnes morales de droit privé susceptibles d'encourir une responsabilité pénale?* // *Revue des sociétés*, 1993, p. 235-237.

⁴ Desportes F., *Responsabilité pénale des personnes morales*, art. 121 -2, „Juris-Classeur pénal”, Ed. Techniques Juris-Classeurs, 2001, p. 21; Hamer Ph., Romaniello S., *La responsabilité pénale des personnes morales. La loi du 4 Mai 1999*, Ed. Kluwer, Diegem, 1999

⁵ Bacigalupo S., *op.cit.*, p. 370-371.

⁶ Donnedieu de Vabres H., *Les limites de la responsabilité pénale des personnes morales* // *Revue internationale de droit pénal*, 1950, p. 342.

⁷ Hidalgo R., Salomon G., Morvan P., *op.cit.*, p. 27.

⁸ Valeur R., *La responsabilité pénale des personnes morales dans les droits français et anglo-américains avec les principaux arrêts faisant jurisprudence en la matière*, Ed. Marcel Giard, Paris, 1931, p. 53-57.

⁹ *Ibidem*, p. 61.

¹⁰ Gebara A., *La responsabilité pénale des personnes morales en droit positif français*, teză, Paris, 1945, p. 214-215.

¹¹ Picard E., *La responsabilité pénale des personnes morales de droit public: fondements et champ d'application* // *Revue des sociétés*, 1993, p. 270; Roth R., *Responsabilité pénale de l'entreprise: modèles de réflexion* // *Revue pénale suisse*, 1997, p. 372.

¹² Picard E., *op.cit.*, p.271.

¹³ *Ibidem*, p.272.

¹⁴ Bacigalupo S., *op.cit.*, p.374; Hidalgo R., Salomon G., Morvan P., *op.cit.*, p. 27; Hamer Ph., Romaniello S., *La responsabilité pénale des personnes morales. La loi du 4 Mai 1999*, Ed. Kluwer, Diegem, 1999, p.32.

¹⁵ Levy A., Bloch St., Bloch J.-D., *La responsabilité pénale des collectivités territoriales, de leurs élus, de leurs agents*, Ed. Litec, Paris, 1995, p.7-8; Hidalgo R., Salomon G., Morvan P., *op.cit.*, p.37.

¹⁶ Bacigalupo S., *op.cit.*, 1998, p.374.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Picard E., *op.cit.*, p.275-278.

¹⁹ Hidalgo R., Salomon G., Morvan P., *op.cit.*, p.24.

²⁰ Dannecker G., *Reflexiones sobre la responsabilidad penal de las personas jurídicas* // *Revista penal*, 2001; Bacigalupo S., *op.cit.*, p.50, p.376-377.

²¹ Dannecker G., *op.cit.*, Bacigalupo S., *op.cit.*, p.50.

²² Guyon Y., *op.cit.*, p.237; Couvrat P., *La responsabilité pénale des personnes morales: un principe nouveau* // *Les petites affiches*, nr. 120/1993, p.14.

²³ Desportes F., *op.cit.*, p.64.

²⁴ Spencer J. R., *La responsabilité pénale dans l'entreprise en Angleterre* // *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé*, 1997, p.292.

²⁵ Viau L., *La question de la responsabilité des personnes morales en droit canadien* // *Revue de droit pénal et de criminologie*, 1994, p.524.

²⁶ Boisvert A.-M., *Corporale Criminal Liability*, University of Montreal, Uniform Law Conference of Canada, A Discussion Paper, p.5-6.

²⁷ Viau L., *op.cit.*, p.524.

²⁸ Wise E. M., *Criminal Liability of Corporations - USA* // De Doelder H., Tiedemann K., *La criminalisation du comportement collectif, XIVe Congrès International de Droit Comparé*, Kluwer Law International, The Hague, 1996, p.393.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Bacigalupo S., *op.cit.*, p.378-379.

³¹ Hamer Ph., Romaniello S., *op.cit.*, p.31.

³² Vanderlinden Ch., *La loi instaurant la responsabilité pénale des personnes morales et le droit pénal social* // *Revue de droit pénal et de criminologie*, 1999, p.661; Hamer Ph., Romaniello S., *op.cit.*, p.35.

³³ Bacigalupo S., *op.cit.*, p.377-378; Van de Remoortere Fr., *La question de la responsabilité pénale des personnes morales en droit de l'environnement* // *Revue de droit pénal et de criminologie*, 1991, p.83.

³⁴ Pradel J., *La responsabilité pénale des personnes morales en droit français. Quelques questions* // *Revue pénitentiaire et de droit pénal*, 1998, p.166.

³⁵ Hamer Ph., Romaniello S., *op.cit.*, p.57.

³⁶ Lederman E., *Models for Imposing Corporate Criminal Liability: From Adaptation and Imitation Toward Aggregation and the Search for Self-Identity* // *Buffalo Criminal Law Review*, 2000, p.647.

³⁷ Riihijärvi M., *Criminal Liability of Corporations – Finland* // De Doelder H., Tiedemann K., *La criminalisation du comportement collectif, XIVe Congrès International de Droit Comparé*, Kluwer Law International, The Hague, 1996, p.214-215.

³⁸ Delmas M., *Personnes morales étrangères et françaises (Questions de droit pénal international)* // *Revue des sociétés*, 1993, p.257; Couvrat P., *La responsabilité pénale des personnes morales: un principe nouveau* // *Les petites affiches*, nr. 120/1993, p.14.

³⁹ Desportes F., *op.cit.*, p.56; Mercadal B., *La responsabilité pénale des personnes morales. Rapport introductif* // *Revue de droit des affaires internationales*, 1995, p.547.

⁴⁰ Hamer Ph., Romaniello S., *op.cit.*, p.36.

⁴¹ Bouloc B., *La responsabilité pénale des entreprises en droit français* // *Revue internationale de droit comparé*, 1994, p.673.

⁴² Delmas M., *op.cit.*, p.257; Couvrat P., *op.cit.*, p.14.

⁴³ Desportes F., *op.cit.*, p.59.



DEFINIREA DREPTULUI SUBIECTIV DE UZUFRUCT, UZ ȘI ABITAȚIE ȘI LOCUL SERVITUȚILOR PERSONALE ÎN SISTEMUL DREPTURILOR REALE

Victor VOLCINSCHI,
doctor în drept, profesor universitar (USM)
Violeta CHISILIȚA,
doctorand (USM)

REZUMAT

Pentru a da o apreciere corectă naturii juridice a servituților personale și esenței acestora, considerăm necesar a stabili locul pe care servituțiile personale îl ocupă în sistemul drepturilor reale. Problema definirii dreptului de uzufruct impune analiza noțiunii date sub câteva aspecte. În acest context, considerăm bine-venit a defini uzufructul, uzul și abitația în trei sensuri: în sens de instituție juridică, de raport juridic și de drept subiectiv.

Cuvinte-cheie: drept de proprietate, drept de uzufruct, drept de uz, drept de abitație, servitute personală, dezmembrământ al dreptului de proprietate.

SUMMARY

In order to give a fair value of the legal nature of personal servitudes and their essence, we find it necessary to establishing the place that the personal servitudes occupied in the system of real rights. The problem of defining the right of usufruct requires the analysis of this notion in several aspects. Under these circumstances, we consider appropriate to define the usufruct in three-ways: in sense of legal institute, of legal relationship and subjective law.

Keywords: property right, right of usufruct, right of use, right of habitation, tangible and intangible goods.

Natura juridică a unui drept subiectiv se deduce din conținutul și esența acestuia, din formele de exercitare și mijloacele de apărare a acestui drept subiectiv¹.

Conform art. 315 alin. (1) Cod civil al Republicii Moldova, proprietarul are drept de posesiune, de folosință și de dispoziție asupra bunului.

Definiția legală citată, în mod evident, determină conținutul juridic al dreptului subiectiv de proprietate și conturează atributele lui, cele care erau evidențiate și în dreptul privat roman, și anume: *jus posedendi* – dreptul de a poseda; *jus utendi* – dreptul de a se servi de lucru; *jus fruendi* – dreptul de a culege din lucru toate fructele și veniturile pe care le poate da; *jus vindicandi* – dreptul de a revendica; *jus abutendi* – dreptul de a dispune de un lucru. Ulterior, *jus utendi* și *jus fruendi* s-au contopit, rămânând doar *jus utendi*. Același lucru s-a întâmplat și cu *jus vindicandi* și *jus abutendi*, rămânând doar *jus abutendi* sau *disponendi*. Astfel a rămas conținutul dreptului de proprietate în forma prevăzută la art. 315 alin. (1) Cod civil.

Se întâmplă însă ca unele din aceste atribute să fie desprinse de conținutul dreptului de proprietate și să alcătuiască conținutul unui alt drept real principal. Servituțiile personale, alături de dreptul de proprietate, constituie drepturi reale care însă au un caracter mai restrâns decât cel din urmă, fapt ce a constituit obiectul multor discuții și controverse de-a lungul timpului.

Deși fenomenul juridic în cauză este o raritate în practica autohtonă, totuși experiența altor state ne demonstrează că există frecvente situații, în care se solicită dezmembrarea dreptului de proprietate în privința unor bunuri sau universalități de bunuri. Dezmembrămintele dreptului de proprietate, fiind acele drepturi reale prin-

cipale derivate asupra bunurilor altuia, sunt opozabile tuturor, inclusiv proprietarului și se constituie sau se dobândesc prin desprinderea ori limitarea unor atribute din conținutul juridic al dreptului de proprietate.

Dezmembrămintele dreptului de proprietate se exercită asupra unui bun care aparține altei persoane decât proprietarului. Astfel, se creează situația că asupra aceluiași bun își exercită limitat prerogativele titularul dreptului de proprietate, precum și titularul dezmembrământului dreptului de proprietate. Acest procedeu juridic realizează o restrângere, o limitare a dreptului de proprietate, în sensul că proprietarul, pe durata constituirii dezmembrămintelor, este lipsit de plenitudinea exercitării celor trei atribute pe care i le conferă dreptul de proprietate, fiind obligat să nu aducă atingere exercitării libere a prerogativelor acordate unei terțe persoane.

Astfel este justificată concluzia conform căreia dreptul de proprietate se prezintă ca dreptul cel mai complet asupra unui bun, el conferindu-i titularului cele trei atribute ce-i alcătuiesc conținutul juridic, iar toate celelalte drepturi reale principale își datorează existența ca urmare a separării atributelor componente ale conținutului dreptului de proprietate, adică prin dezmembrarea dreptului de proprietate și constituirea unui nou drept, opozabil tuturor, inclusiv proprietarului².

Pentru a da o apreciere corectă naturii juridice a servituților personale și esenței acestora, considerăm necesar a stabili sau a determina locul pe care servituțiile personale îl ocupă în sistemul drepturilor reale.

În vederea realizării scopului propus, vom recurge la enumerarea unor criterii de clasificare ale drepturilor reale și evidențierea poziției drepturilor de uzufruct, uz și abitație în acest circuit.

Profesorul Gh. Beileu clasifică drepturile subiecti-



ve, după corelația dintre ele, în *principale* și *accessorii*. Principala aplicație a acestei clasificări este domeniul drepturilor reale. Drepturile de uzufruct alături de uz, abitație, suprafață și servitute sunt considerate drepturi reale principale corespunzătoare dreptului de proprietate³.

În doctrina rusă, unii autori propun clasificarea drepturilor reale după scopul sau menirea lor, delimitând următoarele varietăți: drepturile reale ale persoanelor juridice de administrare a patrimoniului proprietarului, drepturi de natură servitutică, drepturi reale de folosință a terenurilor de pământ⁴.

Drepturile reale sunt clasificate și în dependență de conținutul lor, deosebind: *dreptul de proprietate*, ca fiind dreptul cel mai deplin, ce oferă titularului său prerogativa de a dispune în totalitate de bun. În continuare, în această ierarhie, drepturile reale se situează în descrescere, toate categoriile de servitute plasându-se pe un loc inferior dreptului de proprietate, deoarece dispun de o posibilitate scăzută de a folosi patrimoniul altuia⁵.

Cu referire la criteriul enunțat, putem afirma cu certitudine că *dreptul de uzufruct*, datorită importanței sale, ocupă locul imediat următor după dreptul de proprietate. *Dreptul de uz*, fiind o varietate a dreptului de uzufruct și oferind beneficiarului său un volum mai restrâns de posibilități, se plasează pe un loc inferior dreptului de uzufruct. Același lucru se poate menționa și referitor la dreptul de abitație, care are un conținut scăzut de prerogative, iar obiectul său material fiind doar locuința sau o parte a ei.

Stabilind locul pe care dreptul de uzufruct îl ocupă în sistemul drepturilor reale, după conținutul prerogativelor pe care le oferă titularului său, urmează să remarcăm însă că acest drept subiectiv nu are o importanță mai redusă decât dreptul de proprietate, fiind în aceeași măsură util în relațiile economice și patrimoniale din cadrul unei societăți.

De-a lungul existenței și evoluției sale, precum și în doctrina contemporană, nu s-a conturat o definiție unică a dreptului de uzufruct, respectiv a dreptului de uz și abitație.

Dreptul de uzufruct a fost definit în dreptul roman, noțiunea dată fiind amintită în numeroase izvoare. De exemplu: în *Comentarius* II §30-33, IV §3 ale lui *Gajus*, deși autorul vorbește despre acest drept doar fugitiv, sumar; în *Receptae Sententiae* II, 6, §17-33 de *Paulus* unde este descris dreptul uzufructuarului de a percepe fructele; *Vaticana Fragmenta tit. de usufructu* (II) §41-93 – unul dintre cele mai prețioase monumente istorice ale dreptului roman care s-a păstrat până în zilele noastre, în partea în care a rămas integră se descrie modul de încetare a dreptului de uzufruct; cel mai deplin izvor de drept, care ne oferă cea mai amplă informație despre dreptul de uzufruct, sunt lucrările lui Iustinian, *Digestele*, cartea VII, *Instituțiile* III, tit. 4, Cod 3, 33⁶.

În lucrările lui Iustinian, dreptul de uzufruct era definit ca fiind dreptul de a folosi și culege fructele unor bunuri străine, păstrând neatinsă substanța acestora (*usufructus est ius alienis rebus utendi fruendi, salva rerum substantia* (D. 7.1.1))⁷.

Astfel, dreptul de uzufruct era privit ca un drept real, ce permitea titularului să se folosească de un bun și să-i culeagă toate fructele, cu obligația de a-i păstra neatinsă substanța. Numeroaselor discuții a fost supusă sintagma „*salva rerum substantia*”, fiind privită în mod diferit de juriștii clasici. Unii dintre ei considerau că prin acesta se definește esența dreptului de uzufruct (dreptul de a se folosi de bunuri, drept care nu se extinde asupra componenței materiale a bunului), alții apreciau că expresia „*salva rerum substantia*” se referă doar la durata uzufructului și presupune „atâta timp cât există bunul”⁸.

Conceptul dreptului de uzufruct a fost studiat și examinat de-a lungul timpului, găsindu-și reflectare în lucrările lui Galvanus, *De usufructu dissertationes variae*, Geneva, 1676; Noodt, *De usufructu libri*, 1760; Jean Baptiste Victor Proudhon, *Traité des droits d'usufruit, d'usage, d'habitation et de superficie*, Dijon, 1824; Pardessus, *Traité des servitudes*, 1838.

Examinând instituția uzufructului în dreptul francez, autorul rus I.V. Sivarakșa precizează că mulți dintre juriștii francezi au încercat să definească dreptul de uzufruct în calitate de drept real, independent în cadrul drepturilor asupra bunurilor altor persoane, adică acesta nu era examinat în calitate de servitute personală. Autorul menționează că, după Plantol și Ripert, uzufructul este un drept real de folosință care se exercită în privința unui bun ce aparține altei persoane, cu obligația de a conserva esența acestui bun, drept care se întinde până la decesul uzufructuarului. În același sens, H.L.J. Mazeaud reține că uzufructul este un drept real, viager, care acordă beneficiarului posibilitatea de a folosi bunul ce aparține altuia sau dreptul al cărui titular este o altă persoană, iar beneficiarul este capabil să perceapă posesia. I.V. Sivarakșa, în concluzie, indică că toți autorii unanim se pronunță în privința divizării atributelor, concept pe care se fundamentează examinarea dreptului de uzufruct⁹.

Definiția dată în dreptul roman a fost preluată în dreptul contemporan. Noțiunea dreptului de uzufruct, reflectată în Codul civil francez, este o traducere a definiției din dreptul roman „*ius alienis rebus utendi, fruendi, salva rerum substantia*”, semnificând că uzufructul este dreptul de a se folosi ca un proprietar de bunurile, a căror proprietate aparține altuia, însă cu sarcina de a le conserva substanța¹⁰. Definiția expusă în Codul civil francez a fost criticată în literatura de specialitate „pentru că nu precizează natura juridică a dreptului de uzufruct și nici caracterul temporar al acestuia”¹¹.

În doctrina juridică românească, similar celei franceze, nu a fost identificată o definiție unică a dreptului de uzufruct. Spre deosebire însă de doctrina franceză și germană, instituției servitutilor personale, în spațiul românesc, nu le-a fost dedicată o cercetare separată, minuțioasă și detaliată. Dreptul de uzufruct, uz și abitație a fost examinat în contextul drepturilor reale, iar printre autorii care au definit aceste instituții se numără Constantin Eraclide în lucrările *Explicațiune teoretică și practică a Codicelui civil*, 1873; Dimitrie



Alexandresco, *Explicatiunea teoretică și practică a dreptului civil român în comparațiune cu legile vechi și cu principalele legislații streine*, 1909; Matei Cantacuzino, *Elementele dreptului civil*, 1921; C. Hamangiu, I. Rosetti-Balanescu, Al. Baicoianu, *Tratat de drept civil român*, 1928.

Nici în jurisprudența contemporană nu s-a conturat o noțiune unanim acceptată.

Profesorul român Liviu Pop consideră că dreptul de uzufruct este acel drept real principal, derivat, esențialmente temporar, asupra bunului sau bunurilor ce aparțin în proprietatea altei persoane, care conferă titularului său, numit uzufructuar, atributele de posesie, și folosință, și obligă de a le conserva substanța, și de a le restitui proprietarului la încetarea uzufructului¹².

„Uzufructul este un drept real, principal care conferă titularului său denumit uzufructuar folosința unui bun aparținând unei alte persoane, denumită nudul proprietar, cu obligația uzufructuarului de a-i conserva substanța”¹³.

„În temeiul dreptului de uzufruct, uzufructuarul este îndreptățit să uzeze de un bun neconsumptibil, care este proprietatea altuia, și să-și însușească fructele și veniturile, potrivit cu destinația bunului, fiind obligat să-i conserve substanța”¹⁴.

Dreptul de uzufruct, conform Codului civil român, este dreptul de a folosi bunul altei persoane și de a culege fructele acestuia, întocmai ca proprietarul, însă cu îndatorirea de a-i conserva substanța¹⁵. Cea mai importantă critică de care este susceptibilă această definiție legală se referă la caracterul incomplet al enumerării atributelor juridice care intră în conținutul juridic al acestui dezmembrământ al dreptului de proprietate privată, într-adevăr, cum am văzut, dezmembrarea acestui drept presupune întotdeauna divizarea atributului posesiei (*jus possidendi*), astfel încât titularul dezmembrământului, indiferent care ar fi acesta, are dreptul să stăpânească bunul, dar nu ca proprietar, ci potrivit dreptului său¹⁶.

Una dintre definițiile cele mai ample, formulate în doctrina juridică română, care include în conținutul său cele mai importante aspecte ce caracterizează dreptul de uzufruct, este cea formulată de profesorul Valeriu Stoica, care menționează că „el este dezmembrământul dreptului de proprietate privată, cu caracter temporar, care conferă titularului său atributul de a stăpâni bunul altuia în calitate de uzufructuar, precum și atributul folosinței (*jus utendi și jus fruendi*) asupra acelui bun, inclusiv posibilitatea cedării emolumentului acestei folosințe, cu îndatorirea de a-i conserva substanța, atribute care trebuie să fie exercitate cu respectarea limitelor materiale și juridice”¹⁷.

În legislația Federației Ruse, noțiunea de „uzufruct” lipsește, însă unele reglementări în acest sens totuși există. Legislația rusă se limitează doar la identificarea varietăților acestei instituții referitor la spațiile locative (art. 292, 602 și 1137 Cod civil al Federației Ruse). Art. 265 din CC al Federației Ruse enumeră în calitate de drept real dreptul la folosință nelimitată a unui teren și

dreptul moștenit de posesie pe viață a terenului. Aceste reglementări reprezintă doar unele din numeroasele varietăți sau forme ale dreptului de uzufruct, care ar putea exista în realitate. Doctrina juridică rusă nu exclude conceptul de uzufruct, dar o definiție concretă a acestuia nu este formulată. Așa cum se menționează în lucrarea autorului rus A.P. Sergheev, legislația rusă cunoaște o serie întreagă de servituți personale, deși nu le numește cu numele lor propriu. Dreptul succesoral prevede dreptul de locuință într-o casă străină acordat pe viață (*habitatio*), care poate fi instituit în baza unui legat¹⁸. Legiuitorul rus a mers pe ideea de a păstra tradiția care a fost creată, renunțând la opțiunea de a reproduce mecanic normele stabilite de alte sisteme de drept¹⁹. În prezent însă, recunoscând utilitatea instituției servituților personale, se intenționează de a introduce modificări în legislația civilă, prin reglementarea dreptului de uzufruct, uz și abitație²⁰.

Dreptul de uzufruct nu reprezintă ceva străin nici sistemului de drept anglo-saxon, *common law*. Uzufructul și servitutea sunt denumite drepturi secundare de proprietate. Uzufructul mai este identificat ca un profit sau posibilitate a beneficiarului de a avea ceva din pământul altuia și este examinat ca o categorie distinctă de cea a servituții²¹.

În legislația Republicii Moldova, dreptul de uzufruct este definit ca „dreptul unei persoane (uzufructuar) de a folosi pentru o perioadă determinată sau determinabilă bunul unei alte persoane (nudul proprietar) și de a culege fructele bunului, întocmai ca proprietarul, însă cu îndatorirea de a-i conserva substanța. Uzufructuarul are dreptul de a poseda bunul, nu și de a-l înstrăina”²². Deși definiția indicată este la prima vedere amplă și explicită, aceasta însă prezintă anumite deficiențe și omisiuni, la care ne vom referi mai jos.

Problema definirii dreptului de uzufruct impune analiza noțiunii date sub câteva aspecte. În acest context, considerăm bine-venit de a reflecta opinia profesorului Victor Volcinschi care precizează că uzufructul poate fi definit în trei sensuri: în sens de **instituție juridică**, de **raport juridic** și de **drept subiectiv**²³.

În sensul de *instituție juridică* sau, altfel spus, în **sens obiectiv**, dreptul de uzufruct reprezintă un ansamblu de norme juridice care reglementează relațiile dintre proprietarul unui lucru (nudul proprietar) și uzufructuar în vederea posedării, folosirii și însușirii fructelor de la acest lucru de către cel din urmă, acesta având obligația de a conserva substanța acelui lucru.

În sens de *raport juridic*, dreptul de uzufruct reprezintă o **legătură juridică** dintre două persoane (nudul proprietar și uzufructuar) apărută în baza legii, a unui act juridic sau a hotărârii instanței de judecată și **exprimată în anumite drepturi și îndatoriri dintre nudul proprietar și uzufructuar, precum și dintre cei din urmă și persoanele terțe în vederea posedării, folosirii și dispunerii de un anumit lucru**.

În sensul *dreptului subiectiv*, dreptul de uzufruct este un drept (o posibilitate garantată prin lege) ce-i aparține uzufructuarului de a poseda, de a folosi și a culege fruc-



tele de la un lucru (un bun) ce aparține altei persoane cu drept de proprietate.

Din definițiile prezentate anterior, rezultă în mod sigur, că dreptul de uzufruct generează separarea elementelor dreptului subiectiv de proprietate și distribuirii lor provizorii între două persoane diferite, creând în final două drepturi reale distincte. În primul rând, ia naștere dreptul subiectiv de uzufruct, compus din atributele posesiei și folosinței asupra bunului, desprinse din dreptul de proprietate, al căror titular poartă denumirea de uzufructuar. Dreptul subiectiv de proprietate continuă să existe, însă în conținutul său va rămâne doar dreptul de dispoziție.

De aceea, această proprietate poartă denumirea de *nudă proprietate*, iar titularul unui astfel de drept, pe cea de *nud proprietar*. Nuda proprietate nu este un dezmembrământ al dreptului de proprietate, ci una din formele în care acest drept poate să existe²⁴.

Dreptul de uz și abitație, reglementate de art. 424 Cod civil al Republicii Moldova, sunt calificate în doctrină ca varietăți ale dreptului de uzufruct.

Astfel, conform uneia dintre opinii, dreptul de uz și abitație au fost considerate „miniaturi ale uzufructului”, „varietate de uzufruct”, iar mai recent „uzufructe restrânse”²⁵.

În dreptul roman, dreptul de uz era definit ca dreptul real care oferă titularului său prerogative de a se folosi de bun fără a obține un anumit venit²⁶.

Uzul consta în dreptul de a culege legumele din grădina străină, de a locui în casa altuia, de a folosi animalul sau robul străin pentru necesitățile proprii²⁷.

În lucrările lui Iustinian, nu este dată o definiție clară a drepturilor de uz și de abitație, menționându-se că acestea sunt constituite în același mod ca și dreptul de uzufruct „*Constituitur etiam nudus usus, idest sine fructu, qui et ipse iisdem modis constutui solet, quibus et ususfructus. Cui usus relictus est, uti potest, frui vero non potest.*” (Dig. 7. 8. 2.)

Codul civil francez, cu referire la dreptul de uz, reține că uzul este dreptul de a lua pentru utilitate proprie fructele care le generează bunul, cele care pot fi consumate pentru necesități proprii sau cele care sunt acordate prin titlul constitutiv. Despre abitație, legea civilă franceză menționează că este dreptul de a rămâne (a locui) în casa altuia în timpul vieții sau până la momentul determinat prin titlul constitutiv²⁸.

În doctrina franceză, dreptul de uz este definit ca dreptul real și temporar, care permite titularului său de a se servi personal de bunul altuia și de a-i culege fructele, în măsura necesităților proprii sau ale familiei sale. *Dreptul de abitație* este definit ca dreptul real și temporar, care permite titularului său de a ocupa casa altuia în măsura în care îi este necesar lui și familiei sale²⁹.

Vorbind despre dreptul civil românesc, în doctrina clasică dreptul de uz era definit ca drept real asupra unui lucru în virtutea căruia uzuarul, adică titularul dreptului, poate să se folosească de acel lucru și să perceapă fructele, numai pentru nevoile sale personale și ale familiei sale. Despre abitație același autor reține că nu este decât un drept de uz stabilit asupra unei case de locuit³⁰.

Nici în doctrina contemporană, *dreptul de uz* nu are o definiție unică, fiind definit ca dreptul real asupra bunului altuia, în virtutea căruia uzuarul poate folosi bunul și culege fructele lui, necesare pentru necesitățile proprii și ale familiei sale³¹. Sau uzul este un drept real asupra unui bun, în virtutea căruia o persoană numită uzuar poate să se folosească de bun, adică să-i culeagă fructele, însă numai în măsura necesară acoperirii nevoilor sale personale și ale familiei sale³².

O definiție mai amplă este dată de un alt autor, care menționează că dreptul de uz este acel drept real principal, esențialmente temporar, dezmembrământ al dreptului de proprietate, care conferă titularului său atributele de posesie și folosință asupra unui bun aflat în proprietatea altuia, dar numai în limitele necesare satisfacerii trebuințelor lui și ale familiei sale³³.

Despre *dreptul de abitație* s-a menționat că este un drept real în temeiul căruia titularul acestui drept poate folosi ca locuință o casă ce aparține altei persoane³⁴.

Sau dreptul de abitație este un drept de uz care are ca obiect o locuință și conferă titularului său dreptul de a poseda și folosi cea locuință, proprietatea altei persoane, pentru satisfacerea trebuințelor de locuit ale lui și ale familiei sale³⁵.

Noul Cod civil al României, în privința dreptului de uz, menționează la art. 764 că uzul este dreptul unei persoane de a folosi lucrul altuia și de a-i culege fructele naturale și industriale numai pentru nevoile proprii și ale familiei sale. Conform art. 765 din același cod, titularul dreptului de abitație are dreptul de a locui în locuința nudului proprietar împreună cu soțul și copiii săi, chiar dacă nu a fost căsătorit sau nu avea copii la data la care s-a constituit abitația, precum și cu părinții aflați în întreținere.

Conform dispozițiilor art. 424 alin. (1) CC RM, uz este dreptul real asupra bunului altuia, în virtutea căruia uzuarul poate folosi bunul și culege fructele lui necesare pentru nevoile proprii și ale familiei sale.

Pornind de la reglementările art. 424 alin. (2) ale CC RM, titularul dreptului de abitație are dreptul să locuiască în locuința unei alte persoane împreună cu soțul și copiii săi chiar dacă nu a fost căsătorit sau nu avea copii la data la care s-a constituit abitația (considerăm că componența familiei titularului dreptului de abitație ar trebui să corespundă celei prevăzute de dispozițiile Codului familiei).

În doctrina autohtonă, dreptul de uz și abitație sunt definite, similar dreptului de uzufruct, în sensul instituției juridice, de raport juridic și de drept subiectiv³⁶.

Ca *instituție juridică* (sau **în sens obiectiv**), dreptul de uz este un ansamblu de norme juridice care reglementează relațiile sociale privind posedarea și folosirea de către o persoană (uzuar) a unui bun străin cu dreptul de a culege de la el fructele în limitele necesității consumului propriu și a familiei uzuarului, fiind obligat de a păstra substanța bunului. Dreptul de abitație, ca instituție juridică, este un ansamblu de norme juridice care reglementează relațiile sociale privind asigurarea posibilității unei persoane (a titularului dreptului de abitație) de a locui în casa sau în anumite încăperi ale



casei altei persoane (a proprietarului casei) împreună cu soțul și copiii săi.

Ca *raport juridic*, uzul reprezintă o **legătură juridică** apărută în baza legii sau a unui act juridic dintre o persoană (proprietar) și o altă persoană (uzuar) în vederea posedării și folosirii bunului cu dreptul de a culege de la el fructele în limitele necesității personale ale uzuarului și ale familiei sale. Dreptul de abitație, în același sens, este o **legătură juridică** apărută în baza legii sau a unui act juridic dintre două persoane (dintre proprietarul unei case de locuit și titularul dreptului de abitație) care îi asigură titularului dreptului subiectiv de abitație posibilitatea de a locui în casă sau în anumite încăperi ale casei ce aparține altei persoane cu drept de proprietate privată.

Ca *drept subiectiv (sau în sens subiectiv)* dreptul de uz este un drept subiectiv real asupra unui bun neconsumptibil de a-l poseda, a-l folosi și a culege fructele de la el în limitele necesităților consumului propriu și al familiei sale. Dreptul de abitație, în sens subiectiv, este definit ca un drept real al unei persoane (al titularului acestui drept) de a locui în casa sau în anumite încăperi ale casei de locuit a altei persoane.

Definițiile conturate ne permit să observăm că titularii dreptului de uz și de abitație sunt beneficiari a celor două atribute ale dreptului de proprietate: posesia și folosința, însă spre deosebire de dreptul de uzufruct, conținutul acestora le oferă prerogative mai restrânse. Concomitent, exercitarea celor două drepturi reale are loc potrivit regulilor instituite de lege pentru uzufruct, însă cu unele particularități.

Nota distinctivă a acestor drepturi subiective față de dreptul de uzufruct rezidă în aceea că titularilor le sunt recunoscute cele două atribute asupra bunului altuia, dar numai în limitele satisfacerii nevoilor lor și ale membrilor familiei lor. Așadar, în cazul acestor drepturi, nu este posibilă cedarea emolumentului material.

Distincția dintre dreptul de uz și cel de abitație se manifestă, ca esență, în aceea că dreptul de uz poate avea ca obiect orice bun imobil sau mobil, în timp ce dreptul de abitație nu poate avea ca obiect decât un bun imobil, respectiv o locuință, o casă de locuit sau o parte a acesteia.

Note:

¹ Volcinschi V., Șapoval V., *Conținutul și natura juridică a dreptului subiectiv asupra mărcii* // *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova*, 2001, nr.5, p.115.

² Lupulescu D., *Drept civil. Drepturi reale principale*, Lumina Lex, București, 1997, p.141.

³ Beliu Gh., *Drept civil român*, Casa de editură și presă „Sansa” SRL, București, 1998, p.82.

⁴ Суханов Е.А., *Гражданское право*. В 4 томах, том 2. *Вещное право. Наследственное право. Исключительные права. Личные неимущественные права*: Учебник, Волтерс Клувер, 2008, с.23.

⁵ Косарев И.Э., *Право ограниченного пользования чужим недвижимым имуществом* // *Правоведение*, 1996, № 3, с. 99.

⁶ Дорн Л., *Об узуфрукте по римскому праву*, т. 1, Типография Императорской Академии Наук, СПб., 1871, с. 37-38.

⁷ *Instituțiile lui Iustinian*, Lumina Lex, București, 2002, p.105.

⁸ Krans Jules, *Traité des droits d'usufruit d'usage et d'habitation et de leur accroissement entre colégataires en droit romain*, Lib. de A. Durand et Pedone Lauriel, Paris, 1869, p.7.

⁹ А се vedea: Сиваракша И.В., *Сервитуты и узуфрукт в гражданском кодексе Франции 1804 года*, Дисс. ... канд. юрид. наук, Москва, 2000, с. 88-98.

¹⁰ *Cod civil francez*, art.578.

¹¹ Luțescu G.N., *Teoria generală a drepturilor reale. Teoria patrimoniului. Clasificarea bunurilor, Drepturile reale principale*, București, 1947, p.484.

¹² Pop L., *Dreptul de proprietate și dezmembrăminte sale*, Lumina Lex, București 1996, p.211.

¹³ Urs I., Angheni S., *Drept civil*, vol.II, Oscar Print, București, 1997, p.135.

¹⁴ Manoliu J., Durag Gh., *Drept civil. Drepturi reale principale*, Chemarea, Iași 1994, p.79.

¹⁵ Codul civil român, în vigoare de la 1 octombrie 2011 // *MO*, art.720.

¹⁶ Stoica V., *Tratat. Drept civil. Drepturi reale principale*, Humanitas, București, 2004, p.474.

¹⁷ *Ibidem* p.476.

¹⁸ *Учебник по гражданскому праву*. Часть 1, под ред. А.П. Сергеева, Ю. К. Толстого, Проспект, 1998, с. 411.

¹⁹ Хохлов С.А., *Право собственности и другие вещные права*, лекция, прочитанная в Высшем Арбитражном Суде РФ в декабре 1994 года, sursă electronică.

²⁰ А се vedea „Концепция развития гражданского законодательства Российской Федерации” (одобрена решением Совета при Президенте Российской Федерации по кодификации и совершенствованию гражданского законодательства от 07.10.2009) // *Вестник ВАС РФ*, 2009, № 11.

²¹ Murphy W.T., Roberts Simon, *Understanding Property Law*, Sweet and Maxwell, London, 1999, p.114.

²² *Codul civil al Republicii Moldova*, art.395 alin.(1).

²³ Volcinschi V., *Dreptul de uzufruct, dreptul de uz și dreptul de abitație* // *Analele științifice. Științe juridice*, 2005, nr.8, p.159.

²⁴ Chelaru E., *Curs de drept civil. Drepturi reale principale*, All Beck, București, 2000, p.158.

²⁵ Adam I., *Drept civil. Drepturi reale*, All Beck, București, 2002, p.531.

²⁶ Подопригора А.А., *Основы римского гражданского права: Учеб. пособие для студентов юрид. вузов и факультетов*, 2-е изд., перераб., Вентури, 1995, с. 157.

²⁷ Романовская В.Б., Курзенин Б., *Основы Римского частного права*, Нижний Новгород, 2000, с. 67.

²⁸ *Cod civil francez*, art.625.

²⁹ Claeys D., *Usufruit es nue-propiété. Principes et actualités*, Kluwer, Belgium, 2007, p.34, 36.

³⁰ Hamangiu C., Rosetti-Balanescu I., Baicoianu Al., *Tratat de drept civil roman*, vol. I, All Beck, București, 1996, p.256, 259.

³¹ Urs I., Angheni S., *op.cit.*, p.142.

³² Lupulescu D., *op.cit.*, p.158.

³³ Pop L., *op.cit.*, p.198.

³⁴ Lupulescu D., *o p.cit.*, p.158.

³⁵ Pop L., *op.cit.*, p.198.

³⁶ Volcinschi V., *op.cit.*, p.162.



ДОРОГОСТОЯЩАЯ СТРАТЕГИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО ЗДОРОВЬЯ НА ПЕРИОД 2014-2020 ГОДОВ

Василий ФЛОРЯ,

кандидат юридических наук, доцент

(Академия «Штефан чел Маре» МВД Республики Молдова)

РЕЗЮМЕ

Рассматриваются отдельные положения Национальной стратегии общественного здоровья на 2014-2020 годы и показатели здоровья населения на современном этапе.

Отмечается необходимость сотрудничества Министерства здравоохранения республики с другими министерствами и ведомствами в реализации Стратегии, в том числе и с Министерством внутренних дел. Акцентируется внимание на низкой медицинской подготовке отдельных медработников и допущении ошибок в лечении пациентов, а также на нехватке медицинских кадров в сельской местности.

Ключевые слова: показатели здоровья населения, медицинская помощь, врачебные ошибки, вред здоровью, показатели качества здоровья.

SUMMARY

Under consideration there are some provisions of the National strategy of social health for the years of 2014-2020 and the indices of health of the population at the present period. We observe the necessity of cooperation of the Ministry of Health of the Republic with other ministries and departments in the realization of the Strategy, including the Ministry of Internal Affairs. Attention is paid to insufficient medical training of certain medical persons and to the committed mistakes in medical treatment of patients, as well as the shortage of health manpower in the country.

Keywords: health indices of the population, medical aid, medical mistakes, harm to health, indices of health quality.

Постановлением Правительства Республики Молдова от 20 декабря 2013 г. утверждена Национальная стратегия общественного здоровья на период 2014-2020 гг., разработанная Министерством здравоохранения¹. Многие показатели здоровья населения на современном этапе даются в процентном, долевым отношении на 100-10 тысяч человек населения, что, возможно, понятно специалистам, но малопонятно населению. Абсолютные цифры более понятны и более впечатляющи.

Стратегия содержит много объективных, но и немало спорных утверждений, выводов. В пункте 8 раздела 2 отмечается, что общая смертность населения в республике – самая высокая в Европе. И это, конечно, печально. Приводятся данные смертности в процентах от различных заболеваний. Между тем в отчете Министерства здравоохранения за 2006 год указывались данные и в процентах, и в абсолютных цифрах. Скажем, в стационарах умерло 7572 пациента, или 17,6%, а в домашних условиях – 33072 пациента, или 76,7%.

Полагаем, что эти люди умерли дома без всякой или недостаточной медицинской помощи. Косвенно это признается и в анализируемой Стратегии. В пункте 9 отмечается, что общая смертность населения значительно выше в сельской местности. То же отмечается и в отношении материнской смертности, которая в сельской местности почти вдвое выше, чем в городской.

Высокая смертность на дому объясняется и тем, что многие недобросовестные врачи, убедившись в неизлечимости пациента, вследствие своей низкой медицинской подготовки, а также допущенных ошибок в лечении, выписывают больных из стационара для улучшения статистики показателей смертности в стационаре. Следует отметить, что смертность в стационаре также нередко обусловлена ненадлежащим лечением, врачебными ошибками, нарушением правил и методов оказания медицинской помощи, низкой квалификацией медицинского персонала.

За истекшие 10 лет, с 2002 по 2012 год, органами уголовного преследования, прокурорами было возбуждено более 200 уголовных дел по статье 213 УК РМ за нарушение по халатности врачом или иным медицинским работником правил или методов оказания медицинской помощи, повлекшее причинение тяжкого телесного повреждения или иного тяжкого вреда здоровью или смерть пациента. Значительная роль в раскрытии, расследовании и предупреждении врачебных ошибок, преступлений должна принадлежать Центру судебной медицины, что, однако, не нашло отражения в указанной Стратегии, как и роль Коллегии медиков, и юридической службы Министерства здравоохранения, как и анализ причин гибели пациентов, озвучиваемый на врачебных конференциях. Упущен также вопрос о заключении письменного договора между пациентом и медицинским учреждением, согласно ст. 210 Гражданского кодекса РМ.



На протяжении многих лет наблюдается тенденция органов здравоохранения упрекать население в плохом состоянии здоровья, в инвалидности и смертности, в том, что люди больше тратят на приобретение спиртных напитков, нежели на лекарства, хотя за последнее время наблюдается расширение сети аптек на месте продовольственных магазинов. Не указываются в Стратегии и доходы от реализации медикаментов населению.

Нет данных и о предполагаемой прибыли от 16 операционных блоков. Когда-то Анатолий Чиботару, кардиохирург, мечтал о миллионах долларов прибыли от кардиохирургических операций.

Как отрицательный показатель, влияющий на здоровье населения, авторы Стратегии в пункте 20 указывают: «Пропорция взрослого населения, потребляющего алкоголь, очень высока». Полагаем, что речь должна идти не о потреблении, а о злоупотреблении алкоголем. Здесь уместны были бы цифры о числе хронических алкоголиков, об алкогольных психодозах, инвалидности и смертности от алкоголизма.

Злоупотребление алкоголем обуславливает смерть 2,3 млн. человек, или 3,7% всех смертей в мире и 6,3% в Европе. Затраты, связанные с алкоголизмом, составляют 210-665 миллиардов долларов США².

Да, Республика Молдова – винодельческая страна, многие жители в сельской местности изготавливают домашнее вино, потребляют его круглый год, но не становятся алкоголиками. Многие специалисты утверждают, что сухое виноградное вино в небольших количествах даже обладает лечебными свойствами, превосходящими многие лекарства, имеющие двойной эффект – положительной и отрицательный, показания и противопоказания.

В пункте 68 справедливо указывается, что за последние 10 лет Республика Молдова столкнулась с проблемой нехватки квалифицированного персонала в области общественного здоровья. Вновь указывается на нехватку таких специалистов в сельской местности.

Здесь же следовало бы указать, сколько врачей за этот же период защитили кандидатские, докторские диссертации, какова их научная новизна и эффективность, сколько из них работает в сельской местности. Сказать также о системе повышения квалификации, заграничных стажировках.

В пункте 88, подпункте 12, объективно констатируется, что качество и безопасность медицинского обслуживания пациентов недостаточно гарантированы. Не все медицинские учреждения располагают эффективной системой контроля инфекций, включая и внутрибольничные инфек-

ции. Здесь следовало бы указать и число пациентов, покалеченных или погибших от таких инфекций, и то, какие из этих инфекций наиболее распространены.

Положительным является сотрудничество Министерства здравоохранения Республики Молдова с другими заинтересованными министерствами и ведомствами в реализации Стратегии, в том числе с Министерством внутренних дел (пункт 99, подпункт 3). Полагаем, что кроме всего прочего будет полезен и обмен информацией между этими двумя министерствами о количестве уголовных дел, возбужденных по ст. 213 Уголовного кодекса РМ – Нарушение по халатности правил и методов оказания медицинской помощи, о результатах их расследования и судебного рассмотрения. Это внесет существенный вклад в предупреждение подобных преступлений.

В пункте 100, подпункте 3, констатируется, что медицинские учреждения не располагают хорошо сформулированными, стандартизированными показателями качества. Нам неизвестно, сколько показателей включены в отчеты медицинских учреждений, но для пациентов важно качественное, своевременное лечение, предупреждение инвалидности и смертности новорожденных и их матерей а также детей и взрослых.

В пункте 103, подпункте 5, предусматривается разработка таких показателей.

В пункте 108, подпункте 1, отмечается, что не все лица, занимающие ответственные государственные должности, хорошо осознают новые тенденции в общественном здоровье; не утвердилось единого понимания общественного здоровья в Республике Молдова и не разграничены точно роли тех, кто призван обеспечивать общественное здоровье и отвечать за него.

В пункте 108, подпункте 4, отмечается, что предпринятые четыре реформы общественного здоровья еще не достигли поставленной цели. То же, по нашему мнению, касается и реформирования системы МВД, осуществляемого уже на протяжении 4-х лет.

Всего для реализации Стратегии на протяжении 7 лет – с 2014 по 2020 гг., потребуется 320 миллионов 850 тысяч леев (1 доллар США – 13,88 лея), из них 106 миллионов 14 тысяч – из государственного бюджета, 71 миллион 650 тысяч – из фондов обязательного медицинского страхования, 143 миллиона 860 тысяч – проекты и гранты, 8 миллионов 326 тысяч леев – непокрытые расходы.

Каковы же ожидаемые результаты от реализации указанной Стратегии, как улучшится здоровье населения, увеличится продолжительность и качество жизни, сократятся случаи гибели пациентов из-за врачебных ошибок, преступлений,



сократятся поборы с пациентов, как будет вестись борьба с коррупцией в системе здравоохранения? Ответ на многие из этих вопросов в Стратегии не содержится, а многие ожидаемые результаты носят абстрактный характер, как то: повысить эффективность, усилить, обеспечить, сократить, совершенствовать и т.д.

Указываются и такие ожидаемые результаты, достижение которых маловероятно. Непонятно, какими методами органы здравоохранения собираются достигать их. Так, в пункте 4 Приложения 3 к Стратегии предусматривается увеличить долю населения, ведущего активный образ жизни (минимум 150 минут физической активности в неделю – с 40 до 50 %). Конечно же, подавляющая часть населения, кроме лежачих тяжелобольных, ежедневно значительно превышает подобные физические нагрузки. Здесь же намечается сократить годовое потребление алкоголя на душу населения в возрасте 15 лет и старше – с 17 до 16 литров. Полагаем, что подобная задача трудновыполнима или вообще невозможна, если не абсурдна.

Закон Республики Молдова № 713 от 6 декабря 2001 г. о контроле и предупреждении злоупотребления алкоголем, незаконного потребления наркотиков и других психотропных веществ не устанавливает таких годовых норм потребления алкоголя, хотя и предусматривает, что органы местного публичного управления осуществляют деятельность, направленную на уменьшение потребления алкоголя³.

Закон Республики Молдова о производстве и обороте этилового спирта и алкогольной продукции № 1100-XIV от 30.06.2000 г., переопубли-

кован и в статье 21 разрешает изготовление алкогольной продукции для личного потребления в домашних условиях в индивидуальных и крестьянских (фермерских) хозяйствах⁴.

В этих условиях трудно устанавливать какие-либо стандарты или годовые нормы потребления алкоголя. А в лечении алкоголизма первостепенная роль принадлежит органам здравоохранения.

В целом же надеемся, что осуществление Национальной стратегии общественного здоровья принесёт положительные результаты.

Литература:

¹ *Cu privire la aprobarea Strategiei naționale de sănătate publică pentru anii 2014-2020: Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1032 din 20 decembrie 2013 // Monitorul Oficial al RM, nr. 304-310 din 27-12-2013.*

² Москаленко В.Ф., *Концептуальные подходы к формированию современной профилактической стратегии в здравоохранении. От профилактики медицинской к профилактике социальной*, Изд-во «ГЭОТАР-Медиа», Москва, 2011.

³ *О контроле и предупреждении злоупотребления алкоголем, незаконного потребления наркотиков и других психотропных веществ: Закон Республики Молдова № 713 от 6 декабря 2001 г. // Monitorul Oficial, nr. 36-38 din 14.03.2002.*

⁴ *О производстве и обороте этилового спирта и алкогольной продукции: Закон Республики Молдова № 1100-XIV от 30.06.2000, переопубликован // Monitorul Oficial, nr.98-99/293 din 15 iunie 2010.*



ANALIZA CRIMINOLOGICĂ A INFRAȚIUNII DE CONTRAFACERE. CONTRAFACEREA CA FENOMEN SOCIAL

Ion ȚIGANĂȘ,
doctor în drept (AGEPI)

REZUMAT

Fenomenul contrafacerii este cunoscut tuturor societăților, doar că volumul și consecințele sunt diferite. Cu cât respectul față de valorile sociale și legislația țării sunt mai pronunțate, cu atât nivelul contrafacerii este mai redus. În acest context, menționăm că analiza criminologică a infracțiunii de contrafacere este realizată ținându-se cont atât de factorii care influențează personalitatea umană, cât și de motivele dezvoltării acestei infracțiuni și transformării ei într-un fenomen antisocial național și mondial.

Cuvinte-cheie: contrafacere, fenomen, motive, impact, măsuri, victimă, titulari de drepturi, proprietate intelectuală, respectarea drepturilor.

SUMMARY

Counterfeiting is known to all companies, only the volume and the consequences are different. More the respect for social values and laws of the country are highlighted, the lower is the level of counterfeiting. In this context, it is notable to mention that the criminological analysis of counterfeiting is performed based on both factors that influence human personality and the grounds of developing and transformation of this crime into a national and global anti-social phenomenon.

Keywords: counterfeiting, phenomenon, reasons, impact, measures, victim, rights holders, intellectual property, enforcement.

*Pedește în vederea viitorului, pentru ca
vinovatul să nu mai cadă în greșală și pentru ca
pedeapsa lui să-i îngrijoreze pe ceilalți¹.*

Amploarea fenomenului de contrafacere constituie un motiv pertinent întru studierea profundă a fenomenului criminal. Evaluarea menționată este importantă pentru a identifica atât cauzele, cât și condițiile comiterii infracțiunilor de contrafacere, consecințele acestui fenomen și strategia de reacție din partea societății.

Lipsa sau incorectitudinea informațiilor privind cauzele și efectele contrafacerii nu permit autorităților, dar și societății, să reacționeze prompt și eficient în vederea combaterii acestui flagel. Motiv pentru care, un complex de valori socioumane riscă să fie afectat. În același timp, situația descrisă favorizează crearea și dezvoltarea unor scheme criminale de contrafacerea produselor, al căror scop este obținerea de avantaje materiale, în detrimentul intereselor legale ale consumatorului, ale titularilor de drepturi, ale statului și ale societății, în general.

Creșterea valorii proprietății intelectuale reprezintă un indicator de succes al oricărei instituții sau întreprinderi, dar și al țării, firește². Ca rezultat, companiile sau societățile deschise spre inovare și promovare a principiilor proprietății intelectuale conduc detașat în cursa competitivității economice și a nivelului de trai³. Astfel, doar în Uniunea Europeană, cota contribuției sectoarelor în care se utilizează pe scară largă drepturile de proprietate intelectuală este de aproximativ 39% din totalul activității economice (4,7 mld. euro anual), asigurând în mod direct aproximativ 26% din totalul locurilor de muncă (56 mil. locuri de muncă)⁴.

Rolul statului, în acest proces, este de a implementa instrumente juridice, economice și sociale pentru dezvoltarea și corelarea tuturor elementelor sistemului de proprietate intelectuală, inclusiv a celor privind asigurarea drepturilor. Or, mediul de afaceri susține investițiile în valorile intelectuale, atât timp cât un stat promovează mecanisme de protejare a drepturilor de proprietate intelectuală împotriva acțiunilor de contrafacere a produselor.

Atitudinea pasivă a autorităților publice poate contribui la evoluția unor fenomene social-periculoase, care atentează la securitatea economică și socială a statului, periclitează spiritul concurenței loiale, limitează motivația inovațională și periclitează siguranța și sănătatea consumatorilor.

Trebuie să recunoaștem că amploarea fenomenului de contrafacere nu se limitează doar la teritoriul țării noastre. Problema, în ultimii ani, a devenit una de interes universal, luând în considerație caracterul transnațional și multidimensional al acestei forme de criminalitate. Conform datelor Camerei Internaționale de Comerț, 5-7% din circuitul economic mondial reprezintă comerțul cu mărfuri contrafăcute, ceea ce reprezintă aproximativ 600 mld. dolari⁵, iar cel mai îngrijorător aspect este că în ultimii treizeci de ani această cifră a crescut constant, fără atestarea unor indicatori de stabilizare a situației.

În pofida faptului că subiectul a fost abordat în cadrul forurilor internaționale, face obiectul unor strategii naționale ale statelor, iar titularii de drepturi



contribuie la organizarea unor ample campanii de sensibilizare a societății, totuși indicii contrafacerii produselor devin tot mai alarmanți.

Prin prisma celor descrise, devine imperios necesar realizarea unor cercetări științifice naționale și regionale privind **motivele apariției** și dezvoltării contrafacerii, **măsurarea stării de fapt** și a dinamicii fenomenului infracțional, precum și **identificarea măsurilor de răspuns** ale societății împotriva structurilor criminale, care gestionează acest proces.

Merită atenție faptul că din 2012, prin intermediul Observatorului privind respectarea drepturilor de proprietate intelectuală, se realizează un Raport național privind contrafacerea și pirateria⁶, în încercarea de a oferi răspuns problemelor menționate.

Pentru elucidarea cauzelor **apariției și dezvoltării fenomenului contrafacerii**, vom face, mai întâi, referire la personalitatea umană, care este influențată, de-a lungul vieții, de mai mulți factori, și anume:

– **familia și cercul de prieteni** – mediul familial este determinant pentru orice persoană. Or, „cei șapte ani de acasă” influențează personalitatea copilului și felul lui de a acționa sau a inactiona în diferite situații. Luând în considerație faptul că părinții reprezintă exemple de urmat pentru copiii lor, mediul familial trebuie să se caracterizeze prin moralitate, educație, comunicare, echilibru. Pe când în familiile cu unul sau ambii părinți decedați, șomeri, consumatori de băuturi alcoolice sau substanțe psihotrope, există riscul apariției unor manifestări antisociale la copiii lor. Predicția pentru mediul infracțional crește în familiile cu un puternic grad de imoralitate, violență, delictivă și comportament infracțional agresiv;

– **instituția de învățământ** – în majoritatea cazurilor, copiii sunt antrenați în mediul educațional cea mai mare parte a zilei. De aceea, grădinița, școala sau universitatea trebuie să fie un câmp de observație asupra comportamentului copiilor, iar cazurile de indisciplina, absență sau violență, urmează a fi sistematizate și analizate corespunzător. Nu sunt rare cazurile implicării tinerilor în procesul de contrafacere a produselor, având în vedere forța de muncă ieftină a acestora;

– **mediul profesional** – locul de muncă poate fi, uneori, mediul în care o persoană este antrenată în circuitul infracțional. Lipsa de experiență și informație, precum și dorința obținerii unui venit rapid, sunt considerați factorii principali, care determină o persoană să accepte participarea la infracțiune. Fiind întrebați despre produsele contrafăcute pe care le transportă, cei mai mulți șoferi afirmă că nu știu despre caracterul ilegal al acțiunii.

Suplimentar celor menționate, se invocă unele părerii minoritare, care demonstrează că personalitatea infracțională poate fi influențată și de factorul genetic. Totuși, deși au fost unele încercări în anii '60-'70 de a argumenta că bărbații purtători ai unui cromozom

Y suplimentar (sindromul 47,YYY) erau predispuși la apariția unui comportament antisocial și criminal, studiile⁷ realizate ulterior au infirmat această ipoteză, chiar dacă continuă să figureze în unele manuale de biologie actuale⁸.

În general, personalitatea umană are capacitatea de a fi influențată negativ și este predispusă să asimileze valori antisociale. Totuși, acordând atenție sporită factorilor menționați, activitatea infracțională va fi neatractivă pentru tânăra generație și ar putea fi evitată cu desăvârșire.

Chiar dacă mediul în care crește și se dezvoltă sunt elementele determinante în formarea personalității viitorului infractor, o societate lipsită de valori pozitive oferă motive suplimentare tinerilor delictivenți să inițieze noi forme de criminalitate. Fenomenul contrafacerii este cunoscut tuturor societăților, doar că volumul și consecințele sunt diferite. Cu cât respectul față de valorile sociale și legislația țării este mai pronunțat, cu atât nivelul contrafacerii este mai redus.

În acest context, menționăm că analiza criminologică a infracțiunii de contrafacere urmează a fi realizată ținându-se cont atât de factorii care influențează personalitatea umană, cât și de motivele dezvoltării acestei infracțiuni și transformării ei într-un fenomen antisocial național, regional și mondial.

Baza creșterii constante⁹ a indicatorului de contrafacere nu este determinată de o singură cauză, ci de un conglomerat de motive prielnice dezvoltării acestei forme de criminalitate. În același timp, cauzele creșterii își găsesc răspunsul și în amplasarea geografică a statului, nivelul de dezvoltare, puterea de cumpărare, rata șomajului, cultura juridică a societății etc.

Motivele de creștere a fenomenului de contrafacere pot fi următoarele:

– **profituri enorme** – conceptul de producere a mărfurilor contrafăcute rezultă din scopul obținerii veniturilor maxime. Avantajul schemelor criminale este că nu investesc mijloace umane și financiare în elaborarea produselor noi¹⁰, ci utilizează obiecte de proprietate intelectuală deja create, dezvoltate și promovate de titularii de drepturi. Filosofia acestora este „de ce să creez ceva nou, dacă nu sunt sigur de succesul material; mai bine investesc sume mici în imitarea produselor cunoscute și apreciate de consumator, în așa fel, profiturile îmi sunt garantate”. Un alt avantaj este că în producerea contrafacerilor sunt utilizate substanțe improprii, impurități, substanțe toxice și alte componente de proveniență dubioasă¹¹. Pe lângă încălcarea normativelor de calitate, grupurile criminale racolează forță de muncă ieftină și necalificată, care lucrează în condiții insalubre și fără a respecta tehnologia de fabricare a produselor. Potrivit unor studii, un euro investit în contrafacerea produselor aduce persoanelor implicate venituri de până la 10 euro, ceea ce reprezintă profituri uriașe necontabilizate de



autoritățile statului. Pentru a completa claritatea tabloului, menționăm că potrivit revistei „Forbes”, cele mai profitabile sectoare economice sunt cele care s-au încadrat, anul precedent, între 10-16%. Toate argumentele menționate sunt extrem de atractive pentru *criminalitatea gulerelor albe*. De aceea, societatea urmează, în cel mai corect mod, să dea un răspuns pe măsură. Principiul struțului activează în detrimentul valorilor pozitive ale societății;

– **implicarea crimei organizate și a elementului corupțional** – fenomenul contrafacerii produselor este caracteristic, în mod special, grupurilor criminale organizate sau organizațiilor criminale; fapt pentru care legislațiile naționale¹² prevăd că infracțiunile de contrafacere comise de elemente criminale organizate sunt catalogate drept circumstanțe agravante și sunt stabilite pedepse corespunzătoare. Avantajul crimei organizate este că dispune de o structură internă bine dezvoltată și o disciplină de fier, ceea ce-i permite să desfășoare diverse scheme ilegale. Similar companiilor oficiale, inițial sunt analizate specificul și volumul pieței de desfacere a produselor contrafăcute, legislația privind asigurarea drepturilor, implicarea autorităților, în special la frontieră și alte aspecte practice. Pașii următori țin de identificarea necesităților, alegerea rutelor de transport și stabilirea participanților la proces. În același context, menționăm că nivelul de contrafacere într-o țară este direct proporțional cu indicatorii de corupție. Astfel încât *cifra neagră a criminalității*, adică diferența dintre criminalitatea reală și criminalitatea aparentă, este mai pronunțată în societățile cu un respect redus față de legislația țării;

– **pedepse relativ ușoare** – pornind de la afirmația lui Aristotel „că o persoană comite o infracțiune, atunci când nu se așteaptă la nici o pedeapsă”, considerăm că sistemul juridic al unei țări trebuie să dispună de suficiente instrumente legale pentru a preveni comiterea infracțiunii de contrafacere. Asume profilaxia și prevenirea delictelor, așa cum reiterau *Cesare Lombroso* și *Cesare Beccaria*, sunt elementele care pot anticipa săvârșirea crimei. Totuși, principiile unui stat de drept obligă statele să reglementeze reacții legale, de pedepsire a făptașilor, în cazul actelor de criminalitate. Făcând abstracție de *legea talionului*¹³ sau *răzbunarea sângelui*, trebuie să vorbim despre reacții echilibrate din partea societății. Art. 61 al Acordului TRIPs statuează că „sanctiunile vor include închisoare și/sau amenzi suficiente pentru a fi descurajatoare și vor fi la un nivel comparativ cu cele aplicate unor delict grave similare. În cazurile adecvate, sancțiunile posibile vor include și sechestrarea, confiscarea și distrugerea mărfurilor în cauză, precum și a tuturor materialelor și instrumentelor, care au servit direct la comiterea delictului, ... în special atunci când acestea sunt comise în mod deliberat la scară comercială”. Deși în Moldova pedeapsa pentru încălcarea dreptu-

rilor de proprietate intelectuală este suficient de aspră pentru a fi și descurajatoare, totuși, la nivel mondial, este greu să găsești o altă infracțiune, de pe urma căreia profiturile ar fi atât de mari, iar riscul reținerii sau pedepsei penale atât de mic. Orice formă de trafic de droguri, în cantități mai mici decât cele întâlnite în cazul contrafacerii, are drept consecință, în multe state, privațiunea pe viață sau chiar pedeapsa capitală; pe când în cazul *contrafacerii intelectuale*, este sancționată, de cele mai multe ori, cu o simplă amendă;

– **progresul tehnologic al mijloacelor de comunicare** – deși conform datelor Serviciului vamal și Inspectoratului General de Poliție, mărfurile contrafăcute sunt introduse în Moldova pe cale rutieră și aeriană, totuși, atragem atenția că potrivit informațiilor din Comunitatea Europeană forma principală de transport este prin intermediul traficului poștal. În 2010, au fost depistate cu 82% de cazuri mai multe decât în anul precedent, doar pe filiera poștală¹⁴. Explicația, pe care o găsim relevantă, este că creșterea spectaculoasă se datorează, în mod special, fluxului comercial pe Internet, mai ales dacă ținem cont de faptul că medicamentele, îmbrăcămintea și încălțăminte sunt principalele produse contrafăcute, care au fost transportate pe cale poștală. În acest context, se impune o cooperare mai eficientă cu companiile, ce prestează servicii de transport poștal, precum și cu reprezentanții sistemelor internaționale de plăți, ce asigură circuitul financiar rezultat din comerțul electronic. Cifrele prezentate la această secțiune pot fi înșelătoare, deoarece metoda poștală face conexiune directă cu consumatorul interesat să cumpere un număr limitat de produse, astfel că quantumul articolelor contrafăcute depistate pe ruta poștală reprezintă doar 1% din totalul produselor, pe când transportul maritim rămâne a fi lider cu o cotă de peste 80%;

– **carențe în coordonarea acțiunilor între autorități** – este una dintre verigile slabe în contextul combaterii fenomenului de contrafacere, deoarece predomină desfășurarea acțiunilor individuale, iar unii reprezentanți ai autorităților se conduc de principiul „eu știu cel mai bine”. Sigur că această formă de „conlucrare” favorizează grupările criminale organizate, care au o coordonare suficientă, atât pe verticală, cât și pe orizontală. Elaborarea planurilor comune de acțiuni, instituirea unui centru de analiză a datelor și coordonarea acțiunilor, inclusiv prin intermediul tehnologiilor informaționale, reprezintă repere pe care trebuie să se bazeze strategia de apărare și de reacție. Fiind o țară importatoare de produse contrafăcute, pentru Moldova devine vitală axa de cooperare dintre serviciile de asigurare a drepturilor la frontieră, de anchetă preliminară și de urmărire penală. Un sistem modern de protecție trebuie să se bazeze, în special, pe instrumentele vamale (acțiune în baza cererii de intervenție la frontieră, acțiune în *ex-officio*) și pe in-



strumentele polițienești (plângere din partea titularului de drepturi, acțiune în *ex-officio* sau sesizarea consumatorului). Așadar, analiza datelor instituțiilor cooperante va mări substanțial eficiența acțiunilor, iar în cazul în care produsele contrafăcute reușesc totuși să eludeze controlul vamal, sistemul să permită blocarea acestora până la etapa expunerii spre comercializare;

– **legislație neajustată situației** – legislația care nu corespunde realităților zilei reprezintă primul semnal transmis infractorilor, în urma căruia aceștia decid intrarea pe piață. Este important, din punctul nostru de vedere, ca actul normativ să ofere pârgii suficiente pentru autoritățile de control întru asigurarea deplină a drepturilor de proprietate intelectuală. Considerăm că acțiunea *ex-officio* este în măsură să asigure mecanismul legal de intervenție al instituțiilor responsabile, în cazul lipsei sesizărilor din partea titularilor de drepturi. În aceeași ordine de idei, legiuitorul trebuie să instituie instrumente juridice, pentru ca titularii de drepturi să-și poată exercita dreptul de apărare, în cadrul procedurii civile, penale sau administrative;

– **lipsa interesului din partea titularilor de drepturi** – titularul de drepturi, în contextul acestui articol, este persoana deținătoare a drepturilor exclusive asupra unui obiect de proprietate industrială, în virtutea creării, înregistrării și utilizării acestuia. Calitatea respectivă oferă deținătorului de drepturi posibilitatea utilizării, în condiții de exclusivitate, a proprietății sale, dar și temeiuri legale pentru interzicerea utilizării abuzive din partea terților. Astfel titularul de drepturi devine un subiect extrem de interesat în protejarea drepturilor sale, împotriva acțiunilor de contrafacere. Or, fenomenul de contrafacere afectează, la modul cel mai direct, interesele legitime ale titularului. Totuși, datele statistice demonstrează că titularii de drepturi nu acționează suficient în vederea protejării drepturilor lor, ci preferă să se poziționeze în calitate de victimă și să reacționeze pasiv în cadrul procedurii de constatare a contrafacerii. Practica din țara noastră confirmă fenomenul descris, iar numărul cazurilor în care titularul de drepturi nu reacționează la notificarea autorităților de control este suficient de îngrijorător. Analiza datelor statistice atestă faptul că în 32% din toate cazurile de reținere a mărfurilor presupuse a fi contrafăcute, titularii de drepturi nu au reacționat sau nu au fost interesați să se implice mult peste media europeană¹⁵.

– **acceptarea fenomenului de către societate** – în condițiile în care fenomenul de contrafacere ia amploare, implicarea societății devine indispensabilă. Organizațiile criminale, care gestionează procesul de contrafacere a mărfurilor, vor avea succese pe teritoriul unei țări atât timp cât societatea le va accepta prezența, va tolera fenomenul în complexitatea lui, va accepta cumpărarea produselor contrafăcute, nu va informa titularul de drepturi despre falsurile achiziți-

onate, nu va sesiza autoritățile competente. În pofida riscurilor la care se supun, societățile slab dezvoltate tind să accepte flagelul contrafacerii, fiind influențate de sărăcie, șomaj, mentalitate sau lipsa informației. În cadrul unui sondaj de opinie¹⁶ desfășurat în Moldova, 58% din intervievați nu știau ce înseamnă contrafacerea, 45% achiziționau produse contrafăcute în mod conștient, deoarece au un preț redus, 73% au menționat despre consecințele negative ale contrafacerilor, iar 59% dintre aceștia, nu au reacționat în nici un fel. Într-un sondaj¹⁷ similar desfășurat în Ungaria, rezultatele demonstrează intoleranță socială față de contrafaceri, iar persoanele care comit astfel de acțiuni sunt considerate infractori și trebuie pedepsite în modul cel mai drastic. Drept rezultat, Ungaria este una dintre țările europene cu cea mai scăzută rată a contrafacerilor, iar motivul, cel mai plauzibil, este că autoritățile statului au avut suportul societății. Astfel că prin conjugarea eforturilor tuturor subiecților interesați, s-a demonstrat că este posibil de redus la minim indicatorul de contrafacere. În asemenea cazuri, o forță mobilizează pe celelalte, iar interesul comun a prevalat în raport cu cel individual.

Victima infracțiunii de contrafacere. Impactul asupra consumatorilor

Victima directă a infracțiunii de contrafacere este persoana care achiziționează un bun. De cele mai dese ori, procurarea unor mărfuri contrafăcute nu reprezintă un scop al acestora. Relația prin care infractorul își induce victima intenționat în eroare se dezvoltă pe fundalul necunoașterii sau dezinformării victimei și al abilităților infractorului de a ajunge cu produsele contrafăcute pe o piață și de a face oferta atractivă consumatorului. Există însă și cazuri în care victima, în mod deliberat, achiziționează un bun contrafăcut, în virtutea unor circumstanțe de ordin economic sau social.

Indiferent de relația dintre consumator și infractor, cert este că fenomenul de contrafacere reprezintă:

– **furnizarea de produse de calitate dubioasă** – prin definiție, statul este entitatea a cărei obligație directă este să-și protejeze cetățenii, inclusiv contra riscurilor care tind să afecteze relațiile socioumane. Întru realizarea acestui deziderat, statele impun limite de calitate a mărfurilor sau serviciilor, obligând mediul de afaceri să investească în calitatea bunurilor. Prin această măsură, autoritățile asigură accesul pe piață în condițiile respectării standardelor minime de calitate și se protejează împotriva creșterii cheltuielilor bugetare destinate combaterii fenomenelor care atentează asupra acestor principii. Dacă în cazul actelor de piraterie, violatorii drepturilor de autor sunt în stare să asigure, în mare parte, o calitate similară operei și fonogramelor originale, atunci în cazul contrafacerilor, grupurile criminale nu doresc și pot asigura standardele solicitate¹⁸. De altfel, aceștia percep vic-



tima doar prin prisma calității sale de consumator de produse, fără a se interesa de consecințele nefaste¹⁹ în urma utilizării mărfurilor contrafăcute;

– **înșelarea consumatorului** – infracțiunea de contrafacere se realizează prin fabricarea fără permisiunea titularului de drepturi și includerea în circuitul civil a unor produse, care constituie sau includ un obiect de proprietate intelectuală protejat și a cărei intenție este de a înșela consumatorul, prin comercializarea acestor produse în speranța că consumatorul va crede că sunt mărfuri originale, produse de titularul de drepturi. Astfel, victima este mințită pentru că i se oferă o imitație a produsului original. În plus, procurând un bun, care pe lângă faptul că nu-i satisface cerințele așteptate, consumatorul achită costul deplin al acestuia. Pentru a nu trezi suspiciuni în rândul eventualelor victime, grupurile criminale organizate au dezvoltat o strategie potrivit căreia prețul produselor contrafăcute nu trebuie să difere prea mult de a celor originale. Astfel, exceptând obiectele de lux, costul mărfurilor falsificate este, adesea, identic sau similar cu produsele titularului de drepturi;

– **riscuri pentru viața și sănătatea consumatorilor** – reiterăm că obiect al contrafacerii poate fi orice produs, indiferent de destinație, mărime, utilitate sau valoare, iar scopul urmărit de promotorii fenomenului de contrafacere nu se intersectează în nici un fel cu siguranța, cu sănătatea sau cu viața consumatorului. Chiar dacă medicamentele contrafăcute²⁰ sunt asociate, cel mai adesea, cu riscurile pentru viața și sănătatea consumatorilor, practica demonstrează că sunt și alte produse²¹ la fel de periculoase, care pot afecta siguranța publică²². Putem aduce exemplul pieselor auto de schimb. În ultimii ani, Inspectoratul General de Poliție bate alarma în legătură cu numărul alarmant de mare al accidentelor rutiere produse pe traseele publice²³. În același timp, datele Serviciului Vamal pe 2013 menționează că 31% din totalul articolelor reținute ca fiind contrafăcute s-au dovedit a fi piese auto de schimb, importate din Turcia și China. Ar fi incorect și prematur de a pune semnul egalității între cele două realități, dar cert este faptul că produsele contrafăcute constituie o problemă majoră pentru sistemul circulației rutiere; mai ales că în 89,8% din toate accidentele înregistrate în 2012 s-au produs din vina conducătorilor auto și tot în perioada menționată au fost sancționați contravențional 10.435 conducători auto, pentru exploatarea mijloacelor de transport cu defecțiuni tehnice. Astfel, stoparea importului de piese auto contrafăcute, de rând cu alte măsuri operative, poate reprezenta un instrument eficient de prevenire a deceselor și traumatismelor în trafic.

Impactul asupra titularilor de drepturi

Concurența loială reprezintă un element sănătos și pozitiv în dezvoltarea oricărei companii, având în vedere caracterul motivațional al acesteia. Practica

europeană vine să confirme că dezvoltarea principiilor concurenței plasează companiile dintr-un sector al economiei într-o competiție corectă și echilibrată. Pe de altă parte, concurența neloială instituie un sistem economic ilegal, defectuos, dezechilibrat și cu o dezvoltare haotică, care se materializează prin:

– **reducerea vânzărilor** – reprezintă primul semnal sesizat de către producătorul onest, în cazul apariției pe piață a produselor contrafăcute. Această intervenție abuzivă nu face altceva decât să transforme relația dintre producător și consumator, chiar dacă acesta din urmă nu realizează și nu intenționează să modifice ceva. Treptat și paralel cu utilizarea elementelor de marketing, produsele contrafăcute reușesc să ia locul celor originale. Datorită posibilităților enorme de care dispun, grupurile criminale organizate sunt capabile de realizarea acestui proces într-o perioadă foarte scurtă de timp. Gravitatea situației este că produsele contrafăcute intervin în cadrul unei piețe după ce titularul de drepturi a investit un capital intelectual, uman și financiar suficient pentru a dezvolta un produs ce corespunde standardelor de calitate și este acceptat și apreciat de consumator;

– **reducerea locurilor de muncă** – influența negativă asupra planului de afaceri al întreprinderii duce inevitabil la revizuirea politicii de cadre a companiei. Disponibilizarea salariaților reprezintă consecința reducerii vânzărilor, pe care o suportă titularul de drepturi. Problema se poate agrava în situația în care sunt afectate mai multe companii sau chiar sectoare ale economiei, având în vedere contribuția acestora la formarea bugetelor naționale și la echilibrul pieței muncii;

– **afectarea imaginii și a reputației** – obiectele de proprietate intelectuală contribuie masiv asupra dezvoltării imaginii și reputației companiei. Uneori, marca sau modelul industrial sunt singurele elemente care formează și mențin relația producătorului cu clienții săi, astfel încât aceștia din urmă ar putea să nu cunoască numele companiei producătoare, chiar dacă îi cumpără produsele zilnic. De regulă, această relație se constituie în timp și se întărește prin satisfacția consumatorului de a fi cumpărat exact produsul solicitat. Reputația produsului original se axează pe o serie de elemente necunoscute, de obicei, societății, precum analiza pieței, elaborarea conceptului de creație, investiții în tehnologii performante, producerea bunurilor conform cerințelor de calitate, identificarea și promovarea strategiei de marketing etc. Instrumentele menționate favorizează apariția unui produs, care se identifică printr-o marcă puternică, valoroasă²⁴ și ușor de recunoscut. În același timp, acestea sunt considerate motive suficiente pentru titularii de drepturi în a-și proteja individual mărcile împotriva oricăror contrafaceri și de a solicita statelor să le asigure drepturile, care rezultă din proprietatea privată²⁵;



– **scăderea încrederii în produsele originale** – paradoxul gestionării afacerilor este că necesită investiții enorme și eforturi maxime pentru a obține încrederea consumatorului, dar e nevoie de foarte puțin, pentru a o pierde. Intenția, în cazul infracțiunii de contrafacere, se realizează prin utilizarea ilegală, integrală sau parțială a unui obiect de proprietate intelectuală de natură să creeze o confuzie²⁶ cu cele folosite în mod legal. Ca rezultat, consumatorului i se induce o senzație de neîncredere în privința produselor ce i se oferă;

– **scăderea investițiilor în cercetare-dezvoltare** – inovațiile și creativitate tind să remodeleze principiile economice actuale. Investițiile în cercetare-dezvoltare reprezintă un deziderat al timpului, de aceea statele încurajează, prin diferite instrumente, transferul de tehnologii către mediul de afaceri. Economii bazate pe principiile de concurență loială au conștientizat că la baza dezvoltării întreprinderilor sunt inovațiile și tehnologiile noi. În același timp, companiile înțeleg că fără realizarea transferului tehnologic vor supraviețui²⁷ mai greu principiilor concurențiale. Având în vedere costurile ridicate ale procesului de cercetare, titularii de drepturi au nevoie de garanții din partea statului, inclusiv în vederea reducerii indicatorilor de contrafacere.

Impactul asupra statului

Activitatea infracțională este caracteristică pentru orice societate, indiferent de maturitatea, complexitatea sau dezvoltarea acesteia. Însă, dacă rata criminalității depășește nivelul admisibilității, iar terenul favorizează creșterea acesteia, atunci situația poate deveni extrem de periculoasă. Contrafacerea s-a dezvoltat masiv în ultimii 30 de ani, modelându-se dintr-o crimă izolată într-un proces administrat de organizațiile criminale internaționale; de la o activitate ce asigura niște necesități locale, la un flagel capabil să submineze principiile economice; de la falsificarea unor produse de lux, greu accesibile, la contrafacerea în cantități enorme a întregului spectru de produse; de la un delict minor, la un fenomen complex. Dezvoltarea unei valori negative, într-un termen atât de scurt, merită implicarea și atenția tuturor victimelor directe sau indirecte, fie consumatori, titulari de drepturi, mediul de afaceri, state sau organizații internaționale. Impactul asupra statului se reflectă, în special, prin:

– **reducerea taxelor și impozitelor la buget** – conform Camerei de Comerț Internaționale, volumul mărfurilor contrafăcute se încadrează între 5% și 7% din comerțul mondial sau aproximativ 600 mld. de dolari anual. Comisia Europeană menționează într-un raport din 2010 că doar serviciile vamale au reținut peste 100 mil. de articole contrafăcute, ceea ce reprezintă peste 1,1 mld. de euro. Potrivit datelor Inspectoratului General de Poliție pe anul 2013, valoarea bunurilor ridicate se estimează la 3,6 mil. lei, iar în 2012, Serviciul vamal a reținut peste 86 mii de articole contra-

făcute. Cifrele prezentate fac parte din *criminalitatea aparentă*, adică doar delictele și infracțiunile înregistrate de autoritățile de control. Dacă înțelegem că *cifra neagră a criminalității* este mai mare decât criminalitatea aparentă, atunci putem face o evaluare a taxelor și impozitelor ascunse de bugetul de stat. Cele mai substanțiale impozite de care este privat statul se referă la plățile vamale, având în vedere că mărfurile contrafăcute sunt introduse în țară prin eludarea controlului vamal și plățile fiscale, ținând cont că activitatea economică nu este legalizată;

– **limitarea principiilor de concurență** – concurența loială favorizează dezvoltarea unui business sănătos și puternic, care, la rândul lui, creează mai multe locuri de muncă, contribuie la bugetul de stat, atrage investiții străine și poziționează statul în lista țărilor sigure, din punct de vedere comercial. Fenomenul contrafacerii, pe de altă parte, nu are nici o tangentă cu valorile menționate, ci creează o concurență neloială în raport cu producătorii corecți. Ca rezultat, beneficiile economice și sociale ale întregii societăți sunt redirectionate către un număr restrâns de persoane, organizate în grupuri criminale;

– **afectarea pieței muncii** – rata șomajului a fost dintotdeauna un indicator al funcționalității economice, motiv pentru care orice factor de destabilizare a pieței muncii trebuie examinat minuțios. Amploarea fenomenului de contrafacere asupra pieței muncii a făcut obiectul mai multor studii²⁸, care scot în vileag pierderile în urma desființării locurilor de muncă. Chiar dacă există autori, care susțin că falsificarea produselor creează totuși noi locuri de muncă, menționăm că acest proces ilegal se desfășoară în lipsa garanțiilor sociale, a condițiilor adecvate de muncă, a retribuției echitabile și are un caracter temporar. În plus, în condițiile în care mărfurile contrafăcute sunt produse în afara Moldovei, nici măcar acest argument nu este sustenabil;

– **reducerea investițiilor străine** – companiile străine analizează oportunitatea prezenței lor pe teritoriul unui stat prin prisma reglementărilor naționale și siguranței desfășurării afacerii. Statele se îngrijesc să asigure aceste necesități prin politici vizionare, legislație clară, sisteme economice accesibile, instrumente juridice echilibrate etc. Domeniul proprietății intelectuale îi interesează, de obicei, pe majoritatea investitorilor străini. Mai mult ca atât, date oficiale reflectă faptul că înregistrarea și asigurarea proprietății intelectuale sunt realizate la o fază incipientă, până la demararea activității comerciale propriu-zise. La fel de importante sunt și aspecte, precum rata contrafacerilor sau eficiența combaterii lor de către autorități. Includerea țării în *listele negre ale statelor*, care nu asigură un regim juridic suficient pe protecție a proprietății intelectuale și nu luptă eficient cu fenomenul contrafacerii, va reprezenta un impediment pentru un



eventual investitor. În ultimul timp, subiectul asigurării proprietății intelectuale este inclus pe agenda politică a statelor și face obiectul acordurilor economice bilaterale;

– **dezvoltarea economiei tenebre și creșterea criminalității** – orice formă de criminalitate creează un disconfort social, de aceea statului îi revine rolul de a furniza siguranță în rândul populației și mediului de afaceri. Termenii de *paradis infracțional* sau *zonă neagră* sunt caracteristici țărilor cu un mediu infracțional pronunțat și cu economie administrată, în mare parte, de elementele criminale. În condițiile descrise, populația fie ia poziția de apărare, fie acceptă contextul creat și se implică în lanțul infracțional, inclusiv la nivel de familie sau localitate. De exemplu, în 2007 doi frați din China au fost acuzați de producerea pentru un grup criminal a 160.000 de lame de ras contrafăcute, implicând în această activitate și membrii familiilor lor²⁹. Gravitatea situației este că tânăra generație se va naște și va crește într-un mediu, pe care îl va percepe ca un fapt normal, iar modificarea acestei mentalități se va realiza peste câteva generații și va necesita eforturi colosale;

– **creșterea cheltuielilor pentru acțiunile de contracarare** – fenomenul de contrafacere trezește reacții de apărare din partea tuturor victimelor sale. În condițiile actuale, atât statele, cât și titularii de drepturi și-au ajustat strategiile de combatere a contrafacerii. Companiile au mărit bugetele destinate înființării de reprezentanțe naționale și instituirii de asociații internaționale de protecție a drepturilor. Autoritățile guvernamentale au crescut cheltuielile în vederea dezvoltării capacităților instituționale³⁰, desfășurării acțiunilor de constatare a actelor de contrafacere, informării și sensibilizării societății privind riscurile și consecințele contrafacerilor.

Concluzii

Studierea factorilor de dezvoltare a fenomenului de contrafacere. Baza creșterii constante a indicatorului de contrafacere nu este determinată de o singură cauză, ci de un conglomerat de motive prielnice dezvoltării acestei forme de criminalitate. În același timp, cauzele creșterii își găsesc răspunsul și în amplasarea geografică a statului, nivelul de dezvoltare, puterea de cumpărare, rata șomajului, sau cultura juridică a societății. Totuși, motivele de creștere a fenomenului de contrafacere trebuie căutate în profiturile enorme ce caracterizează această activitate, în implicarea crimei organizate și a elementului corupțional, în sistemul de sancțiuni neechilibrat și incapabil să reprezinte o reacție adecvată a societății, în progresul tehnologic al mijloacelor de comunicare, în lipsa sau carența procesului de coordonare a acțiunilor între autorități, precum și între acestea și titularii de drepturi, în legislația neajustată realității, în lipsa interesului din partea titularilor de drepturi, dar și în acceptarea și tolerarea fenomenului de către societate.

Analiza impactului fenomenului de contrafacere asupra consumatorului. Victima directă a infracțiunii de contrafacere este persoana care achiziționează un bun. De cele mai dese ori, procurarea unor mărfuri contrafăcute nu reprezintă un scop al acestora. Relația prin care infractorul își induce victima intenționat în eroare se dezvoltă pe fundalul necunoașterii sau dezinformării persoanei și al abilităților infractorului de a ajunge cu produsele contrafăcute pe o piață și de a face o ofertă atractivă consumatorului. Indiferent de relația dintre consumator și infractor, cert este că fenomenul de contrafacere reprezintă furnizarea de produse de calitate dubioasă, înșelarea consumatorului, precum și riscuri pentru viața și sănătatea consumatorilor.

Analiza impactului fenomenului de contrafacere asupra titularilor de drepturi. Concurența loială reprezintă un element sănătos și pozitiv în dezvoltarea oricărei companii, având în vedere caracterul motivațional al acesteia. Practica europeană vine să confirme că dezvoltarea principiilor concurenței plasează companiile dintr-un sector al economiei într-o competiție corectă și echilibrată. Pe de altă parte, concurența ne-loială produsă de fenomenul de contrafacere instituie un sistem economic ilegal, defectuos, dezechilibrat și cu o dezvoltare haotică, care se materializează prin reducerea vânzărilor, reducerea locurilor de muncă, afectarea imaginii și a reputației, scăderea încrederii în produsele originale și scăderea investițiilor în cercetare-dezvoltare.

Analiza impactului fenomenului de contrafacere asupra statului. Activitatea infracțională este caracteristică pentru orice societate, indiferent de maturitatea, complexitatea sau dezvoltarea acesteia. Însă, dacă rata criminalității depășește nivelul admisibilității, iar terenul favorizează creșterea acesteia, atunci situația poate deveni extrem de periculoasă. Dezvoltarea unei valori negative, într-un termen atât de scurt, merită implicarea și atenția tuturor victimelor directe sau indirecte, fie consumatori, titulari de drepturi, mediul de afaceri, cercetători, state sau organizații internaționale. Impactul asupra statului se reflectă, în special, prin reducerea taxelor și impozitelor la buget, limitarea principiilor de concurență, afectarea pieței muncii, reducerea investițiilor străine, dezvoltarea economiei tenebre și creșterea criminalității, creșterea cheltuielilor pentru acțiunile de contracarare.

Note:

¹ Platon. *Dialoguri, Protagoras*, Les Belles Lettres, Paris, 1966, p. 342.

² Țiganaș I., *Încălcarea drepturilor de proprietate intelectuală și rolul observatorului național în combaterea acestui fenomen // Intellectus*, AGEPI, Chișinău, 2013, nr. 3, p. 6.



³ *Global Innovation Index*.

⁴ Studiul „Sectoarele în care se utilizează pe scară largă drepturile de proprietate intelectuală: contribuția la performanța economică și la ocuparea forței de muncă în Europa”, EPO, OHIM, 2013.

⁵ The Counterfeit Intelligence Bureau Raport, 2008.

⁶ Raport național privind respectarea drepturilor de proprietate intelectuală în Republica Moldova, 2012 (http://stoppirateria.md/pdf/raport_national_2012-ro.pdf).

⁷ Firth H., Hurst J., *Oxford Desk Reference – Clinical Genetics*, Oxford University Press, New York, 2006, p. 498.

⁸ Corneanu, G., Ardelean, A., Mohan, Gh., *Biologie – manual pentru clasa a XII-a*, Corint, București, 2007, p. 70.

⁹ Report on EU customs enforcement of intellectual property rights, Results at the UE border – 2010, p. 11.

¹⁰ Conform cercetărilor de la Tufts University, costul mediu necesar pentru inventarea și promovarea unui medicament este de 1 mld. dolari.

¹¹ Conform datelor Organizației Mondiale a Sănătății, se estimează că din cauza administrării unor medicamente contra malariei, contrafăcute, anual se înregistrează aproximativ 200.000 de decese.

¹² Art. 185² alin.(7) al Codului penal al Republicii Moldova // *Monitorul Oficial al RM*, nr. 128-129/1012 din 13.09.2002.

¹³ „Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, mână pentru mână, picior pentru picior, arsură pentru arsură, vânătaie pentru vânătaie”.

¹⁴ Report on EU customs enforcement of intellectual property rights, Results at the UE border – 2010, p. 19.

¹⁵ Conform datelor Uniunii Europene, în 90% din cazurile reținute de oficiile vamale, mărfurile contrafăcute au fost distruse, cu acordul titularilor de drepturi. În 2,5% din cazuri, s-a constatat lipsa încălcării drepturilor, ceea ce demonstrează eficiența instrumentelor cu care operează inspectorii vamali și doar în 4,5% din totalul cazurilor, mărfurile presupuse a fi contrafăcute au fost declarate liber de vamă, din considerentul lipsei de reacție din partea titularului de drepturi la notificarea oficiilor vamale.

¹⁶ Studiu privind cunoașterea de către consumatori a fenomenelor de contrafacere și piraterie (http://stoppirateria.md/pdf/studiu_raport.pdf).

¹⁷ Sondaj de opinie „Contrafacerea în Ungaria”, 2010-2012.

¹⁸ Conform datelor Organizației Mondiale a Sănătății, 32% din medicamentele contrafăcute depistate nu conțin nici o substanță activă, 20,2% conțin alte doze ale substanțelor active decât cele declarate, 21,4% din produse conțin ingrediente greșite, iar 8,5% – impurități și substanțe nocive și toxice.

¹⁹ În 1995, după vaccinarea a peste 50.000 de nigerieni

afecțați de epidemia de meningită, 2.500 dintre ei au decedat, în urma administrării medicamentelor contrafăcute.

²⁰ Conform datelor Organizației Mondiale a Sănătății, 10% din produsele medicamentoase comercializate la nivel mondial sunt considerate contrafăcute. În țările slab dezvoltate și în curs de dezvoltare, acest indicator se estimează a fi de 30%.

²¹ Potrivit Uniunii producătorilor (UNIFAB), 10% din piesele auto de schimb comercializate în Uniunea Europeană sunt contrafăcute.

²² Conform Serviciului vamal, din totalul produselor reținute la frontieră ca fiind contrafăcute, 39% au constituit telefoane mobile și accesorii, 10% – produse cosmetice, 4% – jucării, iar 2% – ochelarii de soare, toate bunurile menționate fiind incluse în grupul produselor de risc al sănătății și siguranței publice.

²³ Conform datelor Direcției poliție rutieră, pe parcursul anului 2012 au fost înregistrate 2.712 accidente rutiere soldate cu 441 de persoane decedate și 3.510 – traumatizate.

²⁴ Potrivit INTERBRAND, cea mai valoroasă marcă în 2013 a fost recunoscută Apple, care este apreciată la 98,3 mld. dolari, cu o creștere de 28% față de anul precedent.

²⁵ Preambulul Acordului TRIPS menționează că adoptarea documentului se realizează în contextul „recunoașterii drepturilor de proprietate intelectuală în calitate de drepturi private”.

²⁶ Art. 19 al Legii concurenței, nr. 183/2012 // *Monitorul Oficial al RM*, nr. 193-197 din 14.09.2012.

²⁷ Exemplul fostei glorii a fotografiei, compania Kodak, care a intrat în faliment, inclusiv din considerentul că a redus investițiile în tehnologiile noi. Totuși, după lungi dezbateri judiciare, a obținut avizul instanței de judecată pentru a ieși din faliment, iar restructurarea portofoliului de brevete de invenție a servit drept „colac de salvare”.

²⁸ Cartea verde a Comisiei Europene menționează că fenomenul contrafacerii produce desființarea anuală a peste 200.000 locuri de muncă în Europa și SUA.

²⁹ *The Globalization of Crime: A Transnational Organized Crime Threat Assessment*, United Nations Office on Drugs and Crime, 2010, p. 180.

³⁰ În 2008, prin Hotărârea Guvernului se constituie Comisia Națională pentru Proprietatea Intelectuală; în 2010, în cadrul Serviciului vamal, se instituie Secția privind respectarea drepturilor de proprietate intelectuală; în 2011, se creează Secția combaterea infracțiunilor din domeniul informaticii; ca rezultat al reformării Ministerului Afacerilor Interne, în 2013 a fost înființată Secția de investigare a infracțiunilor în domeniul proprietății intelectuale, iar în fiecare Inspectorat Teritorial de Poliție este desemnat un responsabil de coordonarea acțiunilor anticontrafacere. Suplimentar, în cadrul Inspectoratului General de Poliție, s-a instituit Centrul pentru combaterea crimelor informatice; în 2011 se creează Observatorul respectării drepturilor de proprietate intelectuală.



AUDIEREA – MIJLOC PROCESUAL DE BAZĂ AL EXAMINĂRII PROBELOR ÎN ȘEDINȚA DE JUDECATĂ

Vitalie RUSU,

doctor în drept, conferențiar universitar (USB „Alec Russo” din Bălți),

Dumitru GHERASIM,

doctorand (ICPJ al AȘM)



REZUMAT

Judecata independentă, imparțială și contradictorială este o condiție obligatorie a democrației și libertății. La rândul său, judecata este de neînchipuit fără audiere, aceasta fiind o „armă” a persoanei libere care își apără și susține poziția sa în privința adevărului în condiții de concurență egală. Expunând unele aspecte ale subiectului audierii, tindem spre faptul că idealurile proclamate de către reforma judiciară să se transforme în realități ale justiției penale autohtone. Cultura realizării justiției penale, mentalitatea persoanelor implicate în realizarea actului de justiție nu poate fi direcționată de îndată și de urgență prin reglementări normative stricte. Prin subiectul abordat în cadrul acestui articol, ținem să aducem măcar un mic aport procesului de perfecționare științifică a persoanelor implicate în realizarea actului de justiție în spiritul democrației judiciare și al protejării drepturilor persoanei.

Cuvinte-cheie: contradictorialitate, judecată contradictorială, justiție penală, act de justiție, acțiune procesuală, imparțialitate, audiere, cercetare judecătorească, duel judiciar, martor, principiu, fapt judiciar, circumstanțe ale cauzei penale, depoziții, probatoriu, învinuit, inculpat.

SUMMARY

An independent, impartial and contradictory court is the prerequisite of democracy and freedom. In turn, it's hard to imagine a judgment without a hearing, which is a “weapon” of a free person who is protecting and supporting his position about the truth on the playing field. Exposing some aspects of the subject of hearing, we strive for the fact that the ideals proclaimed by the judicial reform should transform into realities of domestic criminal justice. The culture of achievement of criminal justice, people's mentality which is involved in administration of justice can't be redirected immediately and emergency by strict regulatory requirements. By subject matter within this article we want to bring a small contribution to the process of scientific training of persons involved in the administration of justice in the spirit of judicial democracy and of protection of person's rights.

Keywords: contradictory, contradictory hearing, contradictory court, criminal justice, act of justice, procedural action, impartial, hearing, judicial investigation, judicial duel, witness, principle, judicial fact, circumstances of the criminal case, testimony, evidences, accused, defendant.

Ascultarea (audierea) reprezintă actul procesual, prin care anumite persoane (învinuiți, inculpați, celelalte părți, martori) cu privire la care există o certitudine, fie o presupunere că dețin informații în legătură cu infracțiunea sau faptele acestea, sunt chemate să dea relații sau explicații în fața organelor judiciare penale¹.

Chiar din start reținem că procedeele tactice de ascultare a persoanelor în procesul penal sunt elaborate în baza normelor procesului penal și au menirea de a asigura deplina eficiență a acestora. Procedeele tactice au caracterul unor recomandări, pe când normele procesual-penale, care reglementează audierea..., au caracter de obligativitate, eludarea acestora nefiind permisă².

În acest sens, ținem să menționăm că regulile audierii (ascultării), realizate în procesul urmăririi penale, sunt specifice, în mare parte, și pentru actul de audiere realizat în cadrul cercetării judecătorești. Astfel, metodologia, tactica și tehnica audierii, elaborate pentru ofițerii de urmărire penală, sunt aplicabile, în special și pentru audierea în cadrul ședinței de judecată. Însă, evidențiind ceea ce este general și specific audierii efectuate de către ofițerul de urmărire penală și audierii desfășurate în ședința de judecată, este necesar, în

același timp, a evidenția particularitățile care delimitează audierea efectuată în cadrul cercetării judecătorești de audierea înfăptuită (realizată) în procesul urmăririi penale.

Urmează a mai menționa că știința criminalisticii, elaborând detaliat și multilateral tactica și metoda audierii efectuate de către organul de urmărire penală, nu acordă atenție suficientă elaborării tacticii și metodicii de audiere în cadrul cercetării judecătorești. Practica desfășurării cercetării judecătorești și, în particular, a efectuării audierii în cadrul ședinței de judecată, nu este studiată suficient și din punct de vedere teoretic, nu este generalizată, fapt care nu poate fi justificat și trecut cu vederea.

Între timp, este absolut evident că audierea în cadrul ședinței de judecată se realizează într-o atmosferă procesuală cu totul diferită de cea a urmăririi penale, că cercul de persoane implicate în actul de audiere în cadrul cercetării judecătorești este mult mai larg (judecătorul, procurorul, avocatul, partea civilă, partea civilmente responsabilă, expertul, inculpatul) în comparație cu urmărirea penală unde audierea este realizată, de regulă, individual de către ofițerul de urmărire penală sau procuror.



Prezența unui cerc larg de persoane, implicate în realizarea audierii, generează problema stabilirii ordinii de audiere și a consecutivității de realizare a ei de către toți participanții la proces. Acea circumstanță, că în procesul examinării cauzei penale în judecată sunt concentrate într-un singur loc și în același timp inculpații, martorii, experții, are drept rezultat apariția problemei consecutivității audierii lor în vederea examinării, cercetării cât mai calitative a probelor. Prezența concomitentă, simultană într-un singur loc (în sala de ședințe) a tuturor participanților la proces, atât a celor audiați, cât și a celor care audiază, creează condiții favorabile pentru realizarea audierii contradictorii³ și a audierii în ordine de șah⁴, ceea ce nu este posibil și este totalmente exclus la etapa urmăririi penale.

Cu totul alte posibilități sunt create în cadrul cercetării judecătorești în vederea efectuării confruntării între inculpați (în situația infracțiunilor comise în grup), între inculpați și martori, între martori, precum și pentru efectuarea unei așa acțiuni procesuale, cum ar fi prezentarea spre recunoaștere și audierea în procesul realizării acesteia.

Toate aceste particularități ale audierii în cadrul ședințelor de judecată nu pot să nu fie elaborate și luate în calcul în activitatea practică a instanțelor de judecată. Elaborarea teoretică a acestor particularități ale audierii, în procesul cercetării judecătorești, trebuie să devină una din sarcinile primordiale ale criminalisticii. În cadrul acestui articol, ne vom limita doar la evidențierea particularităților de bază ale audierii în cadrul cercetării judecătorești, particularități care o deosebesc de audierea realizată la etapa urmăririi penale. Oricum, organul judiciar, realizându-și rolul său conferit de lege, este obligat să ia în considerație atât aspectele care privesc nevinovăția, cât și nevinovăția făptuitorului, ori circumstanțele atenuante sau agravante. El va trebui să procedeze la ascultarea tuturor martorilor, indiferent că sunt ai acuzării sau ai apărării⁵.

În doctrină întâlnim anumite opinii conform cărora a realiza actul de audiere în cadrul cercetării judecătorești este mult mai simplu decât la etapa urmăririi penale. Părtașii acestei opinii își argumentează poziția prin faptul că instanța de judecată deja are în fața sa dosarul penal, materialul probator administrat, sarcina instanței limitându-se doar la verificarea și aprecierea acestuia, în timp ce organul de urmărire penală intervine „la începuturile” cauzei, când încă nimic nu este clar și abia urmează a se stabili identitatea infractorului, a se depista probele necesare și a se prelucra mai multe versiuni ale celor întâmplate.

Este evident că urmărirea penală se confruntă cu multiple dificultăți care necesită a fi depășite, că organul de urmărire penală „primește asupra sa prima lovitură”, însă nu putem diminua sarcinile puse în fața instanței de judecată în domeniul examinării probelor și să ne plasăm pe poziția opunerii unor sarcini altora, și a supraestimării și supraaprecierii unor obiective din contul altora.

Atmosfera în care se realizează audierea în cadrul cercetării judecătorești, în unele cazuri, simplifică efec-

tuarea acesteia în comparație cu urmărirea penală, dar întâlnim și situații când, dimpotrivă, realizarea actului de audiere în cadrul cercetării judecătorești întâlnește un grad sporit de dificultate, în comparație cu etapa urmăririi penale.

În acest sens, apare întrebarea: în ce constau particularitățile actului de audiere în cadrul cercetării judecătorești?

1) Audierea în ședința de judecată este mult mai îndepărtată de faptul infracțiunii decât audierea desfășurată la etapa urmăririi penale. Acel fapt că urmărirea penală este mai apropiată de infracțiune simplifică audierea persoanelor care au observat infracțiunea sau care cunosc anumite circumstanțe în legătură cu ea, deoarece impresiile apărute în legătură cu cele observate sunt mai „vii”, recente și lipsite de oarecare presiuni și influențări din partea învinutului sau a rudelor acestuia. Alta este situația în cazul audierii în cadrul cercetării judecătorești. Cu trecerea timpului, impresiile despre faptul infracțiunii se sting, fiind dominate de alte impresii, mult mai puternice în legătură cu evenimentele care au urmat după comiterea infracțiunii. De asemenea, nu este exclus și faptul influențării din partea persoanelor cointerestate în deznodământul cauzei. Presiunile exercitate asupra martorilor fac imposibilă audierea acestora și, în multe dintre cazurile penale în care trebuie administrată proba testimonială nu se poate stabili adevărul și astfel se pot da soluții care cuprind erori judiciare⁶. Este absolut clar că în urma acestui fapt, audierea în cadrul ședinței de judecată este însoțită de depășirea anumitor dificultăți, fiind necesară ajutorarea celui audiat în restabilirea momentelor uitate, excluderea erorilor strecurate odată cu trecerea timpului și delimitarea adevărului de minciună. Cu cât mai îndepărtată este cercetarea judecătorească de momentul comiterii infracțiunii, pe atât devine mai dificilă audierea în cadrul ședinței de judecată. *Așa, în cauza penală de acuzare a cet. A. în comiterea infracțiunii prevăzute de art. 165 alin. (3) lit. a) CP RM, practic toți martorii acuzării în ședința de judecată au declarat că nu-și amintesc de acele declarații pe care le-au oferit la etapa urmăririi penale, invocând trecerea unei perioade îndelungate de timp, uitarea acelor momente și circumstanțe cu referire la care au fost anterior audiați, nefiind în stare, până la urmă de a se expune cu precizie asupra corectitudinii declarațiilor oferite la etapa premergătoare judecării cauzei*⁷.

O măsură eficientă împotriva schimbării depozițiilor este aplicarea fotografierii, audioînregistrării și a videoînregistrării în procesul audierii⁸. Din păcate însă, chiar și în astfel de situații practica întâlnește cazuri de schimbare ulterioară a declarațiilor în cadrul examinării dosarelor penale în instanțele de judecată. *Așa, de exemplu, cet. T., fiind bănuit, reținut și ulterior pus sub învinuire pentru comiterea infracțiunii prevăzute de art. 145 alin. (1) CP RM la etapa urmăririi penale, a dat declarații depline și și-a recunoscut vinovăția în comiterea faptei incriminate. Ulterior, în procesul examinării cauzei penale în instanța de judecată, el și-a modificat radical declarațiile oferite anterior în calitate de bănuit și*



învinuit, declarând că nu a comis fapta incriminată, că în privința lui au fost aplicate acte de violență din partea colaboratorilor de poliție, că nu a beneficiat de asistența unui avocat, semnând toate actele (procesul-verbal de reținere, procesul-verbal de audiere a bănuțului etc.) în lipsa acestuia. Aceste declarații ale inculpatului au fost în totalitate combătute în ședința de judecată prin conținutul procesului-verbal de verificare a declarațiilor la fața locului, unde din fotografiile efectuate cu ocazia acestui act de urmărire penală era stabilită prezența certă a avocatului, el fiind observat în imaginile din fotografii⁹.

2) Fiind citat pentru prima dată la audiere la organul de urmărire penală, cel ce urmează a fi audiat încă nu cunoaște, de regulă, asupra căror momente urmează a fi chestionat și, respectiv, nu este pregătit pentru actul de audiere. El nu este în stare să prevadă dinainte acele întrebări la care urmează a da răspunsul. Acest moment creează organului de urmărire penală posibilitatea de a obține depoziții cât mai autentice. Altfel stau lucrurile în situația audierii în ședința de judecată. Fiind citat în instanța de judecată, cel ce urmează a fi audiat știe din start în legătură cu ce fapt este solicitat și, de regulă, cunoaște despre ce va fi întrebat, care momente prezintă interes pentru instanță și ce întrebări îi pot fi adresate, el fiind în stare de a-și pregăti răspunsul la anumite întrebări posibile. Este absolut clar că inculpatul, care dorește să inducă în eroare instanța și martorul de rea-credință, vor beneficia de această posibilitate pentru a se pregăti în prealabil în vederea audierii, pentru a-și analiza declarațiile și fără să riște a fi luați prin surprindere oferă declarații false, atribuindu-le un caracter veridic. Cu referire la acest aspect, ținem a menționa că în viața fiecărei persoane (a martorului, inculpatului etc.) intervin situații și momente contradictorii, aceștia urmând să aleagă un anumit comportament care, de cele mai multe ori, este în unison cu trăirile sale interne. Făcând referire la acest moment, literatura de specialitate evidențiază două modalități de răspuns comportamental: a) *comportamentul aparent* – în această modalitate se includ reacțiile exterioare ale persoanei, cele care sunt observabile direct (limbajul, mimica, gesturile etc.); b) *comportamentul inaparent* – care include modificările interne ale organismului, cele care nu sunt sesizabile în mod direct, dar însoțesc procesele psihice interne (modificări ale ritmului respirator, ale ritmului cardiac etc.)¹⁰. Între cele două modalități comportamentale, există o anumită legătură, în sensul că unui comportament aparent îi corespunde unul inaparent, dar nu oricărui comportament inaparent îi corespunde unul aparent¹¹. Astfel, putem afirma că depistarea comportamentului aparent, precum și a celui inaparent, constituie premisa dovedirii faptului că un anumit martor are un comportament nesincer.

În aceste condiții, caracterul brusc și inopinat al audierii în situația urmăririi penale și lipsa acestuia la etapa cercetării judecătorești complică sarcinile audierii în cadrul ședinței de judecată.

3) Atmosfera procesuală în care se realizează audierea la organul de urmărire penală și audierea în cadrul

ședinței de judecată se deosebește în mod radical. În cadrul urmăririi penale, ofițerul de urmărire penală audiază persoana de unul singur, în biroul de serviciu, unde nu asistă alte persoane. Acest moment creează condiții favorabile pentru cel audiat de a oferi declarații liniștit și în mod liber.

Cu totul un alt mediu este specific cercetării judecătorești, realizată în cadrul unei ședințe publice desfășurată în condițiile unei anumite proceduri ce se impune printr-un anumit grad de oficialitate. Cel audiat în ședința de judecată se prezintă nu numai în fața instanței, dar și în fața unui anumit auditoriu judiciar larg. În actul de audiere, se implică judecătorul, procurorul, avocatul, partea civilă, partea civilmente responsabilă, inculpatul. În anumite cazuri, cel audiat poate fi supus interogării contradictorii. Depozițiile, spre deosebire de urmărirea penală, sunt oferite în prezența și cu participarea activă a inculpatului. Toate aceste momente exercită un anumit grad de influență asupra celui audiat, în special în situațiile în care el oferă pentru prima dată declarații în condițiile unei ședințe de judecată. De aceea, realizarea actului de audiere în condițiile unei ședințe de judecată întâmpină un anumit grad de dificultate. Președintele ședinței de judecată trebuie să dea dovadă de profesionalism și tact pentru a-l orienta pe cel audiat spre oferirea declarațiilor corecte, pentru a crea o atmosferă de calm, a stabili consensul și înțelegerea reciprocă între cei audiați și cei care audiază, înlăturând astfel dificultățile specifice actului de audiere în cadrul cercetării judecătorești. Caracterul public al ședinței de judecată cere de la judecător și părți un grad avansat de a răspunde la pentru orice întrebare adresată, pentru acuratețea și corectitudinea acesteia, caracterul și orientarea întregii audieri.

4) În cadrul ședinței de judecată, mult mai frecvent decât în situația urmăririi penale, se întâlnesc situații de schimbare a depozițiilor date. Modificarea declarațiilor pune în fața instanței o problemă dificilă: de a depista cauzele care au generat schimbarea declarațiilor de către cel audiat prin contrapunerea cu depozițiile date de către cel audiat la etapa urmăririi penale și cu alte probe examinate în judecată pentru a determina autenticitatea și vericitea declarațiilor schimbate.

Este cunoscut că motivele schimbării declarațiilor pot fi multiple. Inculpatul, de exemplu, poate renunța la declarațiile date anterior în procesul urmăririi penale și oferi declarații noi, schimbate din motivul de a evita răspunderea penală sau a o atenua, din dorința de a salva coparticipanții de răspundere sau, dimpotrivă, de a-i demasca pe ceilalți făptuitori.

Martorii, de exemplu, își pot schimba declarațiile în comparație cu cele oferite la urmărirea penală ca rezultat al influențării lor de către inculpați, rudele acestora, al uitării anumitor circumstanțe în urma trecerii unei perioade îndelungate de la momentul comiterii infracțiunii, al particularităților de memorie sau în legătură cu anumite lacune strecurate la etapa urmăririi penale.

În acest context, declarațiile schimbate în ședință pot fi veridice, adevărate, iar declarațiile oferite la ur-



mărirea penală, dimpotrivă, false, greșite, și invers. Clarificarea faptului unde și când a oferit cel audiat declarații veridice – la urmărirea penală sau în cadrul cercetării judecătorești, – pentru a argumenta ulterioara sentință, constituie unul dintre cele mai dificile sarcini ale cercetării judecătorești. Doar audierea efectuată calitativ și cu un nivel înalt de profesionalism, însoțit de eforturile comune ale judecătorului și ale celorlalți participanți la proces poate asigura realizarea cu succes a acestei sarcini. Astfel, prin Sentința Judecătoriei Bălți din 10.07.2014, a fost stabilit faptul că inculpata M., fiind audiată în calitate de parte vătămată în cauza penală nr. 2011040758, pornită la 10.06.2011 conform elementelor infracțiunii prevăzute de art.206 alin.(1), lit.a) CP RM, în incinta SUP a IP Bălți a declarat că în intervalul de timp iunie 2010-martie 2011, cet. S, aflându-se pe teritoriul mun. Bălți, urmărind scopul primirii unor avantaje patrimoniale, știind cu certitudine că dânsa nu a împlinit vârsta majoratului, profitând de situația ei social-vulnerabilă, a recrutat-o și a adăpostit-o în apartamentul închiriat de către el, determinând-o a întreține raporturi sexuale cu alte persoane, de la care primea recompensă mijloace bănești pentru serviciile sexuale prestate. Ulterior, inculpata M. la data de 25.11.2011 și, repetat, la data de 24.10.2012, fiind audiată suplimentar în calitate de parte vătămată asupra aceluiași circumstanțe, în instanța de judecată la Judecătoria Bălți și în Curtea de Apel Bălți, a declarat contradictoriul celor indicate mai sus, și anume, precum că a hotărât de una singură și neimpusă de nimeni, în special de cet. S., ca să presteze contra plată servicii cu caracter sexual la diferite persoane; cet. S. nu cunoștea nimic despre acțiunile ei; ea singură când dorea pleca din apartament și își căuta clienți. Totodată, a mai declarat că la data de 25.06.2011 în Secția de Urmărire Penală a IP Bălți, când a fost audiată în calitate de parte vătămată, a dat declarații minciunoase. Inculpata M., în cadrul ședinței de judecată vinovăția în comiterea infracțiunii imputate ei a recunoscut-o și a declarat că dânsa într-adevăr a deținut calitatea de parte vătămată pe o cauză penală de învinuire a cet. S., care este vărul ei. Astfel, în cadrul urmăririi penale, ea a declarat că S. a impus-o să se prostitueze, găsindu-i clienți, iar în cadrul ședinței de judecată a declarat că de bună voie întreținea relații sexuale cu clienții pe care-i avea. Ea a susținut ca finalitate că adevărul a fost spus în cadrul ședinței de judecată¹².

Este clar că acest obiectiv nu este urmărit de către instanța de judecată în situația când sunt audiate persoane citate suplimentar în ședință în calitate de martori la inițiativa părților, martori care anterior nu au fost audiați la etapa urmăririi penale, cu toate că nu sunt excluse situațiile modificării și de către aceștia a declarațiilor lor nemijlocit în procesul realizării cercetării judecătorești.

Din cele expuse până acum, nu reiese însă că realizarea audierii în cadrul ședinței de judecată este mai dificilă, din toate punctele de vedere, decât în procesul efectuării urmăririi penale. În anumite laturi, este mult

mai simplu și mai ușor a efectua audierea persoanei în cadrul ședinței de judecată.

1) În situația urmăririi penale, ofițerul de urmărire penală, de cele mai multe ori nu cunoaște atitudinea celui audiat în raport cu cele întâmplate și nu știe cu referire la ce fapte acesta se va expune, în timp ce în cadrul ședinței de judecată judecătorul și părțile sunt orientate de declarațiile oferite anterior la urmărirea penală. Cercul de întrebări cu referire la care urmează a fi realizat actul de audiere este, de obicei, predeterminat de materialele urmăririi penale. Acest moment simplifică semnificativ realizarea audierii în cadrul cercetării judecătorești.

2) La urmărirea penală, cel audiat pentru prima dată oferă declarații cu privire la circumstanțele cauzei, el nefiind dependent de anumite declarații premergătoare, anterioare, în timp ce în cadrul ședinței de judecată el este „legat” de declarațiile făcute ofițerului de urmărire penală, orice schimbare a acestora el urmând să o explice și să o argumenteze. Acest moment oferă celui audiat posibilitatea de a-și alege orice versiune în procesul oferirii depozițiilor. În cadrul cercetării judecătorești însă, cel audiat este plasat în anumite limite și, respectiv, realizând anumite abateri de la depozițiile anterioare, el riscă a fi demascat în darea declarațiilor cu bună-știință false. Acest aspect, de asemenea, simplifică (facilitează) audierea în cadrul ședinței de judecată.

3) La etapa urmăririi penale, ofițerul de urmărire penală nu știe de fiecare dată, cu certitudine, în ce direcție este mai bine să realizeze audierea, pe ce cale să o canalizeze, în timp ce în situația examinării în ședința de judecată conturile cauzei obțin deja o anumită configurație și orientarea audierii martorilor, părții vătămate, a inculpaților capătă o profilare clară. Toate aceste momente nu pot să nu faciliteze audierea în cadrul cercetării judecătorești.

4) Dacă în cadrul urmăririi penale, în special la începutul acesteia, încă nu este determinat cu certitudine cercul de persoane care pot oferi declarații cu privire la faptele și circumstanțele importante pentru cauză, urmând a depista și antrena aceste persoane în calitate de martori, apoi în ședința de judecată, de regulă, cercul martorilor este deja determinat, știindu-se cine și în privința căror fapte și circumstanțe urmează a fi audiat, ceea ce simțitor ușurează sarcina examinării materialului probator.

5) Efectuând audierea în procesul urmăririi penale, ofițerul de urmărire penală de unul singur trebuie să asigure obținerea declarațiilor ce aruncă lumină asupra faptelor și circumstanțelor sub aspect multilateral, atât de pe poziția acuzării, cât și de pe cea a apărării, deoarece în fața organului de urmărire penală este pusă sarcina acumulării atât a probelor care demască, cât și a celor ce achită învinuitul, a laturilor atenuante, precum și a celor care agravează situația lui. Este evident că a realiza audierea în acest fel este extrem de dificil. În cadrul cercetării judecătorești, sarcina examinării sub toate aspectele a materialului probator este realizată prin eforturile comune ale instanței și ale părților, unde fiecare dintre participanții la proces, în virtutea diviză-



rii funcțiilor procesual-penale, contribuie la realizarea acestei sarcini. Părțile, participante în ședința de judecată, ajută instanța la examinarea materialelor cauzei atât de pe poziția acuzării, cât și de pe cea a apărării. Este clar, cu certitudine, că în ședința de judecată este cu mult mai ușor, în comparație cu urmărirea penală, de a realiza audierea obiectiv, deplin și sub toate aspectele.

Am putea continua enumerarea laturilor care argumentează faptul că atât la etapa urmăririi penale, cât și la cea a examinării cauzei în ședința de judecată, persistă anumite particularități specifice examinării materialului probator unde se atribuie, în special, și audierea ca una dintre cele mai importante varietăți ale acestei examinări. Totodată, în virtutea argumentelor invocate, ar fi incorect dacă ne-am axa pe ideea că efectuarea audierii în cadrul cercetării judecătorești este mult mai simplă și ușoară, în comparație cu realizarea aceleiași acțiuni în procesul urmăririi penale. A realiza audierea în ședința de judecată într-o anumită latură a acesteia este simplu și ușor, iar cu referire la o altă latură, aceeași audiere în ședința de judecată poate fi însoțită de anumite complicități și dificultăți. Iscușința realizării actului de audiere trebuie să fie un atribut indispensabil atât pentru judecător, cât și pentru ofițerul de urmărire penală, procuror.

Conținutul, direcția și caracterul audierii în ședința de judecată sunt determinate de mai multe momente. Aici au importanță și specificul cauzei, și calitățile persoanei audiate (statutul procesual, calitățile personale etc.), și sarcinile concrete urmărite de cel ce efectuează audierea, inclusiv calitățile lui personale (ingeniozitatea, capacitatea de a se orienta efectiv în anumite circumstanțe, pregătirea generală și specială, gradul de cunoaștere al materialelor cauzei etc.) și multe alte lucruri. Nu există și nici nu pot exista dosare identice. Din acest considerent, nu are sorți de izbândă încercarea de a elabora anumite metode și reguli tactice unice, aplicabile pentru toate situațiile vieții care ar avea aplicabilitate largă și în situația realizării audierii în orice cauză penală. Acest moment, desigur, nu exclude necesitatea și posibilitatea elaborării de către teorie și practică a regulilor de bază, a căror aplicare asigură efectuarea corectă și cu succes a audierii în cadrul ședinței de judecată.

Audierea urmărește obiectivul de a obține declarații referitor la faptele și circumstanțele care au referire la cauză. Cerința dată se fundamentează pe regula generală a admisibilității probelor în procesul penal. Această înseamnă că cel ce realizează actul de audiere trebuie să se intereseze nu de orice fapte și circumstanțe, ci numai de acelea care au atribuție la cauza examinată. În acest sens, invocăm prevederile art. 102 alin. (1) CPP RM care ne spune că „Declarații sunt informațiile orale sau scrise, date în cadrul procesului penal de către persoană și care au importanță pentru justa soluționare a cauzei”.

Audierea are scopul de a obține de la cel audiat nu orice declarații despre faptele și circumstanțele care au atribuție la cauză, ci doar depoziții care reflectă co-

rect realitatea. Aceasta înseamnă că celui audiat urmează a i se adresa doar astfel de întrebări, răspunsul la care va apropia instanța de judecată de stabilirea adevărului. Obiectivul interogatoriului trebuie să fie dobândirea unor informații complete și fidele, fără a se contamina procesul audierii¹³. Necesitatea interogatoriului provine din faptul că în cadrul relatărilor libere nu sunt cuprinse toate aspectele referitoare la împrejurările în care a fost comisă fapta. În mod legitim, se ridică întrebarea care este motivul pentru a se întâmpla așa? Omisiunea cu privire la anumite aspecte poate avea diferite cauze: reaua-credință; aprecierea greșită a importanței unor împrejurări pentru soluționarea cauzei; anumite stări psihologice; emotivitatea; dificultăți de limbaj etc.¹⁴.

Iscușința de a înceta audierea în momentul în care ea a epuizat totalmente aspectul faptic al cauzei, când urmarea acesteia duce la repetarea continuă a întrebărilor deja clarificate, este foarte importantă în vederea realizării cu succes a cercetării judecătorești. Acest fapt nu exclude înaintarea unor astfel de întrebări, care, cu toate că nu au o legătură directă și nemijlocită cu faptul infracțiunii și vinovăția inculpatului, însă, ca finalitate, persistă în legătură cu obiectul cercetării judecătorești, având o anumită importanță pentru cauză (chestiunile legate de caracteristica persoanei inculpatului sau a părții vătămate, momentele ce țin de caracterul relațiilor dintre inculpat și partea vătămată, dintre partea vătămată și martori etc.).

Aceste chestiuni, luate aparte, la prima vedere, par a fi de prisos, neavând atribuție directă la dosar, eșalonând nefundamentat desfășurarea cercetării judecătorești. Dacă nu ne atribuim superficial față de aceste momente, pătrunzând în esența lor, apoi devine evident că ele au un anumit grad de importanță pentru realizarea deplină, obiectivă și sub toate aspectele cercetării judecătorești. Clarificarea, de exemplu, a situației relațiilor ostile dintre inculpat și martori, depistarea deficiențelor fizice sau psihice ale unui martor (miopia, tendința spre exagerare, surzenia, memoria slabă etc.) pot arunca o rază de lumină asupra autenticității declarațiilor martorilor și, ca finalitate, să contribuie la stabilirea adevărului în cauză. Este absolut evident că fiecare întrebare, luată separat din lanțul general al audierii consecutiv efectuate, nu poate avea atribuție nemijlocită în cauza penală, însă clarificarea acesteia în legătură logică generală a altor întrebări (premergătoare și ulterioare) poate avea o importanță crucială în soluționarea cauzei.

În legătură cu faptul dat, este necesar să ne pronunțăm asupra importanței clarificării în procesul audierii a anumitor detalii și amănunte. Uneori se menționează, în viziunea noastră incorect, că audierea trebuie să se refere de fiecare dată doar la faptele și circumstanțele cruciale, de bază și primordiale, că mărunțișurile urmează a fi ignorate, fiind lăsate la o parte. Cu referire la acest aspect, urmează să înțelegem că adeseori clarificarea „mărunțișurilor” poate da în vileag și ruina întregul lanț complex al uneltirilor, intrigilor false și al dovezilor artificial și minuțios invocate de către cel audiat pentru a induce instanța în eroare.

Este unanim cunoscut faptul că persoanele care



oferă declarații cu bună-știință false, cel mai frecvent, sunt predispuse a se limita doar la unele fraze generale și fără tragere de inimă purced la expunerea precisă a faptelor și la descrierea detaliată a momentelor și circumstanțelor comunicate. Dacă cel împovărat cu realizarea actului de audiere cu iscusință și la timp îl va redirecționa pe cel audiat de pe calea raționamentelor generale și nefolositoare clarificării cauzei pe linia detalierei și concretizării declarațiilor sale, apoi este posibil fără anumite eforturi deosebite de a-l demasca pe cel audiat în darea declarațiilor cu bună-știință false, contribuind astfel la justa soluționare a cauzei. Nu trebuie să uităm că detalierea și concretizarea declarațiilor constituie un mijloc sigur și cert al dobândirii depozițiilor autentice și al dării în vileag a minciunii. Anume din acest considerent, la soluționarea chestiunii referitoare la înlăturarea, respingerea întrebărilor ce nu se referă la cauză, înaintate de părți, președintele ședinței de judecată trebuie să fie foarte prudent pentru a nu împiedica, a nu „dăuna” stabilirea adevărului. Astfel, nu întâmplător art. 367 alin.(6) CPP RM fixează că „Președintele ședinței de judecată respinge întrebările sugestive și cele care nu se referă la cauză”, el fiind obligat de a canaliza cercetarea judecătorească pe direcția cea mai eficientă a stabilirii adevărului. Președintele ședinței de judecată trebuie să se folosească chibzuit și rezonabil de dreptul de a respinge întrebările, să nu abuzeze de acest drept, conștientizând că înlăturarea nefundamentată a întrebărilor în procesul audierii poate constitui o piedică în calea stabilirii adevărului.

Una din trăsăturile de bază ale audierii o constituie caracterul activ al acesteia. Inițiativa în procesul efectuării audierii trebuie să parvină de la persoana care realizează această acțiune procesuală. Conform planului prestabilit al audierii, concretizat în procesul cercetării judecătorești, cel care audiază, urmează să desfășoare audierea insistent și consecutiv, străduindu-se să obțină declarații autentice, în conformitate cu obiectivul procesual pe care-l urmărește. Absența energiei necesare și moleșeala în realizarea audierii, de obicei, duc la transferarea inițiativei de la cel care audiază la cel audiat, audierea pierzându-și consecvența. De acest fapt se folosesc frecvent persoanele care oferă declarații cu bună-știință false. Caracterul activ al audierii depinde nu numai de trăsăturile de persoană ale celui ce audiază, ci și de gradul și profunzimea cunoașterii materialelor cauzei, de faptul cât de bine cel împovărat cu audierea posedă materialul probator.

Acuzatorul, participant în ședință, direcționează audierea pe calea obținerii declarațiilor care confirmă învinuirea (cu toate că urmează să se intereseze și de probele care o combat sau o atenuază). Avocatul, participant și el la proces, în virtutea caracterului unilateral al activității sale orientează audierea doar pe linia obținerii declarațiilor care vorbesc în favoarea inculpatului.

Audierea, pe care o realizează judecătorul (judecătorii), trebuie să aibă, întotdeauna, în măsură egală, în câmpul de vedere toate circumstanțele cauzei, atât care îl demască, cât și care îl dezvinovătesc pe inculpat, ca-

re-i agravează situația, precum și acele care-i atenuază răspunderea. Ea nu poate avea caracter unilateral, urmând a fi multilaterală și obiectivă.

Efectuând audierea, judecătorul și părțile trebuie să fie perfecți în tratarea faptelor, excluzând chiar și cea mai mică denaturare a lor. Declarațiile obținute de ei trebuie folosite cu bună-credință pentru înaintarea întrebărilor ulterioare celui audiat.

Realizarea energică a audierii, evidențierea insistentă și hotărâtoare a neadevărului, depistat în depoziții, trebuie să se combine cu stricta respectare a tactului necesar și a amabilității în privința celui audiat. Manifestarea grosolăniei și a tonului obraznic, a familiarității, înjosirea onoarei celui audiat sunt absolut inadmisibile, ele împiedicând stabilirea contactului necesar între cel audiat și cel care realizează audierea. Totodată, desfășurarea normală a audierii este posibilă doar atunci când cel imputernicit cu actul de audiere îl predispune pe cel audiat spre oferirea răspunsurilor la întrebările adresate, căpătând o anumită încredere a lui, fiind excluse elementele de nervozitate și iritare, în condițiile unei atmosfere liniștite a desfășurării procesului. Rezultatul audierii depinde de consecutivitatea strictă a acesteia. Normal este desfășurată o așa audiere în procesul căreia întrebările sunt înaintate într-o consecutivitate în care răspunsul la fiecare întrebare premergătoare servește drept temei pentru ulterioara, iar fiecare întrebare care urmează este legată organic de toate întrebările și răspunsurile anterioare, apropiindu-l pe cel audiat la dezvoltarea continuă a răspunsurilor oferite. Audierea haotică, trecerea bruscă de la o întrebare la alta afectează intactitatea depozițiilor și, în locul unui tablou clar și deslușit, reușim a obține doar crâmpie de informații care nu au nici o legătură între ele, doar niște elemente separate din cadrul „lanțului unic al probatoriului”. Acest fapt însă nu exclude situația ca uneori, din considerentele tactice ale efectuării audierii în vederea obținerii depozițiilor adecvate, să fie înaintate anumite întrebări, care nu se încadrează în sistemul consecutiv al întrebărilor anterior înaintate. Astfel de cazuri pot avea loc atunci când cel care efectuează audierea are temeiuri de a presupune că inculpatul își susține, în depozițiile sale, versiunea falsă, iar întrebarea adresată brusc și pe neașteptate îl poate demasca în darea declarațiilor cu bună-știință false.

Întrebările adresate trebuie să fie scurte, clare, concrete și laconice. Numai astfel de întrebări pot genera un răspuns prompt, clar și exact din partea celui audiat.

Foarte dăunătoare pentru audiere este graba, ripa care atrag după sine, în mod inevitabil, examinarea superficială a probelor. Nu este admisibil a adresa următoarea întrebare până nu a fost epuizat răspunsul la întrebarea anterioară. Lipsa de atenție față de răspunsurile oferite de cel audiat pune, pe întreaga derulare a audierii, pecetea formalismului și grabei, ceea ce împiedică cercetarea minuțioasă și profundă a probelor. Uneori, cel care audiază repetă răspunsul oferit de cel audiat, expunându-l prin propriile cuvinte, dându-i propria formulare. Un astfel de răspuns stilizat din partea celui care audiază, de regulă, este puțin asemănător



răspunsului autentic al celui audiat, el pierzându-și din valoare, fiind lipsit de multiple nuanțe și particularități, care-i erau specifice. Totodată, în această formă stilizată el este trecut în procesul-verbal al ședinței de judecată, introducând în el anumite neclarități. Mai mult decât atât, reproducerea, reamintirea răspunsului obținut de către judecător sau de una dintre părți eșalonează desfășurarea cercetării judecătorești. Respectiv, putem considera, cu absolută certitudine, că o astfel de metodă de audiere este incorectă și nu este generată de oarecare necesități specifice. La fel, este inadmisibilă aprecierea pretimpurie sub forma unor replici sau observații separate de către cel care audiază, a răspunsurilor primite din partea celui audiat, precum și certurile cu acesta. După cum menționează absolut corect savantul român Emilian Stancu, „În legătură cu conduita persoanei care face ascultarea, ea trebuie să fie cât mai imparțială, să manifeste reținere în exteriorizarea sentimentelor sale față de martor sau față de modul în care acesta relatează ceea ce a perceput. Fiecare martor va relata evenimentul judiciar într-o manieră proprie, care – eficientă sau nu în planul utilității informațiilor relevante – trebuie tratată cu atenție și respect. Pe de altă parte, organul judiciar nu trebuie să aprobe sau să dezaprobe cele spuse de martor ori să se pronunțe în mod deschis, la acest moment, cu privire la capacitatea martorului de a fi receptat evenimentul și de a-l reda cu prilejul audierii”¹⁵. De asemenea, „nu este potrivit ca în scopul mobilizării capacității sale, martorul să fie apostrofat sau jignit cu expresii de genul: „Ce, nu-ți aduci aminte?“, „N-ai putut reține atâta lucru?“, „Ce vorbești?“, „Fii serios?“”¹⁶. Este posibil ca, într-o asemenea situație, martorul să se simtă timorat sau inhibat și, chiar dacă a vrut până la acel moment să coopereze pe deplin cu organele judiciare, se va închide în sine. Este o reacție firească de autoapărare împotriva unei forme de violență, astfel încât rezultatele audierii vor fi viciate de această atitudine nepotrivită celui care a făcut ascultarea¹⁷.

Efectuând audierea, nu trebuie să uităm și despre auditoriul judiciar. Persoanele prezente în sala de ședințe urmăresc cu atenție derularea cercetării judecătorești. Despre circumstanțele cauzei auditoriul judiciar află, cu preponderență și în primul rând, din întrebările adresate de către părți și judecător, precum și din răspunsurile persoanelor audiate. Din acest considerent, întrebările adresate trebuie să-i fie clare nu numai celui audiat, ci și întregului auditoriu, prezent în sala de ședințe. Grijă de auditoriul judiciar, de crearea condițiilor necesare lui pentru perceperea și înțelegerea tuturor celor ce se întâmplă în ședința de judecată, trebuie să se afle întotdeauna în centrul atenției judecătorului. Urmează să nu uităm și de faptul că de respectarea strictă a tuturor procedurilor tactice și procesuale ale audierii depinde, în mare parte, efectul educativ al procesului judiciar.

Generalizând cele expuse în cadrul acestui atricol, ca finalitate putem menționa cu titlu de **concluzii** că particularitățile audierii în cadrul ședințelor de judecată nu pot să nu fie elaborate și luate în calcul în activitatea practică a instanțelor de judecată. La momentul de față, elaborarea teoretică a acestor particularități ale

audierii în cadrul cercetării judecătorești trebuie să devină una din sarcinile primordiale ale criminalisticii. În virtutea tuturor argumentelor invocate în cadrul articolului dat, ar fi incorect dacă ne-am axa pe ideea finală că efectuarea audierii în cadrul cercetării judecătorești este mult mai simplă și ușoară, în comparație cu realizarea aceleiași acțiuni în procesul urmăririi penale. A realiza audierea în ședința de judecată într-o anumită latură a acesteia este simplu și ușor, iar cu referire la o altă latură, aceeași audiere în ședința de judecată poate fi însoțită de anumite complicații și dificultăți. Astfel, iscusința realizării actului de audiere trebuie să fie un atribut indispensabil atât pentru judecător, cât și pentru ofițerul de urmărire penală și procuror. Ținem a menționa și faptul că nu există și nici nu pot exista dosare identice. Din acest considerent, nu va avea sorți de izbândă încercarea de a elabora anumite metode și reguli tactice unice, aplicabile pentru toate situațiile vieții, care ar avea utilizabilitate largă în cazul realizării audierii în orice dosar penal. Acest moment, desigur, nu exclude necesitatea și posibilitatea elaborării de către teorie și practică a regulilor de bază, a căror aplicare ar asigura efectuarea corectă și cu succes a audierii în cadrul ședinței de judecată.

Note:

¹ Ciopraga A., *Criminalistica. Tratat de tactică*, Gama, Iași, 1996, p. 150.

² Doltu I., Drăghici V., Negip M., *Martorul în procesul penal*, Lumina Lex, București, 2004, p. 66.

³ Mai detaliat despre audierea contradictorială în procesul penal a se vedea: Gherasim D., *Noțiunea, importanța și trăsăturile audierii contradictoriale în procesul penal / Revista Națională de Drept*, 2014, nr.3, p. 52-57.

⁴ Despre audierea în ordine de șah în procesul penal a se vedea: Питерцев С. К., Степанов А. А., *Тактика допроса на предварительном следствии и в суде*, Питер, Санкт-Петербург, Москва, Харьков, Минск, 2001, c. 84-86.

⁵ Miheș C., *Criminalistica. Ascultarea martorului*, Lumina Lex, București, 2008, p. 84.

⁶ Doltu I., Drăghici V., Negip M., *op.cit.*, p. 84.

⁷ Judecătoria raionului Florești, cauza penală nr. 14-42/2011.

⁸ Бабаева В.У., *Предупреждение изменения показаний подсудственным и свидетелем на предварительном расследовании*, Экзамен, Москва, 2001, c. 39.

⁹ Procuratura mun. Bălți, cauza penală nr. 2014041046.

¹⁰ Ciofu I., *Comportamentul simulat*, Ed. Academiei de Științe Sociale și Politice, București, 1971, p. 231.

¹¹ Buș I., Miclea M., David D., Opre A., *Curs postuniversitar de psihologie judiciară*, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 2003, p. 83.

¹² Judecătoria mun. Bălți, cauza penală nr. 1-175/2014.

¹³ Vincent A., Sandoval. *Strategies to avoid interview contamination // FBI Law Enforcement Bulletin*, vol.72, no. 10, October, 2003, p. 2.

¹⁴ Ciopraga A., *op.cit.*, p. 217.

¹⁵ Stancu E., *Tratat de criminalistică*, ed. a IV-a, Universul juridic, București, 2007, p. 390.

¹⁶ Bercheșan V., Sandu I.E., *Ascultarea martorilor // Aionitoaie C., Sandu I.E., Bercheșan V., Butoi T., Marcu I., Pălcăușanu E., Pletea C., Stancu E., Tratat de tactică criminalistică*, Carpați, București, 1992, p. 140.

¹⁷ Miheș C., *op.cit.*, p. 107.



REGLEMENTARI PRIVIND GARANȚIILE SOCIALE ACORDATE CETĂȚENILOR CU STATUT OFICIAL DE ȘOMER

Ludmila PROCA,
doctor în drept (USM)

REZUMAT

Prezentul articol este destinat statutului oficial al șomerului, ce se stabilește cetățenilor care corespund prevederilor art.2 din Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă, din momentul înregistrării acestora la agenția pentru ocuparea forței de muncă, în calitate de persoane în căutarea unui loc de muncă corespunzător.

În cadrul articolului, se cercetează noțiunea de șomer, drepturile și obligațiile lui, garanțiile sociale în cazul pierderii locului de muncă, conform prevederilor legale. Legislatorul stabilește următoarele categorii de garanții sociale pentru cetățenii cu statut oficial de șomer: ajutor de șomaj; indemnizație pentru incapacitate temporară de muncă; indemnizație de maternitate; alocația de integrare sau de reintegrare profesională; indemnizație lunară șomerilor, antrenați la lucrări publice; indemnizația unică la încadrare pentru stimularea mobilității forței de muncă; indemnizația unică la nașterea copilului, indemnizația lunară pentru creșterea/îngrijirea copilului până la împlinirea vârstei de 1,5 ani; ajutoare bănești (material, social, de deces); ajutoare umanitare; serviciul de asistență socială comunitară.

Cuvinte-cheie: șomaj, șomer, ocupare, ajutorul de șomaj, stimularea mobilității forței de muncă, garanție socială, mediere a muncii, informare și consiliere profesională, consultanță și asistență pentru inițierea unei activități de întreprinzător, orientare și formare profesională, stagiul de practică, alocația de integrare sau de reintegrare profesională.

SUMMARY

The present article is meant for the official status of the unemployed, established for the citizens, corresponding to the provisions of the art.2 of the Law concerning the employment of the labor forces and social protection of the persons looking for a job, from the moment of their registration at the agency for labor force employment, as a person looking for a corresponding job.

In the framework of the article we analyze the notion of jobless, his rights and obligations, social guarantees in case of losing the job, according to the provisions of the law. The legislator establishes the following categories of social guarantees for the citizens with an official status of unemployed: unemployment assistance; reintegration payment; monthly unemployment payment, engaged in public activities; a single engagement pay for the stimulation of the mobility of the labor force; a single payment at the childbirth, monthly payment for care or bringing up of a child up to the age of a year and a half; money assistance (material, social, or of death); humanitarian assistance; by the community social assistance service.

Keywords: unemployment, unemployed, engagement, unemployment assistance, stimulation of the mobility of the labor force, social security, labor mediation, professional information and advice, consulting and assistance for the initiation of an activity of enterprising, professional orientation and formation, practice probation, integration allocation of professional reintegration.

Șomajul în Republica Moldova a fost oficial recunoscut după anul 1989, în urma schimbărilor politice, care au dus la o nouă orientare economică socială. Acest fenomen s-a amplificat în perioada de tranziție la economia de piață, ca urmare a restructurării macroeconomice și a declanșării procesului de privatizare¹.

Trecerea la relațiile economiei de piață a dat naștere la noi probleme în domeniul repartizării și folosirii resurselor de muncă: pe de o parte, odată cu proclamarea principiului libertății muncii și activității de antreprenoriat se deschid posibilități largi pentru dezvoltarea inițiativei, activităților creative ale oamenilor. Pe de altă parte, trecerea la economia de piață este însoțită de schimbări în structura economico-socială, privatizarea proprietății de stat, falimentarea mai multor întreprinderi și organizații etc.². În legătură cu aceasta, pe piața muncii, apar o mulțime de grupuri de muncitori calificați și specialiști, care nu au loc de lucru – șomerii.

Șomajul este o stare negativă a economiei, ce afectează o parte din populația activă disponibilă, prin neasigurarea locurilor de muncă și este definit ca sumă agregată a tuturor acelor persoane cu statut oficial de

șomer, adică șomajul constă din numărul total de șomeri.

Noțiunea de „șomaj” provine de la cuvântul francez *chomage*, la rândul său, fiind preluat din limba greacă *cauma* care înseamnă căldură mare, din cauza căreia se întrerupe orice activitate.

Definiția cea mai des folosită privitor la șomer este următoarea: persoana care nu are un loc de muncă și care este în căutarea acestui loc de muncă remunerat³, iar noțiunea de *persoană aflată în căutarea unui loc de muncă* desemnează persoana înregistrată la Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă sau la o agenție privată de ocupare a forței de muncă, autorizată în condițiile legii, pentru a fi sprijinită în ocuparea unui loc de muncă⁴.

Dicționarul explicativ al limbii române definește șomajul ca fenomen economic, cauzat de crizele sau recesiunile economice, care constă în aceea că o parte din salariați rămân fără lucru, ca urmare a decalajului dintre cererea și oferta de forță de muncă; situația aceleia care nu se poate angaja din cauza imposibilității de a găsi un loc de muncă⁵.



Șomajul mai poate fi privit ca fiind o situație proprie persoanelor care și-au încetat involuntar activitatea și/sau nu se pot angaja, din cauza imposibilității găsirii unui loc de muncă⁶.

Una din condițiile fundamentale pentru definirea noțiunii de șomaj este stabilirea prealabilă a conținutului termenului de *ocupare*⁷. Aceste două noțiuni, de fapt interdependente, comensurează ansamblul populației active⁸. Pe una din ele (ocuparea) se înscriu datele care atestă gradul de ocupare a populației active. Pe cealaltă (șomajul) se înscriu datele care exprimă nivelul dezocupării (lipsă totală de lucru). Astfel, limita minimă a timpului lucrat face să basculeze întinderea noțiunii de șomaj. De aceea un rol important îi revine criteriului unei munci cu o durată de cel puțin o oră.

Ocuparea se poate defini ca însemnând deținerea unui loc de muncă și prestarea unei munci cu o durată de cel puțin o oră în timpul referinței (o săptămână sau o zi), incluzând⁹:

- toate persoanele în vârstă active care dețin o muncă sau care, deși nu se află în muncă, dețin o legătură formală cu locul de muncă;
- toate persoanele ce execută o muncă nesalariată în vederea unui câștig familial, în natură sau bani, sau care:
- având întreprindere proprie, nu lucrează temporar dintr-un motiv sau altul.

Pe de altă parte, *lipsa involuntară de ocupare* (șomajul) include persoanele:

- care în cursul perioadei de referință se află fără muncă, adică lipsite de ocupare salariată ori nesalariată;
- în căutare de muncă (sunt înscrise la un birou de muncă ori fac demersuri active pe alte căi, care pot fi probate);
- lipsite de muncă și dispuse să muncească;
- care au luat măsuri de a găsi un loc de muncă, fără o legătură formală cu acest loc;
- disponibile pentru muncă și în căutarea unui loc de muncă.

Șomerii au dreptul la protecție socială din partea statului, reglementat de actele normative internaționale și naționale.

Dintre actele normative internaționale, ce conțin prevederi cu referință la protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă, sunt: Declarația universală a drepturilor omului adoptată la 10 decembrie 1948 de către Adunarea Generală a ONU la New York¹⁰; Convenția OIM nr. 88 privind organizarea activității de folosire a forței de muncă, adoptată la 9 iulie 1948 de către Conferința Generală a OIM din 17 iunie 1948¹¹; Convenția OIM nr. 122 privind politica de ocupare a forței de muncă adoptată la 9 iulie 1964 de către Conferința Generală a OIM din 17 iunie 1964 la Geneva¹²; etc.

În plan național, prevederi cu privire la protecție împotriva șomajului regăsim în art. 43 din Constituția Republicii Moldova¹³: „Orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului”.

Reglementări privind protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă conțin și principiile de bază ale reglementării raporturilor de muncă și ale altor raporturi legate nemijlocit de acestea, printre care figurează și protecția împotriva șomajului, și acordarea de asistență la plasarea în câmpul muncii prevăzută de art.5 din Codul muncii al Republicii Moldova¹⁴.

Însă actul normativ de bază, care reglementează nemijlocit această chestiune din perspectivă juridică, este Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr.102-XV din 13.03.2003¹⁵, care stabilește condițiile obligatorii pentru recunoașterea și atribuirea **statutului oficial al șomerului**.

Statutul legal al șomerului include¹⁶:

- noțiuni generale despre șomer;
- drepturile și obligațiile lui;
- garanțiile sociale în cazul pierderii locului de muncă.

Garanțiile sociale sunt acele ajutoare materiale pe care statul, societatea, în perioada dată de dezvoltare, le pot acorda cetățeanului în cazul pierderii locului de lucru, precum și cetățenilor care pentru prima dată doresc să se angajeze în câmpul muncii sau doresc să se încadreze după o perioadă lungă de repaus. Nivelul acestor garanții depinde de posibilitățile statului în etapa dată de dezvoltare¹⁷.

Actualmente, legislatorul stabilește următoarele categorii de garanții sociale pentru cetățenii cu statut oficial de șomer:

- ajutorul de șomaj;
- indemnizația pentru incapacitate temporară de muncă;
- indemnizația de maternitate;
- alocația de integrare sau de reintegrare profesională;
- indemnizația lunară plătită șomerilor, antrenați la lucrări publice;
- indemnizația unică la încadrare pentru stimularea mobilității forței de muncă;
- indemnizația unică la nașterea copilului, indemnizația lunară pentru creșterea/îngrijirea copilului până la împlinirea vârstei de 1,5 ani;
- ajutoare bănești (material, social, de deces);
- ajutoare umanitare;
- serviciul de asistență socială comunitară.

O garanție socială importantă este și procedura de calculare a stagiului de cotizare¹⁸. Timpul în care șomerul a beneficiat de ajutor de șomaj sau de alocație de integrare sau de reintegrare profesională se includ în stagiul de cotizare total ca perioade necontributive, asimilate celor contributive, realizate după 01.01.1999¹⁹. Perioada de primire a ajutorului de șomaj și a alocației de integrare sau de reintegrare profesională constituie stagiul de cotizare și se fixează în carnetul de muncă de către agențiile teritoriale pentru ocuparea forței de muncă²⁰.

Conform art.2 din Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă, *șomer* este persoana care îndeplinește cumulativ următoarele condiții:

- a) are vârsta cuprinsă între 16 ani și vârsta stabili-



tă pentru obținerea dreptului la pensie pentru limită de vârstă sau la o altă pensie, cu excepția pensiei de urmaș și a pensiei de invaliditate a persoanelor cu dizabilități cărora, în baza concluziei CNDDCM (Consiliul național pentru determinarea dizabilității și capacității de muncă), li se recomandă încadrarea în câmpul muncii;

b) este aptă, după starea de sănătate și capacitățile fizice și psihice, pentru prestarea unei munci;

c) nu are loc de muncă și nu desfășoară activitate în scopul obținerii de venituri;

d) caută activ un loc de muncă și este disponibilă să înceapă lucrul;

e) nu studiază la secția cu frecvență la zi la o instituție de învățământ;

f) este înregistrată la agenția teritorială pentru ocuparea forței de muncă în a cărei rază teritorială își are domiciliul.

Agenția teritorială pentru ocuparea forței de muncă (în continuare – agenție) este organul de stat, care se ocupă de înregistrarea șomerilor și își desfășoară activitățile sale în baza *Hotărârii Guvernului nr. 862 din 14.07.2003 pentru aprobarea procedurilor privind accesul la măsurile de ocupare a forței de muncă*²¹. Șomerii, care doresc să se angajeze și solicite ajutorul agențiilor, în a căror rază își au domiciliul, includ următoarele categorii de persoane aflate în căutarea unui loc de muncă: persoane provenite din muncă, inclusiv invalizii apti pentru prestarea unei munci, persoanele revenite pe piața muncii după o întrerupere și persoanele care caută un loc de muncă pentru prima dată²².

Statutul oficial de șomer se stabilește cetățenilor, care corespund prevederilor art.2 din *Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă*, din momentul înregistrării acestora la agenție în calitate de persoane în căutarea unui loc de muncă corespunzător.

Locul de muncă se consideră corespunzător în cazul în care acesta răspunde nivelului de studii, pregătirii profesionale, stării de sănătate a solicitantului și se află în raza de acțiune a agenției unității administrativ-teritoriale date²³.

Cerințele față de locul de muncă corespunzător nu pot fi unice pentru toate categoriile de cetățeni. Astfel, cetățenii care pentru prima dată caută de lucru, care nu au specialitate, și persoanele care au hotărât să-și ridice calificarea sau să și-o confirme au cerințe mai modeste. Pentru aceștia loc de lucru corespunzător este considerat lucrul temporar sau sezonier care răspunde cerințelor legislației, indiferent de faptul dacă necesită sau nu o pregătire prealabilă²⁴.

Nu se consideră corespunzător locul de muncă, dacă acesta: impune schimbarea domiciliului fără consimțământul șomerului; impune condiții de muncă neconforme cu regulile și normele de protecție a muncii; nu corespunde nivelului de calificare profesională.

Condiția obligatorie pentru a-l considera pe cetățean șomer este depunerea, de către acesta, la agenție a unei cereri, privind obținerea unui loc de muncă corespunzător, la prezentarea următoarelor acte²⁵:

1. buletinul de identitate;
2. actele de studii și de calificare;
3. carnetul de muncă (în cazul persoanelor proveni-

te din muncă) sau alte documente, care certifică faptul că persoana respectivă nu este angajată;

4. certificat ce consemnează lipsa activității în scop de obținere a venitului;

5. declarația, în formă scrisă, pe propria răspundere, că nu dispune de un loc de muncă, nu învață la secția de zi într-o instituție de învățământ, nu beneficiază de pensie pentru limită de vârstă sau de altă categorie de pensie, cu excepția pensiei de urmaș și a pensiei de invaliditate a persoanelor cu dizabilități cărora, în baza concluziei CNDDCM, li se recomandă încadrarea în câmpul muncii, conform modelului aprobat de Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (în continuare – Agenția Națională).

Înregistrarea șomerului se face în baza cererii lui și la prezentarea documentelor indicate *supra*, prin completarea unei fișe personale de către agenție. Fișa personală a solicitantului se completează în versiune scrisă sau electronică. Modelul fișei este aprobat de Agenția Națională.

Evidența persoanelor care solicită locuri de muncă la agenții se ține în Registrul cererilor pentru obținerea locurilor de muncă, având un anumit număr de ordine, ce corespunde numărului fișei personale. Modelul registrului este aprobat de Agenția Națională²⁶.

Conlucrarea agenției cu persoana înregistrată se face, de regulă, în baza unui plan individual de mediere. Planul individual de mediere se elaborează conform normelor aprobate de Agenția Națională și se implementează pe etape, în funcție de categoria de șomeri. Potrivit planului respectiv, în scopul sporirii șanselor de angajare, solicitantul participă în mod individual la diferite măsuri active pe piața muncii, prevăzute la art.15-16 din *Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr. 102-XV din 13.03.2003*.

În cazul în care agenția poate oferi, în urma activității de mediere, un loc de muncă corespunzător pregătirii profesionale și nivelului de studii, șomerului i se emite dispoziția de repartizare, după modelul stabilit de Agenția Națională. De servicii de mediere gratuite beneficiază, la cerere, și persoanele încadrate, însă doresc să-și schimbe locul de muncă și a căror evidență se ține separat. La această categorie, se atribuie și deținătorii de terenuri agricole care nu sunt clasificați ca șomeri²⁷.

Agenția solicită, după caz, certificatul medical, din care să rezulte că persoana respectivă este aptă de muncă atât psihic, cât și fizic. Cazurile ce impun solicitarea certificatului medical se stabilesc de Agenția Națională. Neprezentarea actelor solicitate de agenție constituie un temei de amânare a înregistrării persoanei în cauză. În asemenea caz, această persoană beneficiază de serviciile de informare și de consultare din domeniul de activitate al agenției. Evidența persoanelor beneficiare de serviciile respective se ține în Registrul solicitanților de informații și consultații, conform modelului stabilit de Agenția Națională.

Drepturile șomerilor. Șomerii sunt în drept să participe la serviciile de realizare a posibilităților de ocupare, prestate de agenții, sau prin alți furnizori de servicii similare din sectorul public sau privat. Creșterea posibilităților de ocupare a persoanelor aflate în



căutarea unui loc de muncă se realizează prin: a) mediere a muncii; b) informare și consiliere profesională; c) consultanță și asistență pentru inițierea unei activități de întreprinzător; d) orientare și formare profesională; e) stagiul de practică²⁸.

Medierea muncii este activitatea prin care se realizează colaborarea dintre angajatori și persoanele aflate în căutarea unui loc de muncă, în vederea stabilirii unor raporturi de muncă.

Agenția are obligația de a identifica locurile de muncă libere la angajatori și a le face cunoscute persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă. Serviciile de mediere pentru persoanele aflate în căutarea unui loc de muncă se acordă gratuit de către agenții și constau în:

a) informații privind locurile de muncă vacante și condițiile de ocupare a lor prin publicare sau afișare, prin organizare de târguri ale locurilor de muncă;

b) mediere electronică având ca scop punerea automată în corespondență a cererilor și ofertelor de locuri de muncă prin intermediul tehnicii de calcul.

Pentru șomerii care beneficiază de ajutor de șomaj ori de alocație de integrare sau reintegrare profesională în condițiile prezentei legi și care au domiciliul în raza teritorială a agenției de până la 10 km, este obligatorie prezentarea și participarea, o dată la 15 zile calendaristice, la serviciile de mediere a muncii sau la alte servicii de ocupare a forței de muncă, pentru ceilalți, inclusiv pentru șomerii care nu beneficiază de ajutor de șomaj ori de alocație de integrare sau reintegrare profesională – o dată la 30 de zile calendaristice de la data ultimei prezentări, precum și la solicitarea agenției.

Din cele expuse, constatăm că dreptul la plasarea în câmpul muncii capătă un caracter al dreptului subiectiv, care formează statutul juridic al șomerului. Pe lângă acest drept, șomerii au și dreptul la informare gratuită privind: locurile de muncă disponibile, condițiile de muncă și de salarizare în scopul alegerii unui loc de muncă corespunzător; posibilitatea de orientare și formare profesională; modul și condițiile de înregistrare a lor și de conlucrare cu personalul agenției.

În cazul în care încadrarea șomerilor în câmpul muncii este imposibilă, agenția propune înscrierea la un curs de calificare, recalificare sau perfecționare profesională, oferă servicii de informare și de consiliere profesională, servicii de consultanță și asistență a activității de întreprinzător etc.

Serviciile de informare și de consiliere profesională²⁹ constituie un ansamblu de servicii acordate gratuit persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă și au ca scop:

a) furnizarea de informații privind piața forței de muncă și evoluția ocupațiilor;

b) evaluarea și autoevaluarea persoanei în vederea integrării sau reintegrării profesionale;

c) dezvoltarea abilității și încrederii în sine pentru a decide asupra propriei cariere;

d) instruirea în metode și tehnici de căutare a unui loc de muncă.

Informarea privind piața forței de muncă, stabilirea traseului educațional, evaluarea și autoevaluarea personalității se realizează prin autoinformare, prin acordare

de servicii de consiliere individuală sau de grup, oferite în cadrul cluburilor muncii organizate de agenții.

Consilierea privind cariera și instruirea în metode și tehnici de căutare a unui loc de muncă și de prezentare la interviuri în vederea ocupării unui loc de muncă se realizează în cadrul agențiilor, centrelor de informare și consiliere privind cariera sa, la cerere, în cadrul altor forme organizate de instruire.

Serviciile de consultanță și asistență a activității de întreprinzător³⁰ se acordă, la cerere, persoanelor neîncadrate în muncă, sub formă de servicii juridice, de marketing, financiare, metode și tehnici eficiente de management și sub alte forme de servicii de consultanță. Serviciile se prestează de agenții în colaborare cu patronatele și sindicatele sau, după caz, de agenții private, organizații profesionale, fundații și asociații.

Orientarea și formarea profesională. În temeiul art. 25 alin.(7) din Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă, Guvernul Republicii Moldova a adoptat *Hotărârea nr.1080 din 05.09.2003*³¹ despre aprobarea *Regulamentului privind modul de organizare a formării profesionale a șomerilor*.

Conform acestui Regulament, pentru creșterea mobilității profesionale și pentru integrare sau reintegrare în piața forței de muncă, șomerii sunt în drept să urmeze cursuri de calificare, recalificare și perfecționare (în continuare – formare profesională), organizate de Agenția Națională pe o perioadă de cel mult 9 luni calendaristice.

Programele de formare profesională se elaborează conform standardelor ocupaționale, aprobate la nivel național. Formarea profesională a persoanelor neîncadrate în muncă se desfășurează în concordanță cu dorințele și aptitudinile lor individuale, ținându-se cont de cerințele de moment și de perspectivă ale pieței muncii.

Beneficiarii de formare profesională³². Accesul la formarea profesională se face în urma activității de orientare profesională sau de mediere. Au acces la formare profesională, de la vârsta de 16 ani, persoanele înregistrate la agenții, care au sau nu o meserie (profesie) și nu pot fi încadrate în muncă din lipsa locurilor de muncă corespunzătoare.

La cursurile de formare profesională sunt trimiși, preponderent, absolvenții școlilor-internat, copiii orfani, copiii rămași fără îngrijire părintească și cei aflați sub tutelă, copiii din familii cu mulți copii, copiii din familii monoparentale, precum și victimele traficului de ființe umane, persoanele invalide, veteranii de toate categoriile și persoanele eliberate din locuri de detenție sau din instituții de reabilitare socială.

Șomerii, beneficiari de ajutor de șomaj ori de alocație de integrare sau reintegrare profesională, care urmează cursuri de formare profesională, se bucură de ajutor de șomaj ori de alocație de integrare sau reintegrare profesională în cuantumul și pentru perioada stabilită anterior. Șomerilor care urmează cursuri de formare profesională și nu beneficiază de ajutor de șomaj ori de alocație de integrare sau reintegrare profesională li se acordă o bursă lunară neimpozabilă, pe perioada instruirii, în cuantumul de 10 la sută din salariul mediu pe



economie din anul precedent, la data stabilirii plății³³.

Finanțarea activității de orientare și formare profesională a șomerilor atât asigurați, cât și neasigurați se efectuează din contul și în limita mijloacelor bugetului asigurărilor sociale de stat alocate Fondului de șomaj, aprobat anual în modul stabilit.

Stagiu de practică pentru studenți și absolvenți – ca o nouă posibilitate de ocupare a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă, s-a introdus în legislație din 25.07.2014³⁴.

Autoritățile publice, instituțiile publice și întreprinderile de stat vor oferi anual locuri pentru stagii de practică în număr de cel puțin 10% din efectivul de personal. În cazul în care pentru un loc de stagiu de practică pretind mai mulți candidați, se va organiza concurs de selectare. Procedura de organizare și desfășurare a concursului se stabilește de către Ministerul Educației. La angajarea în câmpul muncii a unui candidat sau la atestarea și promovarea unui angajat, stagiul de practică va fi considerat de angajator ca experiență de muncă.

Șomerii, care nu pot fi încadrați în câmpul muncii din lipsa ofertei, beneficiază de ajutor de șomaj conform *Legii privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă*.

Ajutorul de șomaj – reprezintă o sumă neimpozabilă, stabilită în mod diferențiat în funcție de circumstanțele în care a încetat activitatea de muncă a persoanei, fiind finanțată de la bugetul asigurărilor sociale de stat, din Fondul de șomaj.

Șomerii beneficiază de ajutor de șomaj, dacă întrunesc cumulativ următoarele condiții³⁵:

- sunt înregistrați la agenția în a cărei rază teritorială își au domiciliul;

- au lucrat și au un stagiu de cotizare în sistemul asigurărilor sociale de stat de cel puțin 9 luni din ultimele 24 de luni calendaristice premergătoare datei înregistrării;

- nu obțin venituri impozabile conform legii.

Șomerii beneficiază de ajutor de șomaj, dacă au încetat activitatea de muncă în următoarele circumstanțe³⁶:

- a) deces al angajatorului persoană fizică, declarare a acestuia decedat sau dispărut fără urmă prin hotărârea instanței judecătorești;

- b) retragere, de către autoritățile competente, a autorizației (licenței) de activitate a unității;

- c) expirare a termenului contractului individual de muncă încheiat pe o durată determinată – de la data prevăzută în contract, cu excepția cazurilor când raporturile de muncă continuă și nici una dintre părți nu a cerut încetarea lor;

- d) finalizare a lucrării prevăzute de contractul individual de muncă încheiat pentru perioada îndeplinirii unei anumite lucrări;

- e) încheiere a sezonului, în cazul contractului individual de muncă pentru îndeplinirea lucrărilor sezoniere;

- f) forță majoră, confirmată în modul stabilit, care exclude continuarea raporturilor de muncă;

- g) lichidare a unității sau încetare a activității angajatorului persoană fizică;

- h) reducere a numărului sau a statelor de personal din unitate;

- i) constatare a faptului că salariatul nu corespunde funcției deținute sau muncii prestate din cauza stării de sănătate, în baza certificatului medical;

- j) constatare a faptului că salariatul nu corespunde funcției deținute sau muncii prestate ca urmare a calificării insuficiente, confirmată prin hotărâre a comisiei de atestare;

- k) schimbare a proprietarului unității – în privința conducătorului de unitate, a adjuncților săi, a contabilului-șef;

- l) restabilire la locul de muncă, conform hotărârii instanței judecătorești, a persoanei care a îndeplinit anterior munca respectivă, în cazul când permutarea sau transferul salariatului la o altă muncă nu sunt posibile;

- m) refuz al salariatului de a fi transferat la o altă muncă din motive de sănătate, în baza certificatului medical;

- n) refuz al salariatului de a fi transferat în altă localitate în legătură cu mutarea unității în această localitate;

- o) au demisionat, au căutat activ de lucru, s-au aflat la evidență la agenție ca șomeri cel puțin 3 luni calendaristice și, din lipsa locurilor de muncă corespunzătoare, nu s-au putut angaja în câmpul muncii;

- p) renunțare la autorizația (licența) pentru desfășurarea unei activități de întreprinzător sau pe bază de patentă;

- q) încetare a activității de muncă peste hotare – în condițiile încheierii anticipate a unui contract individual de asigurări sociale de stat.

Ajutorul de șomaj se acordă începând cu a opta zi de la data înregistrării cererii la agenție³⁷. Pentru persoanele care au încetat activitatea de muncă în legătură cu: lichidarea unității sau încetarea activității angajatorului ca persoană fizică, reducere a numărului sau a statelor de personal din unitate, ajutorul de șomaj se acordă după expirarea a trei luni calendaristice de la data concedierii. În cazul în care persoanele respective s-au înregistrat la agenție mai târziu de perioada indicată, ajutorul de șomaj se acordă în condiții generale (începând cu a opta zi de la data înregistrării cererii la agenție)³⁸.

Pentru persoanele care au demisionat, au căutat activ de lucru, s-au aflat la evidență la agenție ca șomeri cel puțin 3 luni calendaristice și, din lipsa locurilor de muncă corespunzătoare, nu s-au putut angaja în câmpul muncii, ajutorul de șomaj se acordă nu mai devreme de expirarea a trei luni calendaristice de la data înregistrării cererii la agenție.

Cuantumul ajutorului de șomaj. Persoanele îndreptățite beneficiază de ajutor de șomaj al cărui cuantum se stabilește diferențiat, în funcție de circumstanțele în care a încetat activitatea de muncă a persoanei, după cum urmează³⁹:

- a) 30% din salariul mediu al persoanei la data stabilirii plății în modul stabilit de Guvern – în cazul persoanelor specificate mai sus la lit.o)-q);

- b) 40% din salariul mediu al persoanei la data stabilirii plății în modul stabilit de Guvern – în cazul persoanelor specificate mai sus la lit.b)-f), i)-n);

- c) 50% din salariul mediu al persoanei la data stabilirii plății în modul stabilit de Guvern – în cazul persoanelor specificate mai sus la lit.a), g) și h).



Salariul mediu al persoanei șomere se calculează de către agenții conform Hotărârii Guvernului nr.426 din 26.04.2004 privind aprobarea modului de calculare a salariului mediu⁴⁰.

Cuantumul ajutorului de șomaj nu poate fi mai mic decât cuantumul salariului minim stabilit pe țară și nu va depăși cuantumul salariului mediu pe economie din anul precedent.

Se stabilește, cu începere de la 1 octombrie 2014, salariul minim pe țară în cuantum de 1.000 lei lunar⁴¹. Salariul mediu pe economie din anul precedent (2013) constituie 3.765 lei.

Perioada de plată a ajutorului de șomaj. Persoanele îndreptățite beneficiază de ajutor de șomaj o perioadă care se stabilește diferențiat, în funcție de stagiul de cotizare, după cum urmează⁴²:

- a) 6 luni calendaristice, în cazul unui stagiul de cotizare de până la 5 ani, dar nu mai puțin de 9 luni;
- b) 9 luni calendaristice, în cazul unui stagiul de cotizare cuprins între 5 și 10 ani;
- c) 12 luni calendaristice, în cazul unui stagiul de cotizare de peste 10 ani.

Șomerii/ele au dreptul la următoarele tipuri de prestații de asigurări sociale, care se exercită prin sistemul public de asigurări sociale⁴³:

- indemnizație pentru incapacitate temporară de muncă, cauzată de boli obișnuite sau de accidente nelegate de muncă;
- indemnizație de maternitate (sarcină și lăuzie);
- ajutor de deces.

Indemnizația pentru incapacitate temporară de muncă. În caz de boală, în perioada beneficiilor de ajutor de șomaj, șomerii beneficiază de indemnizație pentru incapacitate temporară de muncă în baza certificatului de concediu medical în mărimea ajutorului de șomaj, stabilită anterior. Pentru acordarea acestei garanții sociale șomerilor, agenția acționează în baza *Regulamentului cu privire la condițiile de stabilire, modul de calcul și de plată a indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă și altor prestații de asigurări sociale, aprobat prin Hotărârea nr.108 din 3.02. 2005*, modificat prin Hotărârea nr. 544 din 8.07.2014⁴⁴, și a *Legii privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale nr.289-XV din 22.07.2004*⁴⁵. Indemnizația se stabilește pe un termen de 30 de zile calendaristice, cu condiția suspendării ajutorului de șomaj^{46, 47}.

Indemnizația de maternitate. Șomerele, care s-au aflat la evidență în instituțiile medico-sanitare din Republica Moldova, în baza certificatului medical, eliberat de aceste instituții, au dreptul la concediu de maternitate, ce include concediul prenatal și concediul postnatal și beneficiază de indemnizație de maternitate⁴⁸, ce se acordă integral la a 30-a săptămână de sarcină (gestație) pe o perioadă de 126 de zile calendaristice, iar în cazul nașterilor complicate ori a nașterii a doi copii – de 140 de zile calendaristice. În cazul sarcinilor cu 3 sau mai mulți fete, indemnizația de maternitate se acordă integral la a 24-a săptămână de sarcină, pe o perioadă de 182 de zile calendaristice. Pentru acordarea acestei garanții sociale din partea statului femeilor însărcinate,

agenția se conduce de actele normative, indicate *supra*^{49, 50}.

Modul de eliberare a certificatelor de concediu medical pentru șomeri este identic cu cel stabilit pentru persoanele angajate în câmpul muncii și reglementat de *Instrucțiunea privind modul de eliberare a certificatului de concediu medical, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 469 din 24.05.2005*⁵¹.

Alocația de integrare sau de reintegrare profesională – este o garanție socială din partea statului, acordată șomerilor neasigurați contra riscului șomajului și reprezintă o sumă lunară fixă neimpozabilă, de 15 la sută din salariul mediu pe economie din anul precedent, la data stabilirii plății. În activitatea sa, la stabilirea acestei garanții sociale, agenția se conduce de *Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă*⁵². Alocația este de la bugetul de stat Fondului de șomaj și acordată pe o perioadă de cel mult 9 luni calendaristice șomerilor, care se află în următoarele circumstanțe⁵³:

- a) le-a expirat perioada de invaliditate de gradul I sau II;
- b) le-a încetat perioada de îngrijire a copilului, în intervalul de vârstă a copilului de la 1,5 ani până la 6 ani, la momentul nașterii copilului, nefiind încadrați în muncă;
- c) le-a încetat perioada de îngrijire a unui membru de familie, invalid de gradul I, sau a unui copil invalid (în vârstă de până la 16 ani), sau a unei persoane de vârstă înaintată (75 de ani și mai mult);
- d) nu s-au putut angaja în câmpul muncii la trecerea în rezervă după satisfacerea serviciului militar în termen, serviciului militar cu termen redus sau serviciului de alternativă;
- e) nu s-au putut angaja în câmpul muncii după eliberare din locuri de detenție sau din instituții de reabilitare socială;
- f) sunt victime ale traficului de ființe umane cu statut confirmat de autoritățile competente și nu s-au putut angaja în câmpul muncii.

Alocația de integrare sau de reintegrare profesională se acordă persoanelor specificate mai sus, începând cu a opta zi, de la data înregistrării cererii la agenție și se acordă o singură dată.

Ajutorul de șomaj și alocația de integrare sau de reintegrare profesională se acordă șomerilor lunar, prin intermediul băncilor, în baza contractului încheiat între agenție și banca comercială respectivă.

Obligațiile șomerilor. Pe toată durata aflării în șomaj, șomerii au următoarele obligații⁵⁴:

- a) să se prezinte la agenție la serviciile de mediere a muncii sau la alte servicii de ocupare, o dată la 15 zile calendaristice – pentru șomerii care primesc ajutor de șomaj sau alocație de integrare sau de reintegrare profesională și au domiciliul în raza teritorială a agenției de până la 10 km inclusiv. Celelalte categorii de șomeri, precum și șomerii ce nu beneficiază de ajutor de șomaj sau alocație de integrare sau reintegrare profesională se prezintă la agenție o dată la 30 de zile calendaristice, de la data ultimei prezentări, precum și la solicitarea agenției⁵⁵;
- b) să întreprindă măsuri de sine stătător și să exe-



cute indicațiile agenției în vederea plasării lor cât mai rapide în câmpul muncii;

c) în caz de necesitate, să urmeze un curs de instruire profesională în meseriile recomandate de agenție și să însușească programul de instruire;

d) să conlucreze cu agenția la dezvoltarea capacităților lor profesionale în fața angajatorilor;

e) în termen de 3 zile în mod obligatoriu să anunțe în scris agenția despre încadrarea lor de sine stătător în câmpul muncii, înmatricularea la instituțiile de învățământ superior la secția de zi, stabilirea pensiei pentru invaliditate, pensiei pentru limită de vârstă, survenirea incapacității sale temporare de muncă sau altă motivație întemeiată.

Nu beneficiază de ajutor de șomaj, de alocație de integrare sau de reintegrare profesională persoanele care, la data solicitării drepturilor, refuză neîntemeiat un loc de muncă corespunzător sau participarea la servicii de stimulare a ocupării forței de muncă, oferite de agenții⁵⁶.

Astfel, vorbind despre obligațiile șomerului, ele se reduc, în general, la înregistrarea sa la agenție, participarea sa la serviciile de mediere a muncii sau la alte servicii de ocupare a forței de muncă, propuse de agenție, și acceptarea locului de lucru corespunzător.

În cazurile când șomerul nu se prezintă la agenție o dată la 15 zile sau o dată la 30 de zile pentru a participa la serviciile de stimulare a ocupării forței de muncă, oferite de agenție, refuză nejustificat să ocupe un loc de muncă corespunzător, refuză să treacă un curs de calificare sau recalificare, nu se prezintă fără motiv în temeiul a convorbiri cu patronul și nici la agenție pentru a primi dispoziția de repartizare la lucru (instruire), nu frecventează cursurile de instruire profesională etc., atunci șomerii sunt sancționați prin suspendarea sau încetarea ajutorului de șomaj. De aceea acordarea ajutorului de șomaj, suspendarea, încetarea lui se pune în dependență cum își onorează obligațiile șomerul.

Conform legislației în vigoare, *suspendarea plății ajutorului de șomaj și a alocației de integrare sau de reintegrare profesională are loc în următoarele cazuri*⁵⁷:

a) după expirarea a 3 zile din data în care nu a fost îndeplinită obligația prevăzută la art.17 alin.(4); b) pe perioada îndeplinirii obligației militare; c) pe perioada arestului; d) pe perioada concediului de boală; e) pe perioada antrenării la lucrări publice.

Restabilirea plății ajutorului de șomaj, după suspendare în condițiile prevăzute la lit.(a), se face la cerere, dar nu mai târziu de 60 de zile calendaristice de la data ultimei vizite la agenție.

Restabilirea plății ajutorului de șomaj, după suspendare în condițiile prevăzute la lit.b)-d), se face la cerere, dar nu mai târziu de 30 de zile calendaristice de la data încetării situației care a condus la suspendare.

*Încetarea plății ajutorului de șomaj și a alocației de integrare sau de reintegrare profesională a beneficiarului are loc în următoarele situații*⁵⁸:

a) la expirarea perioadei stabilite de lege pentru acordarea lor;

b) la data încadrării în muncă;

c) la data autorizării activității de întreprinzător;

d) la data refuzului neîntemeiat de încadrare într-un loc de muncă corespunzător, oferit de agenție;

e) la data refuzului neîntemeiat de participare la serviciile de stimulare a ocupării forței de muncă oferite de agenție sau la data întreruperii acestora;

f) la data îndeplinirii condițiilor de pensionare;

g) la data plecării în străinătate;

h) la data intrării în vigoare a hotărârii judecătorești de condamnare;

i) la data începerii concediului de maternitate;

j) în cazul obținerii sau încercării de a obține ajutor de șomaj sau alocație de integrare sau de reintegrare profesională prin înșelăciune;

k) la expirarea termenelor prevăzute la art.38 alin. (2) și (3);

k¹) în cazul în care beneficiarul nu mai întrunește condițiile prevăzute la art. 2 lit. a) -f);

l) în caz de deces al beneficiarului.

Agenția va anunța în mod obligatoriu șomerul, în termen de 5 zile, despre decizia privind încetarea sau suspendarea plății ajutorului de șomaj și a alocației de integrare sau de reintegrare profesională.

Indemnizația lunară acordată șomerilor, antrenanți la lucrări publice. Una din măsurile adresate persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă este antrenarea lor în lucrări publice remunerate în conformitate cu *Hotărârea Guvernului nr.1121 din 14.10.2004 pentru aprobarea procedurii de antrenare a șomerilor la lucrările publice*⁵⁹.

Conform acestui act normativ, pentru atragerea mai activă a șomerilor la lucrările publice, începând cu 1 ianuarie 2005, s-a stabilit că autoritățile administrației publice locale trebuie să prevadă:

– antrenarea a cel puțin 5 procente de personal din rândurile șomerilor, aflați în evidența agențiilor pentru ocuparea forței de muncă;

– antrenarea șomerilor la lucrările publice se face doar cu consimțământul lor, iar încadrarea la muncă – în baza contractului individual de muncă;

– șomerii nu vor fi antrenați în lucrări publice, ce țin de lichidarea consecințelor calamităților naturale și în alte lucrări similare.

Agențiile vor prezenta anual, către 1 noiembrie, autorităților administrației publice locale numărul necesar de șomeri, ce urmează a fi antrenați în lucrările publice în anul viitor, conform cotei stabilite anterior.

Autoritățile administrației publice locale, în baza propunerilor agențiilor, vor prevedea anual în bugetele unităților administrativ-teritoriale mijloace financiare posibile cu destinație specială pentru antrenarea șomerilor la lucrările publice. Din mijloacele bugetelor unităților administrativ-teritoriale și din alte mijloace alocate conform legislației (investiții, granturi, mijloacele sponsorilor direcționate spre dezvoltarea comunității) se finanțează, total sau parțial, cheltuielile aferente realizării unor programe, care au ca scop ocuparea temporară a forței de muncă din rândul șomerilor, în vederea executării de lucrări publice, de interes pentru autoritățile administrației publice locale.

Din aceste surse se finanțează, în principal, următoarele categorii de servicii:



a) serviciile publice de refacere și întreținere a infrastructurii, de ecologizare și de realizare a unor lucrări de folos public, organizate de autoritățile administrației publice locale;

b) serviciile sociale, care cuprind activități de îngrijire la domiciliu a copiilor, bolnavilor, persoanelor vârstnice, persoanelor cu handicap ș.a.

Șomerilor, antrenați la lucrări publice, li se acordă din Fondul de șomaj o indemnizație egală cu 30 la sută din salariul mediu pe economie pentru anul precedent, la data stabilirii indemnizației, pentru o perioadă ce nu depășește 12 luni calendaristice⁶⁰. Această garanție socială, pe care statul o acordă cetățeanului, pentru lucrul efectuat în perioada șomajului, se plătește beneficiarului, prin intermediul instituțiilor financiare, în baza contractului încheiat de agenția pentru ocuparea forței de muncă.

Indemnizația unică de încadrare pentru stimularea mobilității forței de muncă. Conform art.20 din *Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă*, șomerii au dreptul la stimularea mobilității forței de muncă, și anume: șomerii, care se încadrează cu contract individual de muncă la un loc de muncă într-o altă localitate, selectată de agenție, la o distanță mai mare de 30 km de localitatea în care își au domiciliul, au dreptul la o indemnizație unică de încadrare, egală cu un salariu mediu pe economie pentru anul precedent. Iar șomerii, care se încadrează cu contract individual de muncă la un loc de muncă într-o altă localitate, selectată de agenție și, ca urmare, își schimbă domiciliul, au dreptul la o indemnizație unică de instalare egală cu 3 salarii medii pe economie pentru anul precedent⁶¹.

Cheltuielile legate de plata drepturilor enumerate *supra* pentru asigurați se finanțează din mijloacele Fondului de șomaj, iar pentru celelalte persoane – din mijloacele bugetului de stat alocate Fondului de șomaj.

Indemnizația unică la nașterea copilului, indemnizația lunară pentru creșterea/îngrijirea copilului până la împlinirea vârstei de 1,5 ani. În scopul protecției sociale a familiilor cu copii, la 15 noiembrie 2002, Guvernul Republicii Moldova a adoptat *Hotărârea nr. 1478⁶² cu privire la indemnizațiile adresate familiilor cu copii*, prin care a fost aprobat *Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a indemnizațiilor adresate familiilor cu copii*. Conform acestui Regulament, familiile cu copii beneficiază de următoarele tipuri de indemnizații:

- indemnizație unică la nașterea copilului pentru persoanele asigurate și neasigurate;
- indemnizație lunară pentru creșterea/îngrijirea copilului până la împlinirea vârstei de 1,5 ani pentru persoanele neasigurate.

Șomerele, care au statut oficial de șomer, sunt atât persoane asigurate, cât și neasigurate. Din aceste considerente, ele au dreptul, conform *Hotărârii Guvernului nr. 1478 din 15.11.2002 cu privire la indemnizațiile adresate familiilor cu copii*, la ambele categorii de indemnizații, ce reprezintă garanții sociale din partea statului. Stabilirea și evidența acestor indemnizații se efectuează de către organele de stat: Casa Națională de Asigurări Sociale (CNAS) și subdiviziunile ei teritori-

ale, casele teritoriale de asigurări sociale (CTAS), iar plata lor se efectuează de către Banca de Economii SA de la locul de trai.

Cuantumul indemnizațiilor pentru anul 2014: la nașterea primului copil este stabilit – 3.100 lei, la nașterea fiecărui copil următor – 3.400 lei⁶³, iar cuantumul indemnizației lunare pentru creșterea/îngrijirea copilului până la împlinirea vârstei de 1,5 ani este de 400 lei⁶⁴.

Ajutoare bănești (material, social, de deces), acordate șomerilor

Ajutorul material este o sumă de bani nerambursabilă, din partea statului, cu destinație specială, menită să susțină material și direct persoanele socialmente vulnerabile, afectate de sărăcie. Pentru acordarea de ajutor material, au fost create Fondul republican și fondurile locale de susținere socială a populației, care sunt instituții publice autonome și activează în baza *Legii Fondului republican și a fondurilor locale de susținere socială a populației nr.827-XIV din 18.02.2000⁶⁵* și a *Hotărârii Guvernului nr.1083 din 26.10.2000* pentru aprobarea *Regulamentului privind distribuirea ajutorului material din mijloacele Fondului republican și a fondurilor locale de susținere socială a populației și modul de încasare a plăților suplimentare din aceste fonduri⁶⁶*.

Fondul republican activează pe lângă Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, iar fondurile locale – pe lângă autoritățile administrației publice ale unităților administrativ-teritoriale de nivelul doi.

Ajutorul material în bani se acordă persoanelor sau familiilor, lipsite de venituri sau cu venituri foarte mici, o singură dată pe parcursul anului curent, în funcție de mijloacele disponibile din fondul respectiv, în baza actelor normative, indicate *supra*, și în baza principiului testării mijloacelor financiare individuale sau familiale.

Șomerii, cu statut oficial de șomer, au dreptul de a se adresa în aceste instituții publice, pentru a li se acorda un ajutor material. Ei sunt o categorie de persoane cu probleme sociale specifice și mai ales, când se află în situații de dificultate și nu le pot depăși de sine stătător. Ajutorul material acordat lor ar reprezenta o garanție socială din partea statului la momentul oportun și în cazul pierderii locului de muncă.

Ajutorul social este plată lunară în bani acordată familiei defavorizate și este reglementat de *Legea cu privire la ajutorul social nr.133 din 13.06.2000⁶⁷*. Legea introduce noțiunile de: familie defavorizată – familia care are un venit global mediu lunar mai mic decât venitul lunar minim garantat de stat.

Cuantumul lunar al ajutorului social se stabilește ca diferență între venitul lunar minim, garantat de stat, al familiei și venitul global mediu lunar al acesteia. Nivelul venitulului lunar minim garantat (VLMG) pentru fiecare membru de familie se stabilește anual prin *Legea bugetului de stat*. Pentru perioada ianuarie-octombrie 2014 s-a stabilit VLMG în mărime de 680 de lei și în mărime de 720 de lei începând cu 1 noiembrie 2014⁶⁸.

Conform art.5 din *Legea cu privire la ajutorul social*, de dreptul la ajutor social beneficiază șomerii, înregistrați la agenția pentru ocuparea forței de muncă, în a cărei rază teritorială își au domiciliul și care nu refuză



un loc de muncă sau participarea la servicii de stimulare a ocupării forței de muncă, oferite de agenții.

Modul de stabilire și plată a ajutorului social se efectuează conform *Regulamentului cu privire la modul de stabilire și plată a ajutorului social*, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1167 din 16 octombrie 2008⁶⁹ de către direcțiile asistenței sociale din unitățile administrativ-teritoriale ale republicii, care transmit informația acumulată către CTAS respective.

În conformitate cu informația introdusă de casele teritoriale de asigurări sociale, CNAS formează lista de plată generală pe țară. Finanțarea ajutorului social se efectuează din mijloacele bugetului de stat, prin intermediul BASS.

Șomerii, care au statut oficial de șomer, au dreptul de a se adresa la direcțiile de asistență socială din teritoriul în care domiciliază pentru stabilirea ajutorului social conform Legii menționate mai sus. Acordarea acestei garanții sociale din partea organelor de stat ar favoriza situația materială a familiei șomerului, care ar putea fi în situația de familie defavorizată.

E de menționat faptul că la calcularea venitului global mediu lunar al familiei nu se iau în considerație următoarele tipuri de venituri: a) indemnizația unică la nașterea copilului; b) ajutorul de deces; c) plățile oferite la lichidarea consecințelor calamităților naturale sau situațiilor excepționale; d) cheltuielile de deplasare (în limitele normelor stabilite de Guvern); e) indemnizația unică de încadrare a șomerilor, în baza contractului individual de muncă, în localitățile situate la o distanță de 30 km la localitatea în care își au domiciliul, egală cu un salariu mediu pe economie pentru anul precedent; f) indemnizația unică de instalare a șomerilor care se încadrează, în baza contractului individual de muncă, într-o altă localitate, egală cu 3 salarii medii pe economie pentru anul precedent⁷⁰.

Ajutorul de deces. Șomerii au dreptul la ajutor de deces, conform art.5 alin.(2) din *Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale nr. 289-XV din 22.07.2004*⁷¹.

Această prestație de asigurări sociale reprezintă o garanție socială din partea statului, acordată șomerului în caz de deces al unui membru de familie, care nu avea drept de asigurări sociale⁷². Se consideră membru de familie în sensul legii sus-menționate: a) soțul/soția; b) părinții; c) copiii până la vârsta de 18 ani sau, dacă își făceau studiile la secția cu frecvență la zi la o instituție de învățământ, până la absolvire, însă până la atingerea vârstei de 23 de ani, precum și copiii inapți pentru muncă, indiferent de vârstă, dacă și-au pierdut capacitatea de muncă până la atingerea vîrstelor menționate⁷³.

În caz de deces al șomerului, care a realizat un stagiu de cotizare de cel puțin 3 ani, de ajutorul de deces beneficiază o singură persoană, care poate fi, după caz, soțul/soția, copilul, părintele, tutorele, curatorul, conform legislației în vigoare, sau, în lipsa acesteia, persoana care dovedește că a suportat cheltuielile ocazionate de deces⁷⁴.

CTAS este organul de stat, care se ocupă de stabilirea ajutorului de deces în baza *Regulamentului privind modul de stabilire și de plată a ajutorului de deces*,

aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1442 din 19.12.2006⁷⁵. Ajutorul de deces se plătește beneficiarilor în numerar, în termen de 3 zile lucrătoare de la data la care a fost înregistrată cererea, pentru acordarea lui, la CTAS. Ajutorul de deces se acordă o singură dată, în sumă fixă. Cuantumul ajutorului de deces se stabilește anual prin legea BASS. Pentru anul 2014, ajutorul de deces s-a stabilit de 1.100 lei⁷⁶.

Plata ajutorului de deces, în cazul persoanelor asigurate, se efectuează din mijloacele bugetului asigurărilor sociale de stat, iar în cazul persoanelor neasigurate – din mijloacele bugetului de stat. Organizarea plății ajutorului de deces are loc prin intermediul instituțiilor, prevăzute în legea BASS, pe anul respectiv, care au încheiat contract cu CNAS.

Ajutorul umanitar. Șomerii au dreptul de a beneficia și de *ajutoare în natură*, sub forma de *ajutoare umanitare*, reglementate de *Legea nr.1491-XV din 28.11.2002 cu privire la ajutoarele umanitare acordate Republicii Moldova*⁷⁷.

Conform art.2 din Legea menționată, ajutoarele umanitare constituie ajutoare nominative gratuite, sub formă de bunuri, de asistență financiară nerambursabilă, donații benevole, sub formă de executare de lucrări, prestare de servicii din partea donatorilor străini, acordate, din motive umanitare, beneficiarilor de ajutoare umanitare din Republica Moldova în caz de neprotejare socială, lipsă de mijloace materiale, stare financiară dificilă, apariție a unor situații excepționale, în special ca urmare a conflictelor armate, calamităților naturale, avariilor, epidemiilor și epizootiilor, catastrofelor ecologice, tehnogene și a altor catastrofe, care pun în pericol viața și sănătatea populației, sau în caz de boală gravă a unor persoane fizice concrete.

În art.15 din această Lege sunt stipulate categoriile beneficiarilor de ajutoare umanitare din Republica Moldova. *O categorie de beneficiari o reprezintă șomerii.*

Iar art.17 din Lege numește categoriile de bunuri, care constituie ajutoare umanitare: mărfuri industriale și produse alimentare, medicamente, echipament medical, articole și materiale protetico-ortopedice, precum și alte bunuri de primă necesitate, destinate păturilor defavorizate ale populației. Lista bunurilor interzise pentru a fi introduse în țară în calitate de ajutoare umanitare se stabilește de Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei și se aprobă de Guvern.

Administrarea și coordonarea activității de recepționare și distribuire a ajutoarelor umanitare este înfăptuită de către Agenția de Stat pentru Rezervele Materiale și Ajutoarele Umanitare; Comisia interdepartamentală pentru ajutoarele umanitare; Comisiile teritoriale pentru ajutoarele umanitare; Comisiile specializate.

Organizațiile filantropice desfășoară, de asemenea, activități de acordare a ajutorului material benevol, imparțial și necondiționat sau prestarea de servicii gratuite de către persoane fizice sau juridice pentru o persoană (un grup de persoane), fără a cere în schimb o recompensă, plată sau executare a anumitor obligații și fără a obține profit⁷⁸.

Legea nr.1420-XV din 31.10.2000 cu privire la filantropie și sponsorizare stabilește recepționarii dis-



tribuitori de ajutoare umanitare: mișcările obștești; organizațiile pacifiste și de apărare a drepturilor omului; organizațiile de femei, de veterani, de invalizi, de tineret și de copii; societățile științifice, tehnice, ecologiste, cultural-educative, de cultură fizică și sport; alte societăți benevole; comunitățile național-culturale; fundațiile și organizațiile obștești; alte asociații înregistrate ale cetățenilor; organizațiile de filantropie; Societatea de Cruce Roșie din Moldova; organizațiile religioase; instituțiile și organizațiile bugetare.

Șomerii, pentru a beneficia de ajutoarele umanitare sub forma unor bunuri, indicate în art.17 din *Legea cu privire la ajutoarele umanitare acordate Republicii Moldova*, au dreptul de a beneficia de serviciul de asistență socială comunitară.

Serviciul de asistență socială comunitară este un serviciu creat pe lângă structura teritorială de asistență socială din subordinea Consiliului raional (municipal) și activează în conformitate cu *Regulamentul-cadru de activitate al Serviciului de asistență socială comunitară*, aprobat prin Ordinul Ministerului Protecției Sociale și Familiei și Copilului nr.54 din 10.06.2009. Conform acestui Regulament, serviciul de asistență socială comunitară, prin intermediul asistenților sociali comunitari, conlucrează cu persoanele fizice și persoanele juridice, indiferent de forma de proprietate, în vederea soluționării situațiilor de dificultate ale persoanelor, familiilor și grupurilor sociale la nivel de comunitate.

Serviciul de asistență socială comunitară are drept scop identificarea persoanelor în situație de dificultate și facilitarea accesului acestora la prestații și servicii sociale.

Beneficiarii Serviciului de asistență socială comunitară sunt: Comunitatea ca un tot întreg, care constă din mai multe categorii de persoane, familii și grupuri sociale, aflate în situație de dificultate. Unul dintre aceste grupuri sociale de beneficiari este: grupul de persoane cu probleme sociale specifice: persoane adulte cu dizabilități, victime ale violenței în familie, agresorii violenței în familie, potențialele victime și victime ale traficului de ființe umane, persoane eliberate din locuri de detenție, șomerii, persoane dependente de drog și alcool, persoane infectate de HIV/SIDA, minorități etnice.

Din cele expuse, constatăm că șomerii sunt acele categorii de persoane, cu probleme sociale specifice și au dreptul de a beneficia de acest serviciu, activând în raza teritoriului de la domiciliul lor, pentru a-i ajuta în depășirea situațiilor de dificultate.

Conform legislației, Serviciul de asistență socială comunitară stabilește raporturi de colaborare cu instituțiile și organizațiile din afara structurii teritoriale de asistență socială:

La nivelul întâi al administrației publice locale, personalul Serviciului de asistență socială comunitară stabilește raporturi de lucru cu primăria, Consiliul local, Comisia de distribuire a ajutorului umanitar, școala din comunitate, grădinița din comunitate, instituțiile medicale, poliția, organizațiile neguvernamentale, biserică, agenții economici și mobilizează comunitatea pentru soluționarea problemelor persoanelor aflate în dificultate, grupurilor de beneficiari și comunități.

La nivelul doi al administrației publice locale, personalul Serviciului de asistență socială comunitară stabilește relații de lucru cu Consiliul raional, Fondul local de susținere socială a populației, Agenția pentru ocuparea forței de muncă, Casa teritorială de asigurări sociale, Direcția învățământ, tineret și sport, Oficiul de înregistrare a actelor stării civile, Secția de evidență și documentare a populației, organele de drept (poliția, judecătoria, procuratura) etc. pentru realizarea unei intervenții eficiente în soluționarea problemelor beneficiarilor și comunității.

Serviciul de asistență socială comunitară este finanțat din contul bugetelor unităților administrativ-teritoriale, granturilor, sumelor oferite de donatori, organizații filantropice, neguvernamentale și religioase, persoane fizice.

Note:

¹ Romandaș N. *Dreptul protecției sociale*, Universităs, Chișinău, 2001, p.222.

² Romandaș N., Proca L., Odinoakaia I., *Dreptul protecției sociale*, Chișinău, 2011, p.218.

³ *Ibidem*, p.219.

⁴ Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr. 102-XV din 13.03.2003, art.2 // *MO al RM*, nr.70-72/312 din 15.04.2003.

⁵ Coteanu I., Seche L., Seche M., *Dicționarul explicativ al limbii române*, Universul Enciclopedic, București, 1998, p. 1058.

⁶ Mihalcuic M., Stănculescu G. și alții. *Dicționar poliglot explicativ – termeni uzuali în economia de piață*, Editura Enciclopedică, București, 1996, p. 169.

⁷ Romandaș N., Proca L., Odinoakaia I., *op.cit.*, p.223.

⁸ Populație activă – totalitatea persoanelor care participă la procesul muncii sociale și care desfășoară o activitate profesională, precum și a persoanelor în vârstă apte pentru muncă ce doresc să lucreze și sunt disponibile de încadrare (art.2 din Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr. 102-XV din 13.03.2003).

⁹ Popescu E., *Pedagogia socială în fața problemelor șomajului și ale populației vârstnice*, București, p. 25.

¹⁰ Ratificată prin Hotărârea Sovietului Suprem nr. 217 din 28 iulie 1990 // *Veștile*, 1990, august, nr.8.

¹¹ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.59-60 din 26.10.1995.

¹² *Ibidem*; *Tratate internaționale*, Chișinău, 1999, vol.10, p.68-72.

¹³ *MO al RM*, nr. 1 din 04.08.1994.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 159-162 din 29.07. 2003.

¹⁵ *Ibidem*, nr.70-72/312 din 15.04.2003.

¹⁶ Romandaș N., *op.cit.*, p.215.

¹⁷ *Ibidem*, p.228.

¹⁸ A se vedea: Regulamentul cu privire la modul de calculare și confirmare a stajului de cotizare pentru stabilirea pensiei, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 417 din 3.05. 2000 // *MO al RM*, nr.54-56 / 499 din 12.05.2000.

¹⁹ Legea privind pensiile de asigurări sociale nr. 156-XIV/1998, art.5 alin.(2) pct.c), publicat la 12.03.2004 în *MO al RM*, nr. 42-44, art. 247, data intrării în vigoare: 01.01.1999.

²⁰ Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr. 102-XV din 13.03.2003, art.35 alin.(4).



- ²¹ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 155-158 din 25.07.2003.
- ²² Hotărârea Guvernului nr. 862 din 14.07.2003 pentru aprobarea procedurilor privind accesul la măsurile de ocupare a forței de muncă, anexa nr.1, pct. 1), pct.2) // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 155-158 din 25.07.2003.
- ²³ Romandaș N., Proca L., Odinoakaia I., *op.cit.*, p.222.
- ²⁴ Hotărârea Guvernului nr. 862 din 14.07.2003 pentru aprobarea procedurilor privind accesul la măsurile de ocupare a forței de muncă, Anexa nr.1, Procedura de înregistrare și soluționare a cererilor de loc de muncă și ajutor de șomaj, pct.14).
- ²⁵ Hotărârea Guvernului nr. 862 din 14.07.2003 pentru aprobarea procedurilor privind accesul la măsurile de ocupare a forței de muncă, anexa nr.1, pct.3) // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 155-158 din 25.07.2003.
- ²⁶ *Ibidem*, pct. 4), 6).
- ²⁷ *Ibidem*, pct.8).
- ²⁸ Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr. 102-XV din 13.03.2003, art.16.
- ²⁹ *Ibidem*, art.18.
- ³⁰ *Ibidem*, art.19.
- ³¹ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.200-203/1135 din 19.09.2003.
- ³² Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr. 102-XV din 13.03.2003, art.26.
- ³³ *Ibidem*, art. 26 alin. (4').
- ³⁴ *Ibidem*, art.21' introdus prin LP117 din 03.07.2014, MO, 209-216/25.07.2014.
- ³⁵ Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr. 102-XV din 13.03.2003, art.30, alin.(1).
- ³⁶ *Ibidem*, art.30, alin.(2).
- ³⁷ *Ibidem*, art.30, alin.(3).
- ³⁸ *Ibidem*, art.30, alin.(4), (5).
- ³⁹ *Ibidem*, art.32.
- ⁴⁰ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 73-76 din 07.05.2004.
- ⁴¹ Hotărârile Guvernului nr.550 din 09.07.2014 privind stabilirea cuantumului salariului minim pe țară: Publicat la 18.07.2014, în *Monitorul Oficial*, nr. 185-199.
- ⁴² Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr. 102-XV din 13.03.2003, art.33.
- ⁴³ Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale nr. 289-XV din 22.07.2004, modificată prin Legea Parlamentului nr.50 din 28.03.2014, art.5 alin. (2).
- ⁴⁴ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 185-199 din 18.07.2014.
- ⁴⁵ *Ibidem*, nr.168-170/773 din 10.09.2004.
- ⁴⁶ Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale nr.289-XV din 22 iulie 2004, art.5 alin. (2), art.6, art.9 alin. (3).
- ⁴⁷ Regulamentul cu privire la condițiile de stabilire, modul de calcul și de plată a indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă și altor prestații de asigurări sociale, aprobat prin Hotărârea nr.108 din 3.02. 2005, modificat prin Hotărârea nr. 544 din 8.07.2014, pct.21.
- ⁴⁸ Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale nr.289-XV din 22 iulie 2004, art.5 alin. (2), art.16.
- ⁴⁹ Regulamentul cu privire la condițiile de stabilire, modul de calcul și de plată a indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă și altor prestații de asigurări sociale, aprobat prin Hotărârea nr.108 din 3.02. 2005, pct.41.
- ⁵⁰ Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale nr.289-XV din 22 iulie 2004, art. 16. alin.(2).
- ⁵¹ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.77-79/529 din 03.06.2005.
- ⁵² Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr. 102-XV din 13.03.2003, art.34.
- ⁵³ *Ibidem*, art.34 alin. (1).
- ⁵⁴ Hotărârea Guvernului nr. 862 din 14.07.2003 pentru aprobarea procedurilor privind accesul la măsurile de ocupare a forței de muncă, Anexa nr.1. Procedura de înregistrare și soluționare a cererilor de loc de muncă și ajutor de șomaj, pct.13.
- ⁵⁵ Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr. 102-XV din 13.03.2003, art.17.alin.(4).
- ⁵⁶ *Ibidem*, art. 37.
- ⁵⁷ *Ibidem*, art.38.
- ⁵⁸ *Ibidem*, art.39.
- ⁵⁹ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.199-204/1369 din 05.11.2004.
- ⁶⁰ Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr. 102-XV din 13.03.2003, art.22, alin. (3).
- ⁶¹ *Ibidem*, art.20.
- ⁶² *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.154-157/1612 din 21.11.2002.
- ⁶³ Anexa nr.1 la Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a indemnizațiilor adresate familiilor cu copii, aprobat prin Hotărârea nr. 1478 din 15.11.2002 cu privire la indemnizațiile adresate familiilor cu copii.
- ⁶⁴ *Ibidem*.
- ⁶⁵ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.65-67/460 din 08.06.2000.
- ⁶⁶ *Ibidem*, nr.139-140 din 02.11.2000.
- ⁶⁷ *Ibidem*, nr.179 din 30.09.2008.
- ⁶⁸ Legea Bugetului de stat pe anul 2014, art.4, publicat: 21.01.2014 în *MO al RM*, nr. 14-16.
- ⁶⁹ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 189 din 21.10.2008.
- ⁷⁰ Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a ajutorului social, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1167 din 16 octombrie 2008, pct.27.
- ⁷¹ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.168-170/773 din 10.09.2004.
- ⁷² Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale, nr. 289-XV din 22.07.2004, modificată prin Legea Parlamentului nr.50 din 28.03.2014., *MO*, nr. 86 din 5.04.2014 în vigoare de la 1.04.2014, art. 21 alin. (2).
- ⁷³ *Ibidem*, art. 21 alin. (3).
- ⁷⁴ *Ibidem*, art. 21 alin. (1).
- ⁷⁵ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.199-202 / 1544 din 29.12.2006.
- ⁷⁶ Legea BASS nr.329 din 23.12.2013, *Monitorul Oficial*, nr. 17-23 din 24.01.2014.
- ⁷⁷ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 23-24/79 din 18.02.2003.
- ⁷⁸ Legea nr.1420-XV din 31.10.2000 cu privire la filantropie și sponsorizare, în *Monitorul Oficial al RM*, nr. 185-189 din 31.12.2002.



ARGUMENTAREA CONCEPTULUI DE „SERVITUTE PERSONALĂ” APLICAT FAȚĂ DE DREPTURILE SUBIECTIVE DE UZUFRUCT, UZ ȘI ABITAȚIE

Violeta CHISILIȚA,
doctorand (USM)

REZUMAT

Codul civil al Republicii Moldova reglementează trei dezmembrăminte ale dreptului de proprietate: uzufructul, uzul și abitația. Aceste dezmembrăminte sunt drepturi reale de folosință, care, prin natura lor, conferă autoritatea directă și imediată a unei persoane în privința unui lucru care aparține altei persoane. Uzufructul, uzul și abitația sunt denumite în Codul civil al Germaniei „servituți personale”. Această terminologie urmează tradiția romanistă și corespunde cu noțiunea utilizată în unele legislații europene. Redactorii Codului civil francez au evitat conceptul de „servituți personale”, în scopul de a exclude orice confuzie cu proprietățile feudale dezaprobată, care au fost suprimate de revoluție.

Cuvinte-cheie: drept de proprietate, drept de uzufruct, drept de uz, drept de abitație, servitute personală, dezmembrământ al dreptului de proprietate.

SUMMARY

The Civil Code of the Republic of Moldova deals specifically with three permissible dismemberments of the right of ownership: usufruct, use, and habitation. These dismemberments of ownership are real rights of enjoyment which, by their nature, confer direct and immediate authority over a thing belonging to another person. Usufruct, use, and habitation, are termed in the Civil Code of Germany „personal servitudes”. This terminology follows the Romanist tradition and accords with the terminology employed in some European legislation. The redactors of the French Civil Code have avoided the concept „personal servitudes” in order to prevent confusion with reprobated feudal tenures which were suppressed by the Revolution.

Keywords: property law, Usufruct law, Use law, habitation law, personal servitudes, dismemberments of ownership.

Doctrina și legislația civilă contemporană, în special cea creată după modelul francez, ocolește cu diligență noțiunea de „servitute personală”. Drepturile de uzufruct, uz și abitație, în dreptul roman, ca drepturi asupra bunului altuia, erau plasate în categoria servituților.

Conceptul de servitute personală însă a fost exclus din reglementările legale ale dreptului civil francez, model și exemplu ulterior urmat de multe state europene, inclusiv de România și în parte de Republica Moldova, iar drepturile de uzufruct, uz și abitație au fost calificate ca drepturi reale independente. Autorii Codului civil francez au derogat de la etalonul roman, considerând inoportun de a stabili servitutea în favoarea unei persoane. „Influențați de principiile Revoluției franceze și moștenind ura pentru tot ce putea aminti nelegalitățile sociale ale vechiului regim și dependența persoanelor unele față de altele, autorii Codului Napoleon au șters cuvântul de servitute personală, care ar fi putut reaminti vechea stare de lucruri”¹.

„Stăpânul lucrului (*rei serventis*) trebuia să admită folosința și influența altora asupra bunului său. Persoanele, lipsite de cunoștințe juridice, ar fi putut confunda sau privi noțiunea de servitute personală ca o restabilire a drepturilor feudale. De aceea s-a renunțat la această sintagmă, pentru a nu crea aparențe de reînviere a drepturilor feudale, numai ce distruse de revoluție. Chiar și pentru noțiunea de servituți prediale, în Codul civil francez s-a apelat la sintagma *service foncier*, procedeu dictat de ura poporului pentru robire (*servitude*)”².

Totodată, pentru a exprima natura juridică a acestor

drepturi reale, în doctrina franceză s-a formulat conceptul de dezmembrământ al dreptului de proprietate. „Drepturile asupra bunului altuia au început să fie privite nu numai în relație cu bunul care forma obiectul dreptului de proprietate al altei persoane, ci în relație directă cu dreptul de proprietate respectiv”³.

În dreptul german însă, contrar formulărilor legislative franceze, se menționează că bunul poate fi grevat în așa mod ca persoana în favoarea căreia este instituit să aibă dreptul să culeagă fructele (beneficiile) din folosința bunului (uzufruct). Dreptul de uzufruct este inclus la categoria servituților, reglementat de partea a patra a Codului civil german, la același compartiment fiind incluse servituțile prediale și servituțile personale limitate⁴. Același model de reglementare a drepturilor asupra bunurilor altuia a fost preluat de legislația civilă a Austriei, Elveției, Olandei, Greciei și a altor state europene.

În doctrină, părerile referitor la posibilitatea utilizării noțiunii de „servitute personală” sunt împărțite, fiind motiv de dispută atât anterior adoptării Codului civil francez, cât și ulterior acestui eveniment, problema dată fiind reflectată, în special, în lucrările cercetătorilor juriști francezi și germani: Galvanus, J.Krans, Glück, B. Windscheid, G. Puchta, F. Savigny, O. Gierke, Beking, R. Elvers, E. Hoffman, Schoenemann și alții.

În defavoarea utilizării noțiunii de servitute personală au fost invocate atât motivele politice, de ideologie, cât și teoretice. În lucrarea lui E. Barbo *Die Theorie Der Servituten Des Franzosischen Rechts* din 1855, se



reține că Codul civil francez a separat noțiunile de uzufruct și servitute intenționat, presupunându-se că doar servituțile personale sunt adevărate drepturi reale⁷⁵.

În doctrina românească, au fost formulate opinii similare celor expuse în doctrina străină. De exemplu, în lucrarea autorilor C. Hamangiu, I. Rosetti-Balanescu, Al. Baicoianu, se menționează că „Nici azi cuvântul de servitute personală nu este potrivit, nici util. Într-adevăr, uzufructul, uzul și abitația sunt drepturi reale; a le da denumirea de servituți personale este a produce o confuzie în spirite, căci s-ar putea crede că ele nu sunt drepturi reale. Or, ele sunt totdeauna drepturi reale, și denumirea de personale nu înseamnă aici altceva decât că ele sunt stabilite în favoarea unei persoane, și că se sting odată cu moartea beneficiarului. Pentru a evita orice confuzie, ar fi mai bine să fie înlăturat din limbajul juridic cuvântul de servitute”⁷⁶.

Autorul german Friedrich Ludwig von Keller menționează în lucrarea sa *Pandekten: Vorlesungen*, 1861, că încadrarea dreptului de uzufruct în categoria servituților personale și folosirea acestei sintagme este întâmplătoare, deși concomitent indică că servituțile personale și cele prediale sunt un tot întreg, o singură instituție și se încadrează sub o singură noțiune de servire a lucrului. Ambele categorii sunt drepturi reale de folosință limitată a bunului altuia, sunt inalienabile, au reguli comune și practic identice de instituire, încetare și apărare⁷⁷.

În doctrina rusă prerevoluționară, cercetătorul N. Varadinov a menționat că „Deși la romani și germani dreptul de uzufruct ocupă loc în categoria servituților, nu se poate ignora că dreptul de folosință independentă (*usufructus*) trebuie să ocupe un alt loc; fiind după volum cel de-al treilea drept real, după proprietate și posesie, este mai degrabă apropiat proprietății decât servituților. Dreptul de uzufruct nu poate fi privit ca servitute, deoarece acesta din urmă este o limitare a dreptului de proprietate, iar uzufructul este un drept aparte și independent... Deși folosința, ca și posesia independentă de proprietate, îngreuează dreptul de proprietate, este totuși un drept care are foarte puțin comun cu servituțile”⁷⁸. În opinia autorului, dreptul de uzufruct reglementat de legislațiile romană, franceză și germană este identificat cu dreptul de folosință și aparține, după natura sa, categoriei drepturilor patrimoniale, dar nu celei de servituți, care reprezintă limitări ale dreptului de proprietate. Autorul afirmă că distincția este absolut evidentă și nu poate fi dreptul de folosință privit ca servitute, în același mod ca, de exemplu, dreptul de trecere.

Considerăm însă că dreptul de folosință, examinat în lucrarea menționată, nu poate fi identificat și suprapus cu dreptul de uzufruct deoarece, în dreptul rus prerevoluționar, această noțiune lipsește, iar dreptul de folosință a bunului altei persoane are reglementări specifice și, în mare măsură, distincte de cele existente în dreptul roman, francez și german. În plus, în doctrina juridică rusă este susținută aceeași poziție. „Este imprecis de a atribui la categoria uzufructului sau de a asi-

mila acestuia unele categorii din drepturile de folosință reglementate de legislația autohtonă, chiar dacă acestea nu provin din contract, dar sunt instituite prin lege”⁷⁹.

O altă opinie este expusă de cercetătorul rus contemporan, I.V. Sivarakša, care face o afirmație categorică referitor la natura dreptului de uzufruct, indicând că acesta nu reprezintă o servitute personală. Drept argument autorul menționează că, în Codul civil francez, instituția uzufructului este plasată într-o subdiviziune separată, amplasată înaintea celei ce reglementează raporturile juridice de servitute⁸⁰. În opinia noastră, acest fapt nu influențează în nici un mod caracterul dreptului de uzufruct și nu poate servi ca temei pentru a da o apreciere tranșantă.

Cu toate acestea, sunt numeroase opiniile conform cărora noțiunea de servitute personală este bine-venită, acceptabilă și nu merită a fi exclusă din utilizare în situațiile referitoare la drepturile de uzufruct, uz și abitație.

Cele mai convingătoare argumente au fost formulate de savantul francez, Alexandre Duranton, care referitor la problema dată a reținut că „Dreptul de uzufruct era numit de romani servitute personală pentru a semnifica că acesta este un lucru aservit unei persoane, întrucât în cazul servituților reale un fond este aservit unui alt fond. Chiar dacă s-a renunțat la calificarea de «servituți personale», lucrurile nu au fost schimbate, și cei ce au alcătuit Codul civil nu ar fi fost capabil să constituie un asemenea drept fără ca să-l scoată în afara legii, deoarece în realitate se instituie o aservire a unui fond, ca și în cazul servituților reale, dar în beneficiul și utilitatea unei persoane, fapt ce nu este altceva decât ceea ce romanii înțelegeau prin servitute personală. Ei probabil se temeau că unele spirite obsedate și puțin instruite vor confunda servituțile cu drepturile feudale, care de fapt nu au nici o legătură cu dreptul de uzufruct, uz și abitație”⁸¹.

Același autor precizează că dreptul de uzufruct este ca și dreptul de servitute un drept în interiorul bunului, care-l afectează într-atât, că acest bun nu poate trece la un terț decât însoțit de dreptul de uzufruct. Însă, cu toate acestea, el nu a fost inclus în categoria servituților. Dar doctrina i-a conservat această calificare pentru a-i caracteriza efectele, în funcție de situație. „Când limbajul unei științe este în general bine formulat, el nu poate fi schimbat fără pierderi și neajunsuri. Aceasta este în special adevărat în ceea ce privește știința dreptului, unde, cei mai buni savanți nu ar putea fi întotdeauna înțeleși cu precizie, dacă s-ar exclude clasificările și denumirile lor”⁸².

Noțiunea de servitute (*servitus*) presupunea în dreptul roman robirea lucrului, adică o situație în care bunul servea nu doar proprietarului său, dar era exploatat pentru utilitatea economică a altuia⁸³. Servituțile personale sau drepturi de a poseda și a folosi, sunt definite ca drepturi reale asupra patrimoniului altuia, care aparțin unor persoane individual determinate⁸⁴.

Autorul francez J.Krans, citându-l pe Glück, menționează că „servitutea este un drept real care per-



mite utilizarea bunului altuia în limitele determinate, iar servitutea personală este aceea care se instituie în favoarea persoanei fizice sau juridice și care se stinge prin moartea acesteia, sau prin expirarea perioadei determinate”¹⁵.

Astfel, analizând caracterele juridice ale drepturilor subiective de uzufruct, uz și abitație, natura lor juridică, elementele definitorii, putem afirma cu certitudine că ele întrunesc însușirile unei servituți personale: sunt instituite în favoarea unor persoane, altele decât proprietarul bunului, reprezintă grevări ale dreptului de proprietate privată, pot fi instituite asupra bunurilor mobile și imobile, sunt susceptibile de modalități.

Dreptul de uzufruct, conform conceptului modern, este privit ca o dezmembrare a dreptului de proprietate, oferind titularului său două dintre cele trei atribute ale dreptului de proprietate, posesia și folosința. Cu toate acestea, nu poate fi negat faptul că pentru proprietar, acest drept va avea întotdeauna aparența unei îngrădiri, limitări sau grevări, care îi impune sarcina de a se abține de la acțiuni ce pot prejudicia exercitarea prerogativelor oferite uzufructuarului.

Noțiunile de uzufruct, uz sau abitație, privite ca dezmembrăminte ale dreptului de proprietate, relevă aceleași trăsături și elemente ale dreptului *iure in re aliena*, descriu același mecanism juridic ca și cel al servituților personale.

Dezmembrămintele dreptului de proprietate sunt definite ca acele drepturi reale principale derivate, asupra bunurilor altuia, opozabile *erga omnes*, inclusiv proprietarului, care se constituie sau dobândesc prin desprinderea ori limitarea unor atribute din conținutul juridic al dreptului de proprietate¹⁶. Astfel, dezmembrarea dreptului de proprietate este o stare de fapt și de drept, o povară, pe care proprietarul trebuie să o suporte în favoarea beneficiarului dezmembrământului, situație în care bunul ce face obiect al dreptului său va servi intereselor altei persoane.

Deși legislația Republicii Moldova nu le identifică drept servituți personale, similar modelului francez, nu se poate nega că drepturile de uzufruct, uz și abitație întrunesc toate caracterele formulate în doctrină, care definesc această instituție juridică. Mai mult decât atât, unele dintre reglementările Codului civil al Republicii Moldova, în materia drepturilor subiective de uzufruct, uz și abitație, sunt formulate similar Codului civil francez, iar o altă parte a fost preluată din legislația civilă germană, de aceea poziția legislatorului în vederea excluderii conceptului de servitute personală nu este tocmai clară.

Un alt argument, care justifică utilizarea noțiunii de servitute personală, este faptul că clasificarea doctrinală a dreptului de servitute întotdeauna face referire la divizarea acestora în servituți prediale și personale.

Conceptul dreptului de uzufruct, din momentul apariției sale și până în prezent, generează foarte multe discuții, controverse, întrebările nesoluționate sunt la fel de numeroase precum și de variate. „În unele situații, cercetătorii ajung la numitor comun, dar în cele

mai multe cazuri, obscuritatea continuă să planeze asupra acestor dificultăți, iar autorii au rămas divizați în aprecierile lor”¹⁷.

Renunțarea la conceptul de „servitute personală” s-a produs doar din motive ideologice și de ordine publică a acelor timpuri, fără ca să existe o justificare științifică plauzibilă. În circumstanțele contemporane, considerăm că nu există motive pentru a exclude din limbajul juridic sintagma de „servitute personală”, aceasta din urmă reflectând foarte clar mecanismul drepturilor reale vizate și situația juridică a titularilor săi. Utilizarea noțiunii de servitute personală este pe atât bine-venită, cât și recomandată, deoarece în mod evident denotă caracterul, esența și menirea acestor instituții.

Recenzent:

Victor VOLCINSCHI,

doctor în drept, profesor universitar (USM)

Note:

¹ Hamangiu C., Rosetti-Balanescu I., Baicoianu Al., *Tratat de drept civil roman*, vol. I, All Beck, București, 1996, p. 191.

² Дорн Л., *Об узуфрукте по римскому праву*, т. 1, Типография Императорской Академии Наук, СПб., 1871, с. 34-35.

³ Stoica V., *Tratat. Drept civil. Drepturi reale principale*, Humanitas, București, 2004, p. 466.

⁴ *Гражданское уложение Германии. Вводный закон к Гражданскому уложению*, пер. с нем. Германские и европейские законы, осн. и сост. В. Бергманн, ed. Wolters Kluwer Russia, 2008, с. 381.

⁵ Дорн Л., *op.cit.*, p. 33.

⁶ Hamangiu C., Rosetti-Balanescu I., Baicoianu Al., *op.cit.*, p. 191-192.

⁷ Дорн Л., *op.cit.*, p. 36.

⁸ Варадинов Н., *Исследования об имущественных или вещественных правах по законам русским*. Статья III: *О праве пользования*, Типография II-го Отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, СПб., 1855, с. 16-18.

⁹ Победоносцев К.П., *Курс гражданского права*. Первая часть: *Вотчинные права*. Статут, 2002, с. 457.

¹⁰ Сиваракша И. В., *Сервитуты и узуфрукт в гражданском кодексе Франции 1804 года*. Дисс. ... канд. юрид. наук, Москва, 2000, с. 142.

¹¹ Duranton A., *Cours de droit civil: suivant le Code français*, vol. 2, Société Belge de Librairie, Bruxelles: 1841, p. 387.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Римское частное право: Учебник*, под ред. проф. И.Б. Новицкого и проф. И.С. Перетерского, Юриспруденция, Москва, 2000, с. 109.

¹⁴ Васильковский Е.В., *Учебник гражданского права*, сursa electronica, <http://civil.consultant.ru/elib/books/24/>

¹⁵ Krans Jules, *Traité des droits d'usufruit d'usage et d'habitation et de leur accroissement entre colégataires en droit romain*, L. Grandmont-Donders Liège, A. Durand et Pedone Lauriel, Paris, 1869, p. 5-6.

¹⁶ Pop L., *Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale*, Lumina Lex, București, 1996, p. 158.

¹⁷ Krans J., *op.cit.*, p. 4.



ANALIZA JURIDICO-COMPARATIVĂ A INCRIMINĂRILOR PRIVIND ATRAGEREA MINORILOR LA ACTIVITATE CRIMINALĂ SAU DETERMINAREA LOR LA SĂVÂRȘIREA UNOR FAPTE IMORALE DIN LEGISLAȚIILE PENALE ALE STATELOR MEMBRE CSI ȘI ALE ȚĂRILOR BALTICE

Stanislav COPEȚCHI,
lector (USM)

REZUMAT

Obiectul demersului științific îl formează analiza legislației penale ale statelor membre a CSI, precum și a Țărilor Baltice, în materia infracțiunii de atragere a minorilor la activitate criminală sau de determinare a lor la săvârșirea unor fapte imorale. Se ajunge la concluzia că legislațiile penale ale majorității statelor membre ale CSI, precum și ale Țărilor Baltice, se deosebesc de alte legislații prin faptul că codurile lor penale conțin un compartiment (capitol, secțiune) dedicat protecției minorilor, drept excepție servind doar Codul penal al Ucrainei și cel al Estoniei care nu conțin un astfel de compartiment. Se arată că codurile penale ale Țărilor Baltice (Lituania, Letonia și Estonia) incriminează fapta de atragere a minorului la săvârșirea infracțiunii doar într-o variantă-tip.

Cuvinte-cheie: studiu comparat, minor, persoană adultă, CSI, Țările Baltice, atragere, fapte imorale.

SUMMARY

The object of the present scientific demarche is formed to analyze the CIS member states and the Baltic States in the matter of crime to attract minors in criminal activity or their determination to commit immoral acts. It concludes that the criminal laws of most member states of the CIS and the Baltic States, differ from legislation in that their criminal codes contain a section (chapter, section) dedicated to the protection of minors, as serving only exception Criminal Code Estonia and the Ukraine that do not contain such a compartment. It shows that the criminal codes of the Baltic States (Lithuania, Latvia and Estonia) criminalizes the act of attracting juvenile crime only in a standard version.

Keywords: comparative study, minor, adult, CIS, Baltic States, attracting, immoral acts.

Studierea doctrinei și experienței unor state străine în materie legislativă, inclusiv penală, permite legiuitorului autohton să-și orienteze atenția către perfecționarea cadrului normativ existent, lucru necesar dezvoltării ideilor de reformare a sistemului de drept național.

Una dintre problemele abordate suficient de complex la nivelul întregii comunități internaționale o constituie promovarea și asigurarea respectării drepturilor copiilor. Actualmente, practic în toate statele lumii, una dintre prioritățile de bază este protecția drepturilor copiilor întru stabilirea unui climat favorabil, necesar dezvoltării acestora. Minorii au constituit și vor constitui atât în Republica Moldova, cât și în celelalte țări, una dintre categoriile societății îndrituite a beneficia de o protecție sporită din partea statului. Protecția conferită minorilor de totalitatea statelor, precum și de diverse organisme internaționale, se manifestă, inclusiv, pe calea incriminării unor fapte prejudiciabile de un grad sporit, ce vin să lezeze relațiile sociale referitoare la dezvoltarea lor normală. Totuși, normele de drept penal menite să protejeze interesele minorilor, după conținut și modalitatea tehnico-legislativă de exprimare, sunt diferite în legislațiile statelor lumii. Același lucru se întâmplă și referitor la normele juridico-penale ce sta-

bilesc răspunderea penală pentru atragerea minorilor la activitate criminală sau pentru determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale.

Preliminar, în legătură cu studiul comparat al infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM, menționăm că, în general, legislațiile penale ale statelor străine, la acest capitol, pot fi divizate în două categorii:

a) legislațiile penale ale statelor membre ale CSI (Comunitatea Statelor Independente) și ale Țărilor Baltice, care, într-o anumită măsură, sunt similare cu legislația penală a Republicii Moldova, fapt datorat preluării în mare parte, odată cu destrămarea Imperiului Sovietic, a normelor de drept penal existente pe atunci la nivelul întregii Uniuni Sovietice;

b) legislațiile penale ale statelor, altele decât cele din prima categorie, legislații având un specific mai pronunțat la acest compartiment, dar care, exact ca și în cazul Republicii Moldova, conțin norme menite să apere drepturile și interesele minorilor, inclusiv unele norme pe alocuri corespondente celei de la art.208 CP RM.

În continuare, în cele ce urmează, investigația noastră va fi axată pe analiza comparativă a reglementărilor din legislațiile penale ale statelor din prima categorie.

Pentru început, consemnăm că, specific legislației



penale a Republicii Moldova, ca de altfel, și celorlalte state membre ale CSI și ale Țărilor Baltice, este faptul că se simte o amprentă pronunțată a legislației penale a fostei URSS, dat fiind că acestea formau respectiva uniune. Din acest considerent, legislația penală a Republicii Moldova, într-o măsură considerabilă, a fost determinată de influența exercitată de legislația penală anterioară, aplicabilă pe timpul Imperiului Sovietic. Legislațiile penale ale majorității statelor membre ale CSI, precum și ale Țărilor Baltice, se deosebesc de alte legislații prin faptul că practic toate codurile penale conțin un compartiment (capitol, secțiune) dedicat protecției minorilor. Ca excepție, doar Codul penal al Ucrainei și cel al Estoniei nu conțin un astfel de compartiment.

Analiza comparativă propriu-zisă urmează a fi inițiată cu studiul legislației penale a Federației Ruse. **Codul penal al Federației Ruse**¹ (în continuare – CP FR) reglementează răspunderea penală pentru atragerea minorilor la activitate criminală sau la săvârșirea unor fapte imorale în cadrul cap.XX „Infrațiuni împotriva familiei și minorilor” din secțiunea a II-a „Infrațiuni împotriva persoanei” a părții speciale a Codului penal. În concreto, legiuitorul rus incriminează, la art.150 CP FR, fapta de atragere a minorului la săvârșirea unei infrațiuni. Astfel, potrivit alin.(1) art.150 CP FR, este pasibilă de pedeapsă penală fapta de „atrageră a minorului la săvârșirea unei infrațiuni prin promisiune, înșelăciune, amenințare, precum și prin alte metode, comisă de o persoană care a împlinit vârsta de 18 ani”.

Analiza normei de incriminare nominalizate permite a scoate în evidență, practic, cea mai vădită deosebire în raport cu norma de drept penal corespondentă din legea penală națională, și anume: legiuitorul rus în dispoziția normei stabilește interdicția adultului de a recurge la atragerea minorilor la comiterea de infrațiuni, dar nu și la săvârșirea de fapte imorale. Comparativ cu legea penală autohtonă, legiuitorul rus a decis să incrimineze fapta de atragere a minorilor la săvârșirea unor fapte imorale într-un articol separat. Este vorba de art.151 CP FR. Însă aceste două articole au apărut în actuala lege penală ca rezultat al defalcării în norme separate a dispoziției art.210 CP RSFSR în redacția din 1960 (abrogat)², care la acel moment îngloba în sine atât atragerea minorului la activitate criminală, cât și atragerea acestuia la comiterea unor fapte antisociale (imorale). Aceasta pare a fi diferența de bază dintre normele de incriminare supuse analizei comparative. Totuși, evidențiem și alte aspecte diferențiate.

1) Dacă în legea penală a Republicii Moldova legiuitorul nu a purces la indicarea metodei, prin care are loc atragerea la activitate criminală, în calitate de semn constitutiv obligatoriu, atunci, potrivit legii penale ruse, atragerea minorilor la comiterea de infrațiuni urmează a avea loc prin intermediul unor metode expres prevăzute de lege. Doar că lista metodelor nu este una exhaustivă, legiuitorul rus indicând cu titlu de

exemplu doar câteva din metodele la care cel mai des recurge făptuitorul.

2) Este de remarcat și faptul că în legislația penală a Federației Ruse se indică doar o singură modalitate normativă a faptei prejudiciabile – atragerea minorilor la săvârșirea unei infrațiuni, în raport cu modelul legislativ național, potrivit căruia fapta prejudiciabilă poate îmbrăca, în mod alternativ, una din următoarele acțiuni: a) atragerea la activitate criminală și b) instigarea la săvârșirea infrațiunilor. Deși norma de la art.208 CP RM *de facto* cuprinde trei modalități normative alternative de exprimare a faptei prejudiciabile, acțiunea de „atrageră a minorilor la săvârșirea unei fapte imorale” este corespondentă normei de la art.151 CP FR, de aceea am statuat doar asupra celor două modalități normative ce sunt corespondente normei de la art.150 CP FR. Prin urmare, legiuitorul rus operează prin stipularea unei singure modalități normative de exprimare a faptei prejudiciabile.

3) O altă deosebire vizează și terminologia diferită utilizată de legiuitori la descrierea comportamentului la care este atras minorul. Pe de o parte, legiuitorul rus folosește noțiunea „infrațiune”, iar în legea penală a Republicii Moldova se uzează de sintagma „activitate criminală” și de termenul „infrațiune”. Astfel, dacă în viziunea reprezentanților puterii legiuitoare ruse atragerea minorilor are loc la comiterea de infrațiuni, atunci potrivit legii penale naționale, atragerea minorilor este făcută cu referire la activitatea criminală și doar instigarea are loc la săvârșirea infrațiunilor. În acest context, apare ca imperioasă întrebarea vizavi de întrebuintarea diferită în legislațiile penale ale statelor indicate a faptelor antisociale la care este atras minorul. Există oare vreo diferență de conținut între respectivele noțiuni, adică între „infrațiune” și „activitate criminală”?

Considerăm că există. Pentru stabilirea coraportului dintre aceste două noțiuni, este necesară definirea lor. În ceea ce privește definirea infrațiunii drept concept, aceasta nu prezintă oarecare dificultăți, întrucât însuși legiuitorul formulează definiția legală. Așadar, potrivit alin.(1) art.14 CP FR, infrațiunea este o faptă socialmente periculoasă, săvârșită cu vinovăție, interzisă de legea penală sub amenințarea aplicării pedepsei. Dificultăți trezește de fapt stabilirea înțelesului exact al noțiunii „activitate criminală”. *Ad litteram*³, prin „activitate” înțelegem un ansamblu de acte fizice, intelectuale, morale etc., realizate în vederea obținerii unui anumit rezultat; folosirea sistematică a forțelor proprii într-un anumit domeniu; participarea activă și conștientă la ceva; îndeletnicire. De aici și concluzia: mai multe infrațiuni comise de o persoană formează o activitate criminală. Prin urmare, pentru a fi în prezența activității criminale, ca, de altfel, și în cazul oricărei alte activități, apare drept indispensabil faptul stabilirii caracterului sistematic al activității la care este atras minorul. Iar prin caracter sistematic urmează a se înțelege atragerea



minorului la comiterea de către acesta a, cel puțin, trei infracțiuni.

Totuși, în sensul legii penale naționale, atragerea minorilor la activitate criminală nu presupune atragerea victimei la săvârșirea unui număr anumit de infracțiuni care să denote prezența sistematicității, ci exprimă exercitarea din partea făptuitorului a unei influențe neconcretizate asupra minorului. Dar, pentru înlăturarea eventualelor probleme de interpretare și aplicare a legii penale, recomandăm legiuitorului autohton excluderea din dispoziția normei de la art.208 CP RM a sintagmei „activitate criminală”. Or, sensul conferit de legiuitor expresiei „atragera minorilor la activitate criminală” nu corespunde pe deplin cu înțelesul literar al acesteia.

Evidențiem că și în cazul legislațiilor penale ale altor state membre ale CSI legiuitorul a recurs la utilizarea noțiunii „infracțiune” în detrimentul formulei „activitate criminală” (de exemplu, legislațiile penale ale Federației Ruse, Republicii Belarus, Azerbaidjanului etc.).

La alin.(2)-(4) art.150 CP FR sunt prevăzute circumstanțele care determină agravarea răspunderii penale pentru fapta de atragere a minorului la săvârșirea unei infracțiuni: săvârșirea infracțiunii de către părinte, pedagog sau o altă persoană căreia prin lege i-au fost atribuite obligații de educare a minorului (alin.(2) art.150 CP FR); săvârșirea celor prevăzute la alin.(1), (2), cu aplicarea violenței sau cu amenințarea aplicării ei (alin.(3) art.150 CP FR); săvârșirea celor prevăzute la alin.(1), (2), (3), cu atragerea minorului într-un grup criminal sau la săvârșirea unei infracțiuni grave sau deosebit de grave, precum și la săvârșirea unei infracțiuni din motive de ură politică, ideologică, rasială, națională sau religioasă, ori din motive de ură în raport cu un oarecare grup social (alin.(4) art.150 CP FR).

Dintre toate circumstanțele agravante ale infracțiunii prevăzute la art.150 CP FR, doar cele referitoare la atragerea minorului la săvârșirea unei infracțiuni grave sau deosebit de grave, precum și la săvârșirea unei infracțiuni din motive de ură politică, ideologică, rasială, națională sau religioasă, ori din motive de ură în raport cu un oarecare grup social nu-și găsesc corespondentele în circumstanțele agravante ale infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM. În rest, acestea, practic, se regăsesc în legea penală națională. Pe de altă parte, la lit.c) alin. (3) art.208 CP RM se prevede răspunderea penală pentru atragerea minorului la săvârșirea unei infracțiuni cu caracter terorist, normă care nu o regăsim și în cadrul art.150 CP FR. Pentru o astfel de faptă, răspunderea penală survine în baza art.205¹ CP FR. Comparativ cu legislația penală națională, legiuitorul rus nu a incriminat într-o normă specială fapta persoanei adulte de atragere a minorului la săvârșirea unei infracțiuni cu caracter terorist, ci a prevăzut drept infracțiune distinctă, în cadrul capitolului destinat protecției securității și ordinii publice, la alin.(1) art.205¹ CP FR, fapta persoanei de determinare, recrutare sau altă atragere a altei persoane

la săvârșirea unei infracțiuni cu caracter terorist, normă care într-o măsură oarecare este similară normei de la lit.c) alin.(3) art.208 CP RM, dar care nu pune accentul pe statutul special al subiectului și al victimei infracțiunii.

Totodată, la art.151 CP FR, este stabilită răspunderea penală pentru atragerea minorului la comiterea de fapte antisociale. Potrivit alin.(1) al articolului enunțat, este pasibilă de pedeapsă penală fapta persoanei de „atragera a minorului la consumul sistematic de băuturi spirtoase, substanțe cu efect narcotizant, vagabondaj sau cerșetorit”. Potrivit alin.(2) al aceluiași articol, se agravează răspunderea penală dacă cele prevăzute la alin.(1) sunt săvârșite de un părinte, pedagog sau o altă persoană căreia prin lege i-au fost atribuite obligații de educare a minorului. Iar în cazul în care cele prevăzute la alin.(1) și (2) sunt săvârșite cu aplicarea violenței sau cu amenințarea aplicării violenței, acestea urmează a fi încadrate în baza alin.(3) art.151 CP FR.

La fel, potrivit notei de la articolul enunțat, acțiunea respectivului articol nu se răsfrânge asupra cazului de atragere a unui minor la practicarea vagabondajului, dacă această acțiune este comisă de părinte ca rezultat al unor condiții grele de trai determinate de lipsa mijloacelor de existență sau de lipsa unui loc de trai.

Supra am subliniat faptul că, comparativ cu legea penală a Republicii Moldova, în cea rusă s-a apelat, în calitate de tehnică legislativă, la disjungerea în articole distincte, pe de o parte, a faptei de atragere a minorilor la comiterea infracțiunilor și, pe de altă parte, a faptei de atragere a minorilor la comiterea de fapte antisociale. De altfel, respectiva tehnică legislativă a fost consacrată și de alte state membre ale CSI, precum și de către Țările Baltice, cu excepția Ucrainei, al cărui legiuitor a decis, ca și în cazul Republicii Moldova, să includă într-o singură normă fapta de atragere la activitate criminală și cea de determinare la comiterea unor fapte imorale.

Precizăm că, în comparație cu alin.(1) art.150 CP FR, în dispoziția normei de la alin.(1) art.151 al aceluiași act legislativ nu sunt indicate metodele atragerii minorilor la săvârșirea unor fapte antisociale. În altă privință, legiuitorul rus a decis să indice în mod exhaustiv lista faptelor antisociale la care este atras minorul, și anume: 1) consumul sistematic de băuturi spirtoase; 2) consumul sistematic de substanțe cu efect narcotizant; 3) vagabondajul; 4) cerșetoritul. Pe de altă parte, legiuitorul autohton nu stabilește o listă exhaustivă a faptelor imorale la a căror săvârșire este determinat minorul, ci doar indică cu titlu exemplificativ în calitate de asemenea fapte următoarele comportamente: 1) cerșitul; 2) jocurile de noroc; 3) desfrâul, lăsând la discreția organului de urmărire penală și a instanței de judecată aprecierea eventualelor fapte imorale la a cărei comitere minorul poate fi determinat.

Analiza comparativă a normelor de incriminare nominalizate permite a conchide că unele din faptele imo-



rale la a căror comitere poate fi atras minorul coincid, altele nu. Astfel, dacă legiuitorul rus a indicat în calitate de asemenea faptă și consumul de substanțe cu efect narcotizant, atunci legiuitorul moldav a decis să incrimineze în mod separat, la art.209 CP RM, fapta persoanei de atragere a minorilor la consumul ilegal de droguri, medicamente și alte substanțe cu efect narcotizant. Iar, în acord cu legea penală rusă, consumul de băuturi spirtoase și/sau substanțe cu efect narcotizant va constitui infracțiune doar cu condiția că această activitate va fi una sistematică, sistematicitatea presupunând un semn constitutiv obligatoriu. În legătură cu acest fapt, Z.R. Hanova indică: „Sistematicitatea reprezintă criteriul de delimitare între infracțiune și comportamentul noncriminal: lipsa respectivului semn semnifică și lipsa pericolului social în acțiunile persoanei și, respectiv, lipsa infracțiunii propriu-zise”⁴.

Pe de altă parte, legiuitorul național stipulează „desfrâul” în calitate de faptă imorală la a cărei săvârșire este determinată victima, o astfel de faptă nefiind însă prevăzută în legea penală rusă. Legiuitorul Federației Ruse a decis să stabilească răspunderea penală pentru fapta de determinare la practicarea prostituției într-o normă de incriminare separată. *In concreto*, este vorba despre art.240 CP FR intitulat „Atragerea la practicarea prostituției”, infracțiune amplasată în cap.XXV „Infracțiuni împotriva sănătății publice și moralității sociale” al părții speciale. Și în calitate de semn calificativ este stipulată, la alin.(3) art.240 CP FR, atragerea la practicarea prostituției a unui minor. Observăm, așadar, atitudinea diferită a legiuitorului Federației Ruse vizavi de stabilirea răspunderii penale pentru fapta de atragere a unui minor la practicarea prostituției. Dacă potrivit legislației Federației Ruse o astfel de faptă va antrena răspunderea penală în conformitate cu art.240 CP FR, dar nu potrivit art.151 CP FR, atunci în cazul Republicii Moldova soluția va fi alta, și anume: art.208 CP RM. Până la modificarea legislativă din 08.12.2003, art.151 CP FR cuprindea și fapta de atragere a minorului la practicarea prostituției, exact ca în cazul legii penale a Republicii Moldova. Însă, după modificarea sus-enunțată, o astfel de faptă urmează a fi încadrată în baza art.240 CP FR. În cazul Republicii Moldova, legiuitorul a decis însă să evidențieze, în principal, relațiile sociale cu privire la dezvoltarea normală socială, morală, intelectuală și spirituală a minorilor, în calitate de obiect al ocrotirii penale, atunci când are loc determinarea unui minor la practicarea prostituției.

Revenind la lista faptelor imorale la a căror săvârșire este atras minorul, menționăm că de fapt, legislațiile penale ale statelor membre ale CSI, precum și ale Țărilor Baltice, sunt diferite la acest capitol, sub aspectul conținutului lor stipulat în legea penală. În acest context, potrivit art.171.1 din Codul penal al Republicii Azerbaidjan⁵, este pasibilă de pedeapsă penală fapta persoanei de „atragere a minorului la practicarea prostituției sau comiterea unor alte fapte imorale”. Le-

giuitorul tadji, la art.166 din Codul penal (în continuare – CPTj.)⁶, indică expres și exhaustiv lista faptelor antisociale la care este determinat minorul, lucru demn de urmat de legiuitorul autohton întru neadmiterea încălcării principiului legalității incriminării. Astfel, potrivit normei enunțate, în calitate de asemenea fapte imorale sunt prevăzute: a) consumul sistematic de băuturi alcoolice; b) consumul sistematic de substanțe puternic influențabile în lipsa unor scopuri medicinale, precum și de alte substanțe cu efect narcotizant; c) practicarea prostituției; d) cerșetoria; e) vagabondajul.

În continuare, ne vom concentra atenția asupra modelului incriminator oferit de legiuitorul armean. Așadar, potrivit art.165 din **Codul penal al Armeniei** (în continuare – CP Arm.)⁷, normă instituită în cuprinsul cap. XX „Infracțiuni împotriva intereselor familiei și copilului” al părții speciale, constituie infracțiune „fapta de atragere a minorului, care a împlinit vârsta răspunderii penale pentru infracțiunea la a cărei comitere este atras, prevăzută de prezentul cod, la comiterea infracțiunilor, prin promisiune, înșelăciune sau alt mod, faptă comisă de o persoană care a împlinit vârsta de 18 ani”.

Pe lângă diferențele vădite dintre CP Arm. și legea penală a Republicii Moldova, exprimate prin indicarea de către legiuitorul armean, în comparație cu cel moldav, a listei metodelor ca semn constitutiv al componenței de infracțiune prin intermediul cărora făptuitorul recurge la atragerea minorului la săvârșirea infracțiunilor, prin indicarea la singular a victimei infracțiunii, caracter absolut novatoriu prezintă stipularea expresă în conținutul normei de incriminare a statutului special al victimei infracțiunii cu referire la vârsta pe care aceasta urmează să o aibă la momentul atragerii sale la comiterea de infracțiuni. Pentru ca o persoană care a împlinit vârsta de 18 ani să fie supusă răspunderii și, implicit, pedepsei penale pentru fapta de atragere a minorilor la activitate criminală conform CP Arm., este necesar ca victima infracțiunii să fi atins vârsta răspunderii penale pentru infracțiunea la a cărei comitere a fost determinată. Altfel spus, nu vom fi în prezența infracțiunii analizate, atunci când vârsta minorului este sub limita vârstei răspunderii penale necesare pentru infracțiunea la a cărei săvârșire a fost atras.

Ca rezultat, în cazul în care minorul nu a atins vârsta răspunderii penale necesară pentru infracțiunea la care a fost determinat să o comită, răspundere penală pentru infracțiunea comisă de minor va purta persoana care a împlinit vârsta de 18 ani și care l-a determinat la comiterea ei, minorul servind în calitate de mijloc de comitere a infracțiunii. În optica puterii legiuitoare armene, sunt lezate relațiile sociale cu privire la dezvoltarea normală socială, morală, intelectuală și spirituală a minorilor doar atunci când aceștia au ajuns la un anumit nivel de maturitate, de la care sunt în stare să aprecieze caracterul antisocial al comportamentului la care pot fi atrași.

Totuși, nu putem susține o astfel de viziune legis-



lativă; or, nu este exclusă, ba chiar destul de frecvent întâlnită, ipoteza exercitării din partea unui adult a unei influențe criminale asupra unui minor care nu are vârsta răspunderii penale pentru infracțiunea la a cărei comitere a fost atras, influență care să-și pună amprenta asupra relațiilor sociale cu privire la dezvoltarea normală a minorilor. În niciun caz vârsta răspunderii penale nu trebuie echivalată cu vârsta potențialei victime a infracțiunii analizate.

În altă privință, la art.166 CP Arm. legiuitorul a incriminat fapta de atragere a copilului la săvârșirea unor fapte antisociale. Conținutul dispoziției normei citate corespunde, în mare parte, cu cel al normei penale prevăzute la art.166 CP Tj., mai sus-nominalizat. Totuși, pe lângă lista exhaustivă și numeroasă a faptelor antisociale la a căror săvârșire minorul este pasibil de a fi determinat, trezește interes faptul că legiuitorul armean prevede în calitate de potențială victimă a infracțiunii copilul, și nu minorul, așa cum cel din urmă este considerat în majoritatea legilor penale ale statelor, inclusiv a Republicii Moldova. Probabil, acest fapt a fost dictat de denumirea capitolului în care a fost amplasată norma de incriminare, cap.XX al părții speciale, intitulat „Infracțiuni împotriva intereselor familiei și copilului”. Și dacă este așa, atunci de ce în contextul infracțiunii prevăzute la art.165 CP Arm. legiuitorul utilizează noțiunea „minor”, în detrimentul noțiunii de „copil”. Cel puțin, la prima vedere pare straniu. Or, atât într-un caz, cât și în altul, în calitate de victimă a infracțiunii apare aceeași persoană care încă nu a atins vârsta majoratului, asupra dezvoltării căreia se atentează infracțional. Cu atât mai mult că în legea penală trebuie să se consacre termeni constanți.

Se va agrava răspunderea penală dacă cele prevăzute la alin.(1) sunt comise de către părinte, pedagog sau altă persoană căreia i-au fost atribuite obligații de educare a copilului (alin.(2) art.166 CP Arm.) sau dacă sunt săvârșite asupra a două sau mai multe persoane, ori cu aplicarea violenței sau cu amenințarea aplicării ei (alin.(3) art.166 CP Arm.).

În cele ce urmează, vom supune analizei prevederile **Codului penal al Ucrainei** (în continuare – CP Ucr.)⁸. După cum am arătat *supra*, în acest Cod penal nu există vreo secțiune aparte care să stabilească răspunderea penală pentru infracțiunile împotriva familiei și minorilor, ca în majoritatea codurilor penale ale statelor membre ale CSI. Ceea ce nu înseamnă însă că interesele familiei și, în special, ale minorilor nu sunt protejate. Specific legislației Ucrainei este faptul amplasării infracțiunii de atragere a minorilor la activitate criminală în cadrul secțiunii a XII-a din partea specială a Codului penal, secțiune dedicată protecției ordinii publice și moralității. În optica legiuitorului ucrainean, atragerea minorului la activitate criminală atentează, în mod exclusiv sau principal, la moralitate ca valoare socială și la relațiile sociale ce apar și se dezvoltă în legătură cu respectiva valoare socială.

Astfel, potrivit art.304 CP Ucr., constituie infracțiune „fapta de atragere a minorilor la activitate criminală, la consumul de băuturi alcoolice, cerșit, jocuri de noroc”. Cu privire la norma de incriminare menționată, în linii mari, nu sunt oarecare deosebiri calitative în comparație cu modelul legislativ autohton. Exact ca și în cazul Republicii Moldova, legiuitorul ucrainean folosește locuțiunea „activitate criminală”, sintagmă utilizată și de legislațiile penale ale Estoniei și Kazahstanului. La fel, comportă similitudini și faptul indicării cerșitului și jocurilor de noroc în calitate de fapte imorale, la a căror săvârșire este determinat minorul.

Totuși, cea mai vizibilă asemănare între normele penale supuse comparației, dictată de tehnica legislativă utilizată, constă în incriminarea și specificarea într-un singur articol, pe de o parte, a faptei de atragere a minorilor la activitate criminală, iar pe de altă parte, a faptei de atragere a minorilor la săvârșirea unor fapte imorale. Însă, nu este clar de ce legiuitorul statului vecin nu a indicat în titulatura articolului și mențiunea despre atragerea minorilor la săvârșirea de fapte imorale, ci doar la atragerea în activitate criminală; or, din conținutul dispoziției normei de incriminare rezultă foarte clar și faptul atragerii minorilor la săvârșirea de fapte imorale. Oare legiuitorul ucrainean nu a avut intenția de a indica drept faptă infracțională și atragerea la săvârșirea de fapte imorale, atunci când a denumit articolul „Atragerea minorilor la activitate criminală”? Probabil. Însă sunt și calitativ, și cantitativ diferite noțiunile de: „activitate criminală” și „faptă imorală”.

La fel, observăm că, comparativ cu legislația națională, în cea ucraineană s-a recurs la incriminarea faptei de atragere a minorilor la consumul de băuturi alcoolice, faptă care de altfel este întâlnită și în alte legislații penale ale unor state membre ale CSI, precum și în cele ale Țărilor Baltice (de exemplu, ale Tadjikistanului, Armeniei, Republicii Belarus, Kârgâzstanului, Letoniei, Estoniei etc.). Practic, în toate statele membre ale CSI, precum și în Țările Baltice, astăzi constituie infracțiune și fapta persoanei, care a împlinit vârsta de 18 ani, de atragere a minorilor la consumul de băuturi alcoolice. La acest capitol însă, autoritatea legislativă a Republicii Moldova este de altă părere, pe care de altfel o împărtășim. Considerăm lipsită de grad prejudiciabil specific infracțiunii fapta unei persoane, care a atins vârsta de 18 ani, de atragere a minorilor la consumul de băuturi alcoolice.

Trezește interes și prevederea de la alin.(2) art.304 CP Ucr., potrivit căreia constituie infracțiune, dar în variantă agravată, fapta de atragere a minorilor la activitate criminală sau la consumul de băuturi alcoolice, la cerșit, jocuri de noroc, atunci când este comisă față de o persoană care nu a împlinit vârsta de 14 ani, sau când este comisă de către tată, mamă, tată sau mamă vitreg(ă), tutore, curator sau de o persoană obligată cu educarea sau îngrijirea minorului. Datorită relațiilor specifice existente între victimă și făptuitor, precum și



statutului social vulnerabil al victimei (fiind vorba despre o persoană care nu a împlinit nici vârsta de 14 ani), legiuitorul ucrainean a decis, pe bună dreptate, agravarea răspunderii și pedepsei penale.

Totodată, la art. 150-1 CP Ucr. din cadrul secțiunii a III-a „Infrațiuni împotriva libertății, onoarei și demnității” din partea specială a Codului penal, denumit „Folosirea minorului la practicarea cerșetoritului”, se prevede fapta de folosire de către părinți sau de alte persoane care îi înlocuiesc a unui minor la practicarea cerșetoritului. Iar răspunderea penală se va agrava dacă acțiunile sus-nominalizate vor fi comise: în privința unui minor străin; cu aplicarea violenței sau cu amenințarea aplicării ei; în mod repetat; de o persoană care a mai săvârșit anterior una din infrațiunile prevăzute la art. 150, 303, 304 sau de un grup de persoane prin înțelegere prealabilă (alin.(2) art. 150-1 CP Ucr.), ori de o organizație criminală sau dacă, ca rezultat, minorului i-au fost cauzate vătămări corporale medii sau grave (alin.(3) art. 150-1 CP Ucr.). Cât privește infracțiunea cuprinsă în varianta-tip, specificată la alin.(1) art. 150-1 CP Ucr., o astfel de faptă, potrivit legislației penale naționale, cade sub incidența art. 63 C.contr. RM⁹ – neîndeplinirea obligațiilor de întreținere, de educare și de instruire a copilului, nefiind aplicabil astfel art. 208 CP RM. Definitoriu, în contextul infracțiunii stipulate la art. 150-1 CP Ucr., comparativ cu normele de la art. 304 CP Ucr. și, respectiv, de la art. 208 CP RM, este momentul neînțelegerii de către minor a faptului că este folosit în procesul cerșetoritului. Iar dacă minorul înțelege caracterul de fapt al celor comise, se atestă lezarea relațiilor sociale inerente minorului ca și personalitate, cu privire la dezvoltarea morală, socială, fizică, intelectuală și spirituală, caz în care aplicabil va fi art. 304 CP Ucr. și, respectiv, art. 208 CP RM.

În alt registru, studiul de față va fi axat pe cercetarea comparativă a reglementărilor din **legea penală a Republicii Belarus** (în continuare – CP Bel.)¹⁰. În respectivul Cod, răspunderea penală pentru atragerea minorului la comiterea de infracțiuni, precum și pentru atragerea minorului la un comportament antisocial, e stabilită în cap. XXI „Infrațiuni împotriva stabilirii relațiilor de familie și intereselor minorilor” din partea specială.

Astfel, potrivit alin.(1) art. 172 CP Bel., constituie infracțiune „atragera de către o persoană, care a atins vârsta de 18 ani, cu bună-știință a unui minor la săvârșirea unei infracțiuni prin promisiune, înșelăciune sau alt mod”. Iar conform alin.(2) și, respectiv, alin.(3) art. 172 CP Bel., răspunderea penală se agravează în cazul în care cele prevăzute la alin.(1) și, respectiv, la alin.(1) și (2) sunt săvârșite cu aplicarea violenței sau cu amenințarea aplicării violenței, fie sunt comise de un părinte, pedagog ori altă persoană în ale cărei atribuții intră educarea minorului (în cazul alin.(2)), cu atragerea minorului în cadrul unui grup organizat ori la săvârșirea

unei infracțiuni grave sau deosebit de grave (în cazul alin.(3)).

În raport cu legea penală a Republicii Belarus, comportă distinctivitate atitudinea psihică a făptuitorului față de vârsta victimei infracțiunii. Remarcăm că spre deosebire de incriminarea similară din legea penală națională, legiuitorul belarus a prevăzut în dispoziția normei cerința ca făptuitorul să cunoască cu exactitate vârsta minorului. Acest lucru vine să scoată în evidență atitudinea făptuitorului față de statutul victimei infracțiunii, acesta din urmă având un statut special, și anume: de minor, statut despre care subiectul infracțiunii cunoaște cu certitudine. Și dacă, la momentul atragerii minorului la săvârșirea unei infracțiuni, persoana care a atins vârsta de 18 ani nu avea certitudinea cu privire la vârsta minoră a victimei (spre exemplu, a presupus doar că victima este minoră), adultul nu va putea fi tras la răspundere penală în baza art. 172 CP Bel., lipsind unul din cele patru elemente ale componenței de infracțiune, și anume – latura subiectivă. În legea penală a Republicii Moldova însă, legiuitorul a decis să nu limiteze atitudinea psihică a făptuitorului doar la cunoașterea cu exactitate a vârstei minore a victimei, ci să o extindă și la admiterea conștientă a vârstei victimei din analiza împrejurărilor obiective.

La art. 173 CP Bel. este prevăzută fapta de atragere a minorului la un comportament antisocial. Potrivit dispoziției normei enunțate, reprezintă infracțiune „atragera de către o persoană, care a atins vârsta de 18 ani, cu bună-știință a unui minor la consumul sistematic de băuturi alcoolice ori la consumul sistematic de substanțe puternic influențabile în lipsa scopurilor medicinale, precum și de alte substanțe cu efect narcotizant, ori la vagabondaj sau cerșit”.

Ca și în cazul legiuitorului rus, cel belarus a decis să indice exhaustiv lista faptelor antisociale la a căror săvârșire este atras minorul, tipul faptelor antisociale fiind destul de variat. În mare parte, respectiva listă coincide cu cea prevăzută de legiuitorul tadjik. La fel, este de consemnat că la art. 173 CP Bel. este prevăzut „comportamentul antisocial” ca formă de exteriorizare a activității la care este atras minorul, comparativ cu legea penală națională, unde se operează cu noțiunea de „faptă imorală”.

Anterior, în lista faptelor antisociale, la a căror comitere putea fi atras minorul, era inclusă și practicarea prostituției. Ca rezultat al unei modificări legislative, pentru comiterea unei astfel de fapte este deja aplicabil art. 171¹ CP Bel., denumit „Determinarea la practicarea prostituției ori constrângerea la continuarea practicării prostituției”, amplasat în cap. XX „Infrațiuni împotriva inviolabilității sexuale și libertății sexuale” din partea specială, unde la alin.(2) este prevăzută în calitate de circumstanță agravantă, inclusiv, fapta de determinare a minorului de către o persoană, care a atins vârsta de 18 ani, la practicarea prostituției.

Merită atenție și analiza legislației penale a Uzbe-



kistanului în materia cercetată. Potrivit art.127 din **Codul penal al Uzbekistanului** (în continuare – CP Uz.)¹¹, constituie infracțiune fapta de „atrageră a minorului la cerșit, consumul băuturilor alcoolice, al substanțelor care nu sunt narcotice sau psihotrope, dar care influențează asupra activității intelectual-volitive, săvârșită după aplicarea sancțiunilor contravenționale pentru aceleași acțiuni”.

Răspunderea penală se agravează dacă minorul a fost atras la consumul substanțelor narcotice sau psihotrope (alin.(2) art.127 CP Uz.). Și mai gravă este pedeapsa în cazul atragerii minorului la săvârșirea infracțiunii, precum și atunci când acțiunile prevăzute la alin. (2) sunt săvârșite: a) de către o persoană care anterior a săvârșit oricare infracțiune legată de traficul ilicit de substanțe narcotice sau psihotrope; b) asupra a doi sau mai mulți minori; c) în instituții de învățământ sau alte locuri care sunt folosite de elevi, studenți pentru desfășurarea activităților de instruire, sportive sau sociale (alin.(3) art.127 CP Uz.).

Pentru început, menționez că infracțiunea prevăzută la art.127 CP Uz. este amplasată în cap.V „Infracțiuni împotriva familiei, tineretului și moralității” al părții speciale.

Comparând prevederile acestui articol cu cele ale art.208 CP RM, remarcăm următoarele deosebiri:

- la art.127 CP Uz., în calitate de fapte imorale la a căror săvârșire este atras minorul sunt evidențiate: cerșitul, consumul băuturilor alcoolice, consumul substanțelor care nu sunt narcotice sau psihotrope, dar care influențează asupra activității intelectual-volitive; totodată, acțiunile de atragere trebuie să fie săvârșite doar dacă anterior, pentru aceleași acțiuni, au fost aplicate sancțiuni contravenționale.

Considerăm defectuoasă inserarea în textul legii de către legiuitorul uzbek a semnului calificativ, potrivit căruia acțiunile de atragere a minorului la comportamentul antisocial trebuie să fie săvârșite doar după aplicarea sancțiunilor contravenționale. O atare situație, când repetarea faptelor contravenționale constituie o infracțiune, duce în mod inevitabil la încălcarea principiului *non bis in idem*. Tocmai de aceea, nu putem să nu fim de acord cu poziția autorilor autohtoni S.Brînza și V.Stati care afirmă: „Săvârșirea în trecut a faptei contravenționale, pentru care făptuitorul a suportat deja sancțiunea corespunzătoare, nu poate servi pe viitor în calitate de probă, pretext sau temei în vederea aplicării răspunderii penale”¹²;

- pentru a fi în prezența variantei agravate de la alin. (2) art.127 CP Uz., adică atragerea minorului la consumul substanțelor narcotice sau psihotrope, nu este necesar ca anterior făptuitorul să fi fost sancționat contravențional pentru aceleași acțiuni;

- lipsa în cadrul art.208 CP RM a unor astfel de semne calificative stipulate la alin.(3) art.127 CP Uz.;

- în cadrul normei de la art.127 CP Uz., fapta de atragere a minorului la săvârșirea infracțiunii, deși pre-

văzută la alin.(3), este stipulată în calitate de variantă-tip a infracțiunii;

- norma de la alin.(3) art.127 CP Uz. cuprinde atât o variantă agravată a infracțiunii, cât și o variantă-tip, ceea ce constituie o tehnică legislativă unică în felul său;

- subiectul infracțiunii prevăzute la art.127 CP Uz. este unul general, acesta putând fi orice persoană fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta răspunderii penale.

În continuare, vom efectua analiza reglementărilor privitoare la protecția minorilor împotriva atragerii la activitate criminală sau săvârșirea de fapte imorale potrivit legislației penale a Țărilor Baltice. Vom debuta cu **legea penală a Lituaniei** (în continuare – CP Lit.)¹³. Potrivit art.159 CP Lit., normă amplasată de legiuitor în cap.XXIII „Infracțiuni contra copilului și familiei” al părții speciale, constituie infracțiune „fapta persoanei care prin convingere, rugămintă, corupere, amenințare, înșelăciune sau alt mod a atras un minor la comiterea unei fapte infracționale”.

Ca și în cazul legislației penale a Federației Ruse, legiuitorul lituanian apelează la indicarea metodei în calitate de semn constitutiv obligatoriu al componenței de infracțiune, lista metodelor, deși fiind una mai mare comparativ cu modelul rus, constituie totuși una exemplificativă, fiind posibilă aprecierea, de la caz la caz, și a altor metode cu ajutorul cărora făptuitorul poate atrage minorul la comiterea unei infracțiuni. Constatăm și faptul operării distincte de legiuitorul lituanian cu sintagma „faptă infracțională” în defavoarea celor utilizate de alte legislații penale, tehnică însoțită și de legiuitorul leton. Considerăm însă că din punctul de vedere al încărcăturii de conținut, nu există vreo diferență între noțiunile „faptă infracțională” și „infracțiune”.

Totodată, autoritatea legiuitoare lituaniană a decis să incrimineze o atare faptă infracțională doar într-o variantă-tip, considerând lipsit de importanță calificativă faptul comiterii infracțiunii nominalizate în anumite împrejurări menite să agraveze răspunderea și pedeapsa penală, tehnică-legislativă abordată și de legislația penală a Estoniei și Letoniei. Chiar și dacă o asemenea faptă infracțională va fi comisă, spre exemplu, de părinte în raport cu copilul său, această circumstanță va putea fi luată în considerare doar la individualizare, în niciun caz nu va avea vreo relevanță la calificare.

În contexte distincte, legiuitorul lituanian a incriminat, la art.160 CP Lit., fapta de atragere a minorilor la consumul de medicamente și alte substanțe cu efect narcotizant, normă similară celei de la art.209 CP RM, iar la art.161 CP Lit. – fapta de atragere a minorilor la consumul de băuturi alcoolice.

Cât privește **Estonia**, specificul legii penale a acesteia decurge din faptul că art.202 din Codul penal¹⁴ incriminează doar fapta de atragere a minorului la activitate criminală sau la practicarea prostituției, iar la art.202¹, 202² și 202⁴ – fapta de atragere a minorului



la consumul de băuturi alcoolice, fapta de atragere a minorului la consumul de substanțe narcotice sau psihotrope, și, respectiv, fapta de atragere a minorului la consumul medicamentelor sau altor substanțe cu efect narcotizant în lipsa scopurilor medicinale. Deci, legiuitorul eston a decis amplasarea într-o singură normă doar a faptei de atragere a minorului la activitate criminală și la practicarea prostituției, nu și la săvârșirea altor fapte imorale, cele din urmă formând conținutul altor articole. De remarcat atitudinea legiuitorului de a amplasa infracțiunile nominalizate în cap.XI „Infracțiuni contra ordinii publice și securității publice” al părții speciale a Codului penal.

Comparativ cu Estonia, în *Codul penal al Letoniei* (în continuare – CP Let.)¹⁵, norma menită să prevină fapta de atragere a minorului la săvârșirea infracțiunii este amplasată în cadrul art.172 din cap.XVII „Infracțiuni contra familiei și minorilor” al părții speciale. De evidențiat este ținuta succintă de exprimare a elementului material al infracțiunii. La concret, potrivit art.172 CP Let., constituie infracțiune atragerea minorului la săvârșirea unei fapte infracționale. Deși în conținutul normei legiuitorul a evitat să se pronunțe asupra faptului cine poate să apară în ipostaza de subiect al infracțiunii, acest lucru rezultă implicit din natura juridică a faptei. Ca și în cazul Republicii Moldova, surprindem lipsa unei stipulări în textul de lege referitor la metoda de influențare asupra psihicului minorului. Totodată, la art.173 CP Let., este incriminată fapta de aducere a minorului în stare de ebrietate, precum și de atragere a acestuia la consumul substanțelor medicamentoase și a altor substanțe cu efect narcotizant în lipsa scopurilor medicinale. Este substanțial de relevat lipsa unei norme în CP Let. care să incrimineze fapta persoanei adulte de atragere a minorului la practicarea prostituției (cel puțin ca în cazul Estoniei) sau a cerșetorului.

Pornind de la cele statuate *supra*, formulăm următoarele **concluzii**:

1) Legislațiile penale ale majorității statelor membre ale CSI, precum și ale Țărilor Baltice, se deosebesc de alte legislații prin faptul că în codurile lor penale conțin un compartiment (capitol, secțiune) dedicat protecției minorilor, drept excepție servind doar Codul penal al Ucrainei și cel al Estoniei care nu conțin un astfel de compartiment.

2) Similar legiuitorului național, cel ucrainean a decis înglobarea într-o singură normă a faptei de atragere a minorului la activitate criminală și a celei de determinare la săvârșirea unor fapte imorale. În același timp, restul statelor membre ale CSI, precum și Țările Baltice, au consacrat în codurile lor articole distincte care incriminează, separat, fapta de atragere a minorilor la săvârșirea infracțiunilor și fapta de atragere a minorilor la săvârșirea de fapte antisociale (imorale).

3) Codurile penale ale Țărilor Baltice (Lituania,

Letonia și Estonia) incriminează fapta de atragere a minorului la săvârșirea infracțiunii doar într-o variantă-tip.

4) Legiuitorii ucrainean, eston și cazac, ca, de altfel, și cel basarabean, mai păstrează în dispoziția normei ce incriminează fapta infracțională analizată sintagma „activitate criminală”.

Note:

¹ Уголовный кодекс Российской Федерации: Закон Российской Федерации №63-ФЗ от 13 июня 1996 г., принят Государственной Думой 24 мая 1996 г., одобрен Советом Федерации 5 июня 1996 г., введен в силу с 1 января 1997, в *Собрание Законодательства Российской Федерации*, 1996, №25.

² Уголовный кодекс РСФСР от 27 октября 1960 г., в *Ведомости Верховного Совета РСФСР*, 1960, №40.

³ *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, coord. Eugenia Dima, Arc: Gunivas, Chișinău, 2007, p.18-19.

⁴ Ханова З.Р., *Вовлечение несовершеннолетних в совершение антиобщественных действий: уголовно-правовые и криминологические проблемы*: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, Махачкала, 2008, с.9.

⁵ Уголовный кодекс Азербайджанской Республики, под ред. И.М. Рагимова, Юридический центр Пресс, Санкт-Петербург, 2001.

⁶ Уголовный кодекс Республики Таджикистана, под ред. А.В. Федорова, Юридический центр Пресс, Санкт-Петербург, 2001.

⁷ Уголовный кодекс Республики Армения, под ред. Е.Р. Азаряна, Н.И. Маунева, Юридический центр Пресс, Санкт-Петербург, 2004.

⁸ Уголовный кодекс Украины с изменениями от 18.09.2012 // <http://meget.kiev.ua/kodeks/ugolovniy-kodeks> (vizitat 28.09.2013).

⁹ *Codul contravențional al Republicii Moldova* nr.218 din 24.10.2008, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.3-6.

¹⁰ Уголовный кодекс Республики Беларусь, под ред. Б.В. Волженкина, Юридический центр Пресс, Санкт-Петербург, 2001.

¹¹ Уголовный кодекс Республики Узбекистан // <http://legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes> (vizitat 28.09.2013).

¹² Brînza S., Stati V., *Despre oportunitatea modificării art.320 „Neexecutarea hotărârii instanței de judecată” din Codul penal. Partea I*, în *Revista Națională de Drept*, 2013, nr.5, p.6.

¹³ Уголовный кодекс Литовской Республики, под ред. В.Павилониса, Юридический центр Пресс, Санкт-Петербург, 2002.

¹⁴ *Criminal Code of the Republic of Estonia* // <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> (vizitat 28.09.2013).

¹⁵ *Criminal Code of the Republic of Latvia* // <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> (vizitat 05.03.2014).



GARANȚIILE JURIDICE ALE STATUTULUI JURIDIC AL PERSONALITĂȚII

Octavian MARIAN,
doctorand (USM)

REZUMAT

Articolul cuprinde un studiu asupra sistemului de garanții menite să asigure realizarea și protecția statutului juridic al personalității în cadrul unui stat contemporan. În atenție sunt aduse diferite categorii de garanții, cu valoare deosebită în acest sens, precum: garanțiile generale, speciale și individuale; garanțiile socioeconomice, politice și culturale; garanțiile instituționale, procesuale și organizaționale etc. Se subliniază, în special, rolul major al garanțiilor juridice, care includ totalitatea prevederilor legislative, care permit persoanei, prin mijloace legale, să prevină, în mod eficient, încălcările drepturilor și libertăților, precum și să-și restabilească drepturile încălcate.

Cuvinte-cheie: garanții, drepturile și libertățile omului, statutul juridic al persoanei.

SUMMARY

Article includes a study on system of guarantees that ensure the realization and protection of the legal status of personality in a modern state.

Are outlined different types of guarantees with particular value in this regard, such as guarantees general, special and individual, guarantees socio-economic, political and cultural; guarantees institutional, procedural and organizational etc. It particularly emphasizes the major role of legal guarantees, including all legislative provisions that allow the person through legal means to effectively prevent violations of rights and freedoms and to restore infringed rights.

Keywords: guarantees, human rights and freedoms, legal status of the person.

Proclamând în Constituție și fixând în legi drepturile și libertățile persoanei circumscrise statutului său juridic, statul își stabilește limitele competenței. În același timp, el își asumă obligația să asigure, să protejeze, să garanteze și să promoveze statutul juridic al persoanei, creând, în acest scop, mecanisme instituționale și procedee juridice eficiente. Un rol deosebit de important le revine garanțiilor juridice.

Determinări conceptuale. Conform *Dicționarului explicativ al limbii române*, „garanția” este o obligație în virtutea căreia o persoană sau o instituție răspunde de ceva, un mijloc legal prin care se asigură executarea unei obligații¹. În doctrina juridică, garanțiile sunt definite ca o totalitate de idei de bază, condiții, moduri și metode social-economice, politice, morale, juridice, organizaționale, care asigură posibilități egale tuturor indivizilor pentru a-și realiza drepturile, libertățile și interesele legitime².

În opinia autorilor autohtoni I. Moroșan și N. Gîrbu, garanțiile cuprind totalitatea factorilor obiectivi și subiectivi, orientați spre realizarea în fapt a drepturilor și libertăților omului, înlăturarea obstacolelor, restrângerea cauzelor de realizare neadecvată a acestora, precum și spre protejarea drepturilor și libertăților de eventuale încălcări³. În așa mod, garanțiile constituie un ansamblu de factori, mijloace, metode, ce asigură persoanei realizarea drepturilor sale. Destinația lor principală constă în îndeplinirea de către stat a obligațiilor sale în domeniul asigurării executării drepturilor și libertăților persoanei⁴. Fiind privite drept condiții ce oferă cadrul de realizare a statutului juridic al persoanei, garanțiile sunt orientate spre asigurarea, protecția

și apărarea drepturilor și libertăților omului în scopul beneficiarii libere de acestea.

Clasificarea și particularitățile garanțiilor. În literatura de specialitate, pot fi atestate diferite clasificări ale garanțiilor drepturilor și libertăților persoanei. Unii autori identifică: garanții generale, speciale și individuale. **Garanțiile generale** sunt văzute ca un sistem de relații, factori, condiții economice, politice și spirituale, proclamate de constituția statului, fără de care necesitățile personale în cadrul societății ar avea un caracter formal. **Garanțiile speciale** reprezintă sistemul de factori și condiții social-economice, politice și juridice, care contribuie la protejarea unor categorii aparte de cetățeni, subiecți ai raporturilor juridice: deputați, colaboratori ai organelor de drept, militari etc. **Garanțiile individuale** sintetizează măsurile și condițiile organizatorice, procesuale, materiale și juridice cu caracter diferit, asigurând realizarea drepturilor și libertăților în circumstanțe determinate concret. Garanțiile enunțate sunt interdependente, se completează reciproc și în practică sunt inseparabile⁵.

O clasificare răspândită a garanțiilor este cea care cuprinde: garanții general-sociale (economice, politice și ideologice) și garanții juridice⁶.

Garanțiile socioeconomice presupun un mediu adecvat și o bază materială corespunzătoare pentru a asigura exercitarea eficientă a drepturilor și libertăților persoanei. Aceste garanții reflectă preocuparea statului pentru crearea unor condiții optime în scopul de a asigura persoanei bunăstarea materială și un trai decent, acestea fiind determinate de valorile materiale de care dispune statul, de gradul de dezvoltare a economiei naționale, de formele de proprietate (principala garan-



ție, în acest sens, fiind considerată proprietatea privată⁷), dar și de stabilitatea socială, de existența unei infrastructuri moderne și a unui sistem de instituții capabil să satisfacă totalitatea necesităților sociale.

Garanțiile politice însumează: politicile publice orientate și axate pe crearea condițiilor pentru un nivel de viață decent și dezvoltarea plenară a personalității; eficiența și stabilitatea structurilor politice, capacitatea lor de a menține o pace civilă durabilă și a evita destabilizarea în societate, de a asigura folosirea reală de către persoane a drepturilor și libertăților sale, a garanta libertatea alegerilor și pluralismul politic; nivelul adecvat de cultură politică în societate. Totodată, în asigurarea drepturilor și libertăților omului, o importanță deosebită le revine unor așa garanții politice precum colaborarea statelor, pacea și securitatea internațională⁸.

Un alt gen de garanții integrează potențialul cultural (inclusiv cultura juridică), științific și creativ al societății, precum și o ambianță socială favorabilă, lipsită de contradicții grave pe motive rasiale, naționale, religioase sau de altă natură.

În așa mod, complexul de măsuri sociale, economice, politice, culturale, orientate spre menținerea în stat a ordinii și a condițiilor necesare pentru o viață și activitate normală a indivizilor⁹, formează elemente importante ale mecanismului de realizare a drepturilor și libertăților persoanei în cadrul statului. Este vorba de acele garanții, ce asigură o reală protecție a statului juridic al persoanei, în lipsa căroră, drepturile și libertățile consfințite de lege nu pot fi realizate, or, drepturile și libertățile omului nu reprezintă nimic în lipsa garanțiilor care să asigure realizarea lor¹⁰.

Privite în totalitate, garanțiile analizate constituie condiții importante de natură să asigure realizarea eficientă a statului juridic al persoanei, dar, cu regret, nu și suficiente. Sunt necesare garanții juridice, adică măsuri și mijloace consfințite juridic, pentru asigurarea realizării, dar și a protecției drepturilor și libertăților subiective¹¹. Din această perspectivă, este relevantă separarea garanțiilor juridice în garanții ale *realizării drepturilor și libertăților* și *garanții ale protecției drepturilor și libertăților*¹².

Garanțiile juridice. Respectiv, un loc deosebit în sistemul garanțiilor statului juridic al persoanei îl ocupă garanțiile juridice, prin care se subînțelege totalitatea mijloacelor și modalităților juridice speciale, cu ajutorul căroră sunt realizate, protejate și apărate drepturile și libertățile, sunt reprimite încălcările acestora, sunt restabilite drepturile lezate¹³. Ca atare, în societățile democratice liberale, sistemul legislativ în totalitate este direcționat spre realizarea necesităților și intereselor individului, spre protejarea drepturilor și libertăților acestuia, creând și dezvoltând mecanisme indispensabile transformării posibilităților juridice abstracte în oportunități reale de beneficiere de

drepturile și libertățile delimitate de statul juridic al persoanei. În așa mod, ca garanție juridică a statului legal al persoanei poate fi considerat orice fenomen juridic, dacă acesta contribuie la transpunerea în viață a drepturilor și libertăților persoanei.

Garanțiile juridice înglobează totalitatea mijloacelor legale pentru asigurarea, punerea în aplicare și protecția statului juridic al persoanei. Consfințirea în Constituție a drepturilor și libertăților fundamentale, precum și stipularea faptului că dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului sunt interpretate în concordanță cu actele internaționale, prioritare față de prevederile legale interne, constituie o garanție supremă a statului juridic al persoanei¹⁴, un prim element al garantării juridice a acestuia, fundamentul garanțiilor drepturilor și libertăților persoanei.

În opinia unor autori, garanțiile constituționale ale statului juridic al persoanei sunt: reglementarea constituțională a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; controlul constituționalității legilor; crearea și aplicarea unor garanții constituționale speciale privind armonizarea normelor internaționale cu cele ale legislației naționale, având drept obiectiv apărarea efectivă a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului¹⁵.

În literatura de specialitate, sunt delimitate și alte trei genuri de garanții juridice ale statului juridic al persoanei, cuprinse în constituții¹⁶: prevederile constituționale cu privire la funcțiile organelor de stat ce țin de asigurarea, garantarea și promovarea drepturilor și libertăților persoanei; prevederile constituționale cu privire la răspunderea statului și a altor subiecți de drept pentru realizarea neadecvată a obligațiilor în domeniul drepturilor și libertăților persoanei; prevederile constituționale cu privire la garanțiile procedurale de protecție și restabilire a drepturilor și libertăților încălcate.

Raportându-se la Constituția Republicii Moldova, profesorul Gh. Costachi susține că aceasta asigură protecția statului juridic al persoanei în principal prin¹⁷:

- proclamarea Republicii Moldova ca stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate (art. 1);
- recunoașterea supremației dreptului internațional al drepturilor omului (art.4);
- consacrarea unui întreg titlu (titlul II) drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale, valorificând astfel importanța acestora pentru persoană, stat și societate;
- fixarea unor prohibiții, precum: „Proprietatea nu poate fi folosită în detrimentul drepturilor, libertăților și demnității omului” (art.9 alin.(2)); „Nici o lege



nu poate îngădi accesul la justiție” (art.20 alin.(2)); „În Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului” (art.54 alin.(1)); „Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional ...” (art.54 alin.(2)); „Nici o revizuire a Constituției nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora” (art.142 alin.(2)) etc.;

– instituirea expresă a unor obligații și îndatoriri primordiale pentru stat, precum: respectarea și ocrotirea persoanei (art.16 alin.(1)); asigurarea dreptului fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle (art.23 alin.(2)); răspunderea patrimonială, potrivit legii, pentru prejudiciile cauzate prin erorile săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești (art.53 alin.(2)) etc.

În așa mod, constituția statului reprezintă o garanție supremă a statutului juridic al persoanei. Totuși, statutul juridic al persoanei, fiind un concept deosebit de important și complex, inserarea integrală a garanțiilor acestuia în dispozițiile constituționale este practic imposibilă. Multiplele norme constituționale, care se referă la drepturile și libertățile persoanei, sunt concretizate și dezvoltate în legi. Astfel, pentru asigurarea respectării statutului juridic al persoanei, este indispensabilă dezvoltarea legislației ramurale și crearea unor garanții juridice eficiente în baza acesteia. Aceste garanții pot fi clasificate în funcție de ramura de drept care le consacră, atestându-se garanții penale, juridico-civile, administrative sau procesuale.

În general, protecția drepturilor și libertăților începe cu stabilirea normativă a răspunderii juridice pentru încălcarea acestora¹⁸, adică protecția statutului juridic al persoanei de către stat rezidă în reprimarea și pedepsirea oricărui atentat asupra drepturilor și libertăților persoanei. Aceste atentate pot surveni, în primul rând, din partea celorlalte persoane, căci „individul, fiind moral imperfect, este tentat să-și înțeleagă libertatea ca pe posibilitatea nelimitată de a face ce vrea”. Apoi, din partea grupurilor, care în ziua de azi fie sunt contaminate cu elemente ale puterii publice (partidele), fie impun maniera în care, în toate domeniile, trebuie să acționeze membrii lor (sindicatele). În sfârșit, din partea statului, adică din partea legislativului, a executivului și administrației sau din partea instanțelor, atunci când acestea abuzează de competențele sale, sau nu sunt capabile să asigure respectarea drepturilor încadrate în statutul juridic al persoanei. Dar asemenea atentate pot veni și din partea funcționarilor, care se fac deseori personal culpabili de atingerile aduse drepturilor persoanei¹⁹.

Ca urmare, protecția statutului juridic al persoanei

poate fi circumscrisă la două componente – *libertatea față de acțiunile de constrângere aplicate de către stat și libertatea față de atentatele din partea altor persoane*.

Răspunderea juridică constituie cel mai dur răspuns al statului la încălcarea drepturilor și libertăților persoanei. Subiectul ce a încălcat legea suportă consecințele negative ale acestui fapt sub forma unor restrângeri, constrângeri sau reprimări, care sunt orientate atât asupra persoanei (privarea de libertate, interdicția de a ocupa anumite funcții, concedierea etc.), cât și asupra patrimoniului acesteia (confiscarea, amenda etc.). În așa mod, printre garanțiile protecției statutului juridic al persoanei, un loc aparte le revine măsurilor speciale de constrângere și reprimare. Unele dintre ele aparțin dreptului procesual penal (reținerea, arestarea, percheziția, arestarea bunurilor etc.), altele – dreptului administrativ sau civil (amenda, concedierea, sechestrarea bunurilor etc.). Multe din măsurile de constrângere sunt orientate spre întreruperea forțată a acțiunilor ilegale, spre restabilirea drepturilor și libertăților încălcate și sancționarea persoanelor vinovate. Deci, răspunderea juridică pentru încălcarea drepturilor și libertăților persoanei presupune diverse sancțiuni, proprii diferitelor ramuri ale dreptului, proporționale gravității faptei comise²⁰.

Un rol special în asigurarea statutului juridic al persoanei revine garanțiilor pe care le oferă legislația penală, aceasta având misiunea să asigure protecția celor mai importante valori sociale. Ca urmare, Codul penal al Republicii Moldova²¹ stabilește răspunderea penală pentru infracțiuni împotriva vieții și sănătății persoanei (cap. II, Partea specială), contra libertății, cinstei și demnității persoanei (cap. III, Partea specială), privind viața sexuală (cap. IV, Partea specială), contra drepturilor politice, de muncă și a altor drepturi constituționale ale cetățenilor (cap. V, Partea specială), contra patrimoniului (cap. VI, Partea specială), contra familiei și minorilor (cap. VII, Partea specială). Un capitol distinct este consacrat infracțiunilor contra justiției (cap. XIV, Partea specială), pentru comiterea cărora sunt pasibile de răspundere penală persoanele cu funcții de răspundere în domeniul protecției statutului juridic al persoanei – judecători, procurori, ofițeri de urmărire penală, persoanele ce administrează instituțiile de detenție preventivă, alți lucrători ai organelor de protecție a dreptului. Astfel, importante garanții ale statutului juridic al persoanei supuse constrângerii constituie prevederile cu privire la tragerea cu bună știință la răspundere penală a unei persoane nevinovate (art.306); pronunțarea unei sentințe, decizii, încheieri sau hotărâri contrare legii (art.307); reținerea sau arestarea ilegală (art.308); constrângerea de a face declarații (art.309); tortura, tratamentul inuman sau degradant (art.166¹); falsificarea probelor (art.310); determinarea la depunerea de declarații mincinoase,



la formularea de concluzii false sau la efectuarea de traduceri incorecte (art.314); divulgarea datelor urmăririi penale (art.315) etc.

Printre garanțiile juridico-civile, un loc aparte îi revine dreptului la reparare integrală a prejudiciului, inclusiv moral, cauzat printr-un act administrativ ilegal sau nesoluționarea în termen legal a unei cereri de către o autoritate publică sau de către o persoană cu funcție de răspundere din cadrul ei (art.1404); precum și dreptului persoanei de a obține repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată în urma cărora persoana a fost condamnată ilegal, atrasă ilegal la răspundere penală, i s-a aplicat ilegal o măsură preventivă de constrângere sub forma arestului preventiv sau sub forma declarației scrise de a nu părăsi localitatea, i s-a aplicat ilegal arestul în calitate de sancțiune administrativă și munca neremunerată în folosul comunității (art.1405).

Pornind de la ideea că însăși natura statutului juridic al persoanei impune cerința instituirii unui sistem de protecție adecvat, concretizat în garanții juridice și instituționale, acestea, particularizate în cursul procesului, se circumscriu sistemului garanțiilor procesuale, având particularitățile sale, în dependență de proces (civil, penal, administrativ). Garanțiile procesuale presupun acele mijloace juridice cu ajutorul cărora participanții la proces își pot exercita și apăra drepturile lor recunoscute de lege, sau mijloacele juridice prin care părțile au posibilitatea de a-și exercita pe deplin drepturile lor procesuale²², sau mijloace care permit exercitarea efectivă, reală și consecutivă a tuturor drepturilor procesuale în conformitate cu interesele legitime ale fiecărui subiect și înfăptuirea justiției pe o bază legală²³, sau mijloacele juridice prevăzute de lege prin care se protejează, se asigură și se apără drepturile și interesele legale ale persoanelor participante la proces²⁴.

O abordare în detaliu a conceptului a impus diferențierea garanțiilor procesuale în raport de modalitatea în care este asigurată ocrotirea drepturilor și libertăților persoanei, în *garanții instituționale* care privesc competențele autorităților judiciare cu atribuții în materia dreptului la libertate, *garanții de procedură care condiționează valabilitatea actelor procesuale sau procedurale* după caz și *garanții substanțiale*, reprezentate de condițiile de fond prevăzute de lege pentru instituirea unor măsuri de restricție a drepturilor și libertăților, criteriul de clasificare vizând așadar modalitatea de concretizare a mecanismului de protecție²⁵.

Garanțiile procesuale presupun, mai întâi de toate, existența unui sistem judiciar eficient, de natură a conferi valoare protecției statutului juridic al persoanei. Având în vedere rolul excepțional și semnificația deosebită a sistemului judiciar în protecția dreptu-

rilor și libertăților, Constituția proclamă garanția protecției judiciare a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului ca un principiu constituțional special și independent, care caracterizează relația dintre persoană și statul de drept. Și, deși conținutul garanțiilor constituționale ale statutului juridic al persoanei nu se limitează doar la instituția protecției judiciare, cu toate acestea, trebuie recunoscută importanța sa în perfecționarea mecanismului de protecție a drepturilor și libertăților, ceea ce provoacă un interes științific deosebit față de schimbările care au loc în acest domeniu²⁶.

În opinia unor autori, garanțiile juridice ale drepturilor omului există într-o legătură strânsă cu garanțiile organizatorice, care reprezintă activitatea statului, a organelor sale, a funcționarilor publici, a organizațiilor obștești, de exercitare a măsurilor cu caracter procedural sau de control²⁷. Trebuie menționat că măsurile cu caracter de control permit societății supravegherea activității statului, a organelor sale și a funcționarilor publici în sfera drepturilor și libertăților omului, constituind un mecanism de asigurare a statutului juridic al persoanei. Noțiunea de „control” evocă o activitate de verificare a conformității unei anumite activități, cu anumite valori, de regulă cele consacrate în normele de drept²⁸. Controlul este „barometrul” care indică modul în care acționează cei chemați să aplice decizia, precum și gradul în care decizia corespunde scopului pentru care a fost emisă²⁹.

În domeniul drepturilor și libertăților persoanei, controlul se realizează pe mai multe niveluri: controlul exercitat de Parlament; controlul exercitat de Guvern, ministere și celelalte organe ale administrației publice centrale și locale; controlul exercitat de instanțele judecătorești. De-a lungul timpului, problematica controlului a fost abordată în mod diferențiat, în funcție de nivelul dezvoltării generale a societății. Astăzi, un rol deosebit în domeniul drepturilor omului le revine organizațiilor nonguvernamentale, care exercită un control indirect asupra activității autorităților publice. Mai mult decât atât, cetățenii se pot adresa justiției, în nume propriu, pentru apărarea drepturilor și libertăților lor, precum și oricărei alte autorități prin petiții (art. 52 din Constituție), pentru a putea corecta eventualele abuzuri din partea autorităților publice. Astfel, cetățenii exercită, la rândul lor, un control indirect în domeniu. În așa mod, promovarea și garantarea statutului juridic al persoanei are drept finalitate transformarea omului dintr-un subiect pasiv într-un actor și un participant activ la viața socială și politică.

În contextul globalizării, statul pierde monopolul în domeniul drepturilor și libertăților persoanei, soluționarea problemelor protecției acestora depășind competența exclusivă a unui singur stat, fiind extinsă la nivel supranațional. Ca urmare, în lumea contemporană tot mai mult garanțiile juridice ale statutului



juridic al persoanei sunt divizate în *internaționale* și *interne*³⁰.

Garanțiile internaționale presupun măsuri colective întreprinse de societatea internațională, cu caracter politic, ideologic, cultural, economic, organizațional și juridic, orientate spre asigurarea și protecția drepturilor omului³¹. În consecință, dreptul internațional reclamă statului măsuri adecvate pentru a asigura respectarea drepturilor persoanei, crearea unor instituții și mecanisme cu ajutorul cărora orice persoană să-și poată valorifica drepturile circumscrise statutului său juridic. Garanțiile internaționale ale drepturilor și libertăților omului implică două momente speciale: integrarea normelor internaționale în dreptul intern și asigurarea lor prin mijloace particulare statale; și garantarea drepturilor persoanei la nivel supranațional, prin intermediul unor instituții internaționale.

Garanțiile internaționale ale drepturilor și libertăților persoanei reprezintă un sistem complex politico-juridic, care în mod special cuprinde: sistemul pactelor și convențiilor internaționale referitoare la drepturile și libertățile omului și sistemul instituțiilor internaționale specializate în domeniu, competente să verifice și să stabilească răspunderea juridică pentru încălcarea drepturilor omului³². În acest sens, e de necontestat că toate convențiile și tratatele internaționale în domeniu constituie garanții juridice eficiente pentru respectarea statutului juridic al persoanei. Totuși, din numărul impunător de tratate și convenții internaționale la care Republica Moldova este parte, de o valoare deosebită este *Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor omului și a Libertăților Fundamentale*³³. Această Convenție constituie un instrument internațional de mare importanță și eficacitate în protecția drepturilor omului, și aceasta pentru două rațiuni principale³⁴: a) profunda influență, pe care o exercită asupra legislației și jurisprudenței statelor care au ratificat-o, și b) faptul că, spre deosebire de alte instrumente internaționale de acest gen, Convenția cuprinde și un mecanism jurisdicțional supranațional, ale cărui decizii se impun statelor contractante, în felul acesta fiind garantată efectiv respectarea drepturilor omului proclamate în textul ei. Printr-o jurisprudență constantă, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a devenit o garanție eficace pentru apărarea concretă și efectivă a drepturilor omului, nu teoretică și iluzorie³⁵.

Este necesar de menționat că, în cea mai mare parte, anume sistemul garanțiilor internaționale a determinat crearea mecanismelor naționale de garantare a drepturilor și libertăților persoanei. Or, nivelul internațional de protecție reprezintă un standard minim, în sensul în care de la acest nivel internațional de bază statele nu pot descinde în plan intern. În același timp, garanțiile internaționale nu diminuează cu nimic rolul esențial al legislației interne a fiecărei țări în proclamarea și garantarea drepturilor și libertăților persoanei, în pro-

movarea și încurajarea respectării acestora³⁶. Sistemul internațional intervine numai în mod subsidiar, în cazurile în care mecanismele interne sunt nesatisfăcătoare. Această subsidiaritate se reflectă și în regula obligativității parcurgerii în prealabil a căilor interne de recurs înainte de sesizarea unui organism internațional³⁷. Protecția și asigurarea nemijlocită a drepturilor și libertăților omului trebuie realizată, în primul rând, în interiorul statului, prin legislația națională.

Generalizând, precizăm că entitatea responsabilă pentru protecția și garantarea statutului juridic al persoanei este statul. Realizarea plenară a acestui statut reclamă existența unor garanții eficiente. Sistemul de garanții ale statutului juridic al persoanei reprezintă un sistem sociojuridic complex, format din garanții politice, economice, sociale etc. În cadrul acestui sistem, garanțiile juridice reprezintă fundamentul indispensabil asigurării nemijlocite a statutului juridic al persoanei. Garanțiile juridice includ totalitatea prevederilor legislative, care permit persoanei, prin mijloace legale, să prevină în mod eficient încălcările drepturilor și libertăților, precum și să-și restabilească drepturile încălcate.

La nivel național, principala garanție a statutului juridic al persoanei este consacrarea constituțională a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, în spiritul normelor de drept internațional și dezvoltarea corespunzătoare a drepturilor și libertăților constituționale în legislația ramurală. Astfel, sunt instituite așa garanții, precum posibilitatea controlului constituționalității legii, posibilitatea controlului politic exercitat de Parlament, Guvern sau de Președintele țării, controlul administrativ inițiat de autoritățile administrației publice, controlul jurisdicțional, inclusiv prin contencios administrativ, care poate fi inițiat și de cetățeni. Pe lângă garanțiile menționate, există o serie de alte modalități de garantare a drepturilor și libertăților persoanei, precum dreptul de petiționare, posibilitatea exercitării căilor ordinare și extraordinare de atac a hotărârilor judecătorești. Nu mai puțin importantă este stabilirea răspunderii juridice pentru orice restrângere ilegală sau lezare a statutului juridic al persoanei atât de către reprezentanții puterii, cât și de către alte persoane.

Garantarea statutului juridic al persoanei implică posibilitatea, asigurată de stat, de a beneficia de așa valori personale precum viața, sănătatea, onoarea, demnitatea, libertatea individuală, integritatea corporală și libertatea sexuală, libertatea morală și psihică, posibilitatea de a dispune de sine însuși, de timpul liber, de patrimoniul său, de a determina de sine stătător locul aflării etc. În concret, el cuprinde posibilitatea garantată de a cere de la stat protecția drepturilor circumscrise statutului său juridic, dreptul de a cere de la persoanele cu funcții de răspundere și cetățeni de a se abține de la atingerile aduse acestor drepturi.

**Note:**

¹ <http://dexonline.ro/definitie/garantie> (accesat la 01.10.2014).

² Мордовец А.С., *Социально-юридический механизм обеспечения прав человека и гражданина*, Саратов, 1996, с.168.

³ Moroșan I., Gîrbu N., *Reglementarea juridică a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului (realizări și dificultăți în Republica Moldova): Studiu monographic*, Univ. de Criminologie, Chișinău, 2003, p.54.

⁴ Болдырев С.Н., *Гарантии как технико-юридические средства обеспечения прав и свобод личности // Общество и право*, 2010, №5, с.18-21.

⁵ Sedlețchi I., *Mecanismul de garantare juridică a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului*. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională, Materialele conferinței din 13-14 decembrie 2007, Chișinău, 2007, p.221-235.

⁶ Cușmir L., *Garantarea drepturilor omului – condiție indispensabilă a unui stat de drept democratic*. În: Respectarea drepturilor omului – condiție principală în edificarea statului de drept în Republica Moldova. Materialele conferinței științifico-practice internaționale (din 17 septembrie 2010, Bălți). Chișinău, s.n. 2010, p.32-38.

⁷ Cobăneanu S., *Curtea Constituțională și rolul ei în protejarea și promovarea drepturilor omului*. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională. Materialele conferinței din 13-14 decembrie 2007, Chișinău, 2007, p.188-192.

⁸ Лукашева Е.А., *Права человека как фактор стратегии устойчивого развития*, Москва, 2000, с.79.

⁹ Cușmir L., *op.cit.*, p.32-38.

¹⁰ Карасев А.Т., Федоров Р.В., *К вопросу о гарантиях как составных элементах конституционно-правового статуса личности*. În: *Российский юридический журнал*, 2004, № 2, с.30-32.

¹¹ Cușmir L., *op.cit.*, p.32-38.

¹² Ростовщиков И.В., Ростовщикова О.В., *О юридических гарантиях прав и свобод человека*. În: *Российский юридический журнал*, 2000, № 4, с.26-33.

¹³ Абдуллаев М.И., *Права человека и закон: Историко-теоретические аспекты*, Юридический Центр Пресс, Санкт-Петербург, 2004, с.185.

¹⁴ *Manualul funcționarului public*, Chișinău, 2011. http://www.ombudsman.md/sites/default/files/acorduri/manualul_funcionarului_public.pdf (accesat la 15.09.2014)

¹⁵ Moroșan I., *Garanțiile juridice privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului în Republica Moldova*. Teză de doctor în drept, 2001, p.55.

¹⁶ *Юридические гарантии конституционных прав и свобод личности в социалистическом обществе* / Под ред. докт. юрид. наук, проф. Л.Д. Воеводина,

Издательство Московского Университета, Москва, 1987, с.57-58.

¹⁷ Costachi Gh., *Direcții prioritare ale edificării statului de drept din Republica Moldova*. Inst. de Istorie, Stat și Drept, Tipogr. Centrală, Chisinau, 2009, p.94-98.

¹⁸ Ростовщиков И.В., Ростовщикова О.В., *op.cit.*, с.26-33.

¹⁹ Robert J., *Libertés publiques et droits de l'homme*, Montchrestien, Paris, 1999, p.20.

²⁰ Chetruș Ul., *Garantarea drepturilor și libertăților constituționale în procesul aplicării măsurilor de constrângere juridică*. Teză de doctor în drept, Chișinău, 2013, p.31.

²¹ Codul penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18.04.2002. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 72-74 din 14.04.2009.

²² Ștefănescu B., *Garanțiile juridice ale respectării legii procesual penale în activitatea de judecată*, Hamangiu, București, 2007, p.170.

²³ Osoianu T., Orîndaș V., *Procedură penală. Partea generală*, Chișinău, s.n. 2004, p.35.

²⁴ Парфенова М.В., *Охрана конституционных прав подозреваемого и обвиняемого в досудебных стадиях уголовного процесса России*, Юрлитинформ, Москва, 2004, с.63.

²⁵ Grosu F., *Гаранțiile procesuale ale libertății persoanei în lumina Convenției Europene a Drepturilor Omului*. Rezumatul tezei de doctorat. 32 p.

²⁶ Кабашев В.П., *Человек и власть: конституционные принципы взаимоотношений*. În: *Личность и власть*, 1995, №11, с.27-35.

²⁷ Sedlețchi I., *op.cit.*, p.221-235.

²⁸ Vedinaș V., *Drept administrativ și instituții politico-administrative: Manual practic*, Lumina Lex, București, 2002, p.130.

²⁹ Preda M., *Drept administrativ. Partea generală*, ed. a III-a, Lumina Lex, București, 2004, p.277.

³⁰ Абдуллаев М.И., *op.cit.*, p.186.

³¹ Нягу А., *Гарантии прав человека: сущность, значение и классификация* // *Закон и жизнь*, 2012, №8, с.28-33.

³² Абдуллаев М.И., *op.cit.*, p.188.

³³ Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=285802>. (accesat la 15.09.2014)

³⁴ Pătulea V., *Proces echitabil. Jurisprudența comentată a Curții Europene a Drepturilor Omului*, IRDO, București, 2007, p.189.

³⁵ Urda O.A., *Гаранții procedurale – egalitatea de arme și principiul contradictorialității. Considerații generale* // *Analele științifice ale universității „Al.I.Cuza”*, Iași, Tomul LVII. Științe juridice, 2011, nr. II. p.69-82.

³⁶ Popescu C.-L., *Protecția internațională a drepturilor omului – surse, instituții, proceduri*. Note de curs, All Beck, București, 2000, p.7.

³⁷ Beștelu R.M., Brumar C., *Protecția internațională a drepturilor omului*. Note de curs, ed. a V-a, Universul juridic, București, 2010, p.26.



PARTICULARITĂȚILE APARIȚIEI ȘI DEZVOLTĂRII SISTEMULUI BANCAR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Victoria SANDUȚA,
doctorand (USPEE „Constantin Stere”)

REZUMAT

Articolul cuprinde evoluția sistemului bancar contemporan și analiza stabilității sistemului bancar al Republicii Moldova. În prima parte a articolului, este redată evoluția sistemului bancar în RM și structura lui: Banca Națională și cele 14 bănci comerciale autorizate să funcționeze pe teritoriul RM. Pe lângă structură se alătură și funcțiile sistemului bancar: de a emite moneda națională, a stabili cursul valutar, a oferi servicii financiare persoanelor fizice și juridice. Tot aici sunt prezentate tipuri de bănci și sisteme bancare ce activează pe teritoriul Republicii Moldova. În a doua parte a articolului, este analizată stabilitatea sistemului bancar, unde sunt prezentate tabele ce reflectă dinamica indicatorilor de bază ai sistemului bancar. Se descrie, de asemenea, instabilitatea sistemului, precum și căile de prevenire ale acesteia.

În final, în baza investigațiilor efectuate referitor la caracteristica generală a sistemului bancar actual al Republicii Moldova, s-a ajuns la formularea unor concluzii și recomandări pe care le considerăm utile în vederea asigurării stabilității băncilor, evitării expunerii acestora la riscul de imagine, la riscul de pierdere a clientelei sale, dar și care ar spori nivelul protecției drepturilor consumatorilor de servicii bancare.

Cuvinte-cheie: bancă comercială, sistem bancar, bancă centrală, bancă națională, funcțiile băncii în economie, credite, depozite, deponenți, consumatori, servicii bancare.

SUMMARY

The article covers the evolution of modern banking and the analysis of banking system stability. In the first part of the article is reproduced Banking System in Moldova, the structure of which is: The National Bank and 14 commercial banks licensed to operate in Moldova. Besides structure, in the article are described the functions of the banking system to issue currency, to determine the exchange rate, to provide financial services to individuals and businesses. Here are the types of banks and banking systems operating in Moldova. In the second part of the article we analyze the stability of the banking system presented in tables that express the dynamics of core banking system. It also describes the instability of the banking system and the ways of its prevention.

Finally, based on the investigations carried out on the general characteristic of the current banking system of Moldova, we reached conclusions and recommendations which it considers necessary to ensure the stability of banks, avoid exposure to the risk of image loss, to the risk of banking customers loss and which would increase the protection of consumer rights in banking services.

Keywords: commercial bank, banking system, central bank, National Bank, bank functions in economy, loans, deposits, depositors, consumer banking.

Caracteristica generală a sistemului bancar actual al Republicii Moldova reprezintă o importanță majoră pentru asigurarea continuității de intermediere a activității financiare și de prestare a serviciilor bancare. Având în vedere actualitatea acestei teme, vom urmări evoluția sistemului bancar, capacitatea lui de a acoperi eventuale pierderi și rolul pe care îl joacă în asigurarea intereselor consumatorilor de servicii bancare.

Sistemul bancar, în general, a apărut ca o necesitate a societății. Prin intermediul lui, este realizată acumularea mijloacelor bănești și distribuirea acestora sub diferite forme, sistemul bancar execută funcția de intermediar între agenții economici. Sistemul bancar este un ansamblu coerent de instituții bancare, ce funcționează într-o țară, răspunzând necesităților unei etape bancare, necesităților unei etape de dezvoltare social-economică.

Sistemul bancar al unei țări cuprinde:

- cadrul instituțional – format din banca centrală (cu rol de coordonare și supraveghere), bănci comerciale și alte instituții financiare¹²;

- cadrul juridic – format din ansamblul reglementărilor care guvernează activitatea bancară.

Cu toate că, aparent, modul de clasificare și criteriile par a fi comune, în sistemele bancare din diferite țări apar nuanțe în abordarea problemei și, prin urmare, există particularități distincte de definire a unor tipuri de bănci. Sistemul bancar este organizat având axa de referință banca centrală, care înfăptuiește politica monetară, valutară și de credit a statului, și un număr de bănci comerciale, bănci de afaceri, instituții de credit specializate – uniuni de credit, case de economii, organizații de împrumut, bănci ipotecare etc.

Evoluția istorică a sistemului bancar

Istoria sistemului bancar își găsește originile în trecutul îndepărtat, existând mărturii foarte vechi ce atestă practica unor activități care, într-o formă mai mult sau mai puțin evoluată, se pot constitui ca primii pași pe tărâmurile bancare.

Există diferite păreri cu privire la originea băncilor. Unii cercetători apreciază că primii bancheri au fost cei ce efectuau schimbul de bani, moment asociat apariției și circulației monedei metalice.



După alți cercetători, noțiunea de bancă este asociată momentului în care un grup de persoane a avut ideea să primească disponibilități bănești, sub formă de depuneri de la cei ce doreau să facă economii și în baza acestor depozite, să ofere împrumuturi celor care aveau nevoie de fonduri suplimentare.

Primele dovezi ale unei activități bancare se regăsesc în Orientul Apropiat și Egiptul antic. În acea perioadă, templele erau deopotrivă, loc de rugăciune și loc de păstrare a banilor și tezaurilor. Au fost descoperite mărturii scrise privind activitatea de depuneri și împrumuturi efectuate de temple. Încrederea pe care o inspirau templele favoriza intermedierea monetară, asemănător băncilor de mai târziu.

Detalii referitoare la depozite, împrumuturi, dobânda percepută și rambursarea creditelor se regăsesc deja în Codul lui Hammurabi, descoperit de Susa, în anul 1901.

În sec. VI î.Hr., orașele-stat și templele din Grecia antică au început să emită monede proprii. Datorită faptului că fiecare oraș-stat își avea moneda proprie, a apărut necesitatea schimbării unei monede cu alta, acestea putând fi socotite primele schimburi valutare.

În aceeași perioadă, preoții ofereau împrumuturi țăranilor, iar unele persoane specializate în „negotul cu bani” ofereau aceleași servicii altor categorii sociale. În timp, acești „creditori”, cunoscuți sub denumirea de *trapeziți*, au început să perceapă dobânzi foarte ridicate, creând multe nemulțumiri în rândul populației.

Drept urmare, unele cetăți grecești, au decis să creeze bănci publice. Aceste instituții erau conduse și controlate de agenți publici, în baza unor norme ce pot fi asociate primelor reglementări statale cu privire la activitatea băncilor.

În perioada timpurie a dezvoltării Imperiului Roman, romanii nu s-au arătat interesați în activități specifice băncilor, însă, pe măsură ce au cucerit teritoriile grecești și au văzut cum funcționau băncile, au înțeles importanța lor. Foarte curând, după aceea, în întreg Imperiul Roman au apărut atât bănci de stat, cât și private.

Pentru facilitățile de împrumut acordate, aceste bănci aveau permisiunea să solicite plata unei taxe al cărei nivel nu era limitat. Excepție făceau băncile din Roma, unde, pentru aceste taxe, a fost fixată o limită superioară. Este interesant de remarcat faptul că aceste bănci nu puteau să perceapă dobânzi, dar aveau permisiunea să perceapă comisioane pentru serviciile acordate. Totodată, băncile furnizau clienților situații ale conturilor pentru operațiunile efectuate. Din aceste informații, se observă că serviciile oferite clienților erau în proces de diversificare.

În timp ce în Roma antică se desfășurau astfel de activități, trupele romane luptau și cucereau noi teritorii. Un grup foarte întreprinzător de persoane,

comercianți de bani, însoțea trupele oferind servicii de schimb valutar și credite pe termen scurt.

În secolul VI d.Hr., în Imperiul Bizantin, Justinian preia uzanța romană privind activitatea bancară, completând-o cu precizări suplimentare, cum ar fi cele referitoare la obligativitatea dobânzilor fixe.

În Evul mediu, mănăstirile, ca și templele din Egiptul antic sau Grecia antică, au continuat să joace un rol important în efectuarea unor activități specifice bancare. Deși, oficial, nu aveau voie să perceapă dobânzi, foloseau alte metode pentru a obține profit. Acesta lua forma veniturilor din ipoteci, a comisioanelor pentru creditele bancare.

La sfârșitul sec. XI, activitățile în acest domeniu s-au restrâns din cauza cruciadelor și pătrunderii în spațiul european a popoarelor migratoare.

Primele instituții de tip bancar efectuau preponderent operațiuni de transfer (ceea ce azi se cunoaște sub denumirea de casă de compensare), astfel încât sistemul de plăți să devină mai eficient. Prima bancă de acest tip a fost Banca Venetiei, creată în 1171 și recunoscută oficial, în 1587, ca Banca di Rialto. În secolele următoare, au apărut bănci similare și în alte centre comerciale: Geneva (1407), Amsterdam (1609), Hamburg (1619), și Rotterdam (1635).

Dezvoltarea comerțului și a băncilor a condus la necesitatea existenței unor centre permanente de afaceri. Astfel, în 1531 s-a deschis la Anvers prima piață financiară, cunoscută ca bursă de valori și, imediat după aceea, a apărut și Bursa din Londra. În perioada aceea, exista o diferență remarcabilă între operațiunile de pe piețele financiare și cele efectuate de bănci.

În acest timp, activitatea bancară a continuat să se dezvolte atât prin diversitatea și îmbunătățirea serviciilor oferite, cât și prin acoperirea nevoilor de fonduri ale unor noi domenii de activitate.

În secolele XVII și XVIII, activitatea bancară se dezvoltă în toate formațiunile statale din Europa. Banca din Amsterdam (1609) și Banca Angliei (1694) au devenit modelul pe care s-au bazat structurile bancare create ulterior.

Dezvoltarea comerțului și a transporturilor, în special a celor maritime, a determinat, implicit, sporirea activităților bancare. Drept urmare, numărul băncilor a început să crească și din ce în ce mai mulți oameni au început să le folosească serviciile. Tot în acest interval de timp, a început și specializarea băncilor, iar cambia a început să fie utilizată și în comerțul maritim.

Pe măsură ce comerțul dintre orasele unei țări, precum și cel internațional, a continuat să se dezvolte, băncile au început să răspundă noilor cerințe ale comercianților. Au fost stabilite relații, între bănci, prin care să se asigure finanțarea dezvoltării afacerilor și a comerțului. După revoluția industrială din Anglia, sistemele de transport s-au îmbunătățit substanțial, asigurând astfel servicii eficiente. Acesta a fost unul



dintre factorii care au impulsionat activitatea bancară, atât pe plan național, cât și internațional, schimbări ce au determinat necesitatea supravegherii și reglementării guvernamentale. Drept urmare, în această perioadă au apărut și băncile ce îndeplineau funcțiile care astăzi pot fi echivalate cu acelea ale băncilor centrale.

În SUA, în 1791, Congresul a autorizat crearea și funcționarea „Primei Bănci a SUA” – „The First Bank of the United States” – care a îmbinat rolul unei bănci centrale cu operațiuni specifice băncilor comerciale. În Franța, în 1776, după mai multe încercări de creare a băncii centrale, a apărut prima casă de scont. În 1800 a fost creată Banca Franței.

Până în secolul al XIX-lea, sistemul bancar s-a structurat pe trei domenii specifice:

- * băncile de emisiune, care dețineau monopolul emiterii de bancnote naționale;
- * băncile comerciale, care activau ca instituții de intermediere financiară;
- * instituții financiare specifice, ca, de exemplu, casele de economii și cooperativele de credit⁸.

Momente din istoria sistemului bancar din Republica Moldova

Începutul în 1987 al reformei bancare în fosta URSS, odată cu dezmembrarea Uniunii Sovietice în 1990, au constituit doi factori de bază care au determinat apariția sistemului bancar al Republicii Moldova. Una din primele hotărâri, care a inițiat procesul de dezintegrare a sistemului bancar sovietic în sisteme bancare naționale – proces ce s-a realizat prin transmiterea activelor direcțiilor republicane ale băncilor centrale ale URSS în proprietatea băncilor republicane de același profil – a fost *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova* nr. 339 din 21 septembrie 1990.

În urma etapei a doua a reformei bancare din URSS, valul constituirii noilor bănci comerciale și cooperatiste a ajuns până în fosta RSS Moldovenească, care prin Declarația din 27 august 1991 și-a proclamat independența. După Declarația suveranității, a apărut însă necesitatea reglementării și înregistrării noilor bănci comerciale și cooperatiste – acestea nu puteau fi înregistrate în continuare de către Banca de Stat a URSS. Astfel, Hotărârea nr. 339 din 21.09.1990 a dispus „ca până la adoptarea de către Sovietul Suprem al R.S.S. Moldovenești a Legii cu privire la bănci și sistemul bancar și crearea Băncii Naționale a R.S.S. Moldovenești – să se înregistreze și reînregistreze statutul băncilor pe acțiuni și comerciale și a filialelor lor, formate pe teritoriul Republicii, de către Ministerul Finanțelor al R.S.S. Moldovenești conform concluziei Băncii republicane din Moldova a Băncii de Stat a U.R.S.S. cu informarea ulterioară a Băncii de Stat a U.R.S.S. despre faptul înregistrării”.

Următorul pas în vederea constituirii sistemului bancar al Moldovei a fost efectuat în decembrie 1990 – prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.

481, s-a considerat „rațională reorganizarea băncilor republicane din Moldova, ale Băncii agroindustriale din U.R.S.S., Băncii industriale și de construcții din U.R.S.S., Băncii Gospodăriei comunale, de locuințe și dezvoltare socială din U.R.S.S., Băncii de Economii din U.R.S.S. în bănci comerciale pe acțiuni”, și s-a constituit în acest sens Comitetul organizatoric pentru coordonarea problemelor în vederea perfecționării sistemului monetar și de credit al Republicii și formulării propunerilor pentru reorganizarea activității bancare a R.S.S. Moldovenești.

Implementarea acestei hotărâri a început în mai 1991, când prin efectul Hotărârii Guvernului R.S.S. Moldova nr. 241 au fost reorganizate în societăți pe acțiuni fostele bănci republicane ale Băncii agroindustriale a URSS (în Banca Agroindustrială din Moldova) și Băncii Gospodăriei comunale, de locuințe și dezvoltare socială din URSS (în Banca Socială din Moldova).

Procesul de reorganizare a sucursalelor republicane ale băncilor specializate sovietice a continuat prin efectul Hotărârii nr. 271 din 24 mai 1991. Finalmente, conform Hotărârii nr. 812 din 18 decembrie 1991, drept urmare a reorganizării a fost constituită **Banca de Economii a Moldovei**.

Prin urmare, hotărârile sus-menționate au realizat procesul de reorganizare a filialelor republicane ale băncilor unionale, asigurând, totodată, un regim juridic provizoriu pentru constituirea și înregistrarea noilor bănci comerciale și cooperatiste.

Totuși măsurile acestea aveau un caracter organizatoric, lăsând fără soluție principala problemă a sistemului bancar al noii republici independente – reglementarea juridică a activității bancare.

Aplicarea provizorie a reglementărilor bancare ale URSS s-a încheiat odată cu adoptarea la 11-12 iunie 1991 a două legi fundamentale pentru sectorul bancar al Republicii – *Legea cu privire la Banca Națională a R.S.S. Moldovenești* și *Legea cu privire la bănci și activitatea bancară*.

Sistemul bancar al Republicii Moldova devine realitate o dată cu aprobarea acestor două legi⁷.

Evoluția sistemului bancar în Republica Moldova

Principiul de organizare care stă la baza sistemului bancar autohton este sistemul clasic bancar de două niveluri: banca centrală și celelalte bănci din sistem.

Banca centrală este instituția guvernamentală, care asigură funcționarea și supravegherea sistemului bancar la nivel național, prin puterile și responsabilitățile dobândite din momentul înființării sale. Banca centrală se află în fruntea aparatului bancar, cu rol de supraveghere și organizare a relațiilor monetar-financiare ale unui stat atât pe plan intern, cât și în relațiile cu alte sisteme monetare. În Republica Moldova, rolul și funcțiile băncii centrale îl îndeplinește *Banca Națională a Moldovei*.



Banca Națională a Moldovei este o persoană juridică subordonată Parlamentului Republicii Moldova. În Republica Moldova, pe lângă BNM, activează 14 bănci comerciale care reprezintă – veriga de bază a sistemului bancar.

Banca comercială poate furniza un șir de servicii:

- păstrarea depozitelor în siguranță;
- acordarea creditelor;
- efectuarea operațiunilor de schimb valutar, a operațiunilor de plăți în numerar clienților;
- decontări naționale și internaționale;
- emiterea instrumentelor de plată etc.¹².

Sistemul bancar din Republica Moldova s-a dezvoltat rapid în condițiile unei inflații mari și instabilității generale a mediului macroeconomic, factori care au permis băncilor o creștere rapidă a volumului activelor și pasivelor. Sectorul bancar din Republica Moldova a avansat destul de departe (în comparație cu alte sectoare) în reformarea sa. Astfel, în 1996, în Republica Moldova activau 27 de bănci

comerciale și 3 filiale ale băncilor străine. În Republica Moldova, în anii 90, atingerea stabilizării macroeconomice prin metode restrictive era considerată mai importantă în politica monetară. Însă planificarea dură și în multe privințe, formală, a masei monetare, fără a lua în considerație asemenea componente ca numărul în valută străină și neplățile, a condus la pierderea mijloacelor circulante la întreprinderi, a surselor interne de acumulare și la creșterea ratei dobânzii, depășind limitele reale acceptabile, ținând cont de rentabilitatea agenților economici.

Este important pentru Republica Moldova să cunoască, în timp, cum a evoluat sistemul său bancar, ce măsuri și acțiuni au fost luate și care mai sunt necesare de adoptat și implementat. Or, este absolut necesar să se cunoască principalele raporturi de forță ale actorilor de pe piața financiar-bancară din Republica Moldova și maniera în care acestea au evoluat în timp. Vom prezenta în continuare un tabel, în care sunt prezentate toate instituțiile bancare din Republica Moldova⁹.

LISTA BĂNCILOR LICENȚIATE DIN REPUBLICA MOLDOVA¹⁵

1. Denumirea băncii	Banca Comercială „COMERTBANK” S.A. (BC „COMERTBANK” S.A.)
Data înscrierii în Registrul băncilor autorizate	11.09.1991
2. Denumirea băncii	Banca Comercială „BANCA SOCIALĂ” S.A. (BC „BANCA SOCIALĂ” S.A.)
Data înscrierii în Registrul băncilor autorizate	11.09.1991
3. Denumirea băncii	Banca Comercială „VICTORIABANK” S.A. (BC „VICTORIABANK” S.A.)
Data înscrierii în Registrul băncilor autorizate	12.09.1991
4. Denumirea băncii	Banca Comercială „MOLDOVA - AGROINDBANK” S.A. (BC „MOLDOVA - AGROINDBANK” S.A.)
Data înscrierii în Registrul băncilor autorizate	12.09.1991
5. Denumirea băncii	Banca Comercială „MOBIASBANCĂ – Groupe Societe Generale” S.A. (BC „MOBIASBANCĂ - Groupe Societe Generale” S.A.)
Data înscrierii în Registrul băncilor autorizate	12.09.1991



6. Denumirea băncii	Banca Comercială „Moldindconbank” S.A. (BC „Moldindconbank” S.A.)
Data înscrierii în Registrul băncilor autorizate	15.11.1991
7. Denumirea băncii	Societatea pe Acțiuni Banca de Economii (Banca de Economii S.A.)
Data înscrierii în Registrul băncilor autorizate	08.04.1992
8. Denumirea băncii	Banca Comercială „EuroCreditBank” S.A. (BC „EuroCreditBank” S.A.)
Data înscrierii în Registrul băncilor autorizate	30.09.1992
9. Denumirea băncii	Banca Comercială „UNIBANK” S.A. (BC „UNIBANK” S.A.)
Data înscrierii în Registrul băncilor autorizate	19.01.1993
10. Denumirea băncii	„Banca de Finanțe și Comerț” S.A. („FinComBank” S.A.)
Data înscrierii în Registrul băncilor autorizate	01.07.1993
11. Denumirea băncii	Banca Comercială „ENERGBANK” S.A. (BC „ENERGBANK” S.A.)
Data înscrierii în Registrul băncilor autorizate	16.01.1997
12. Denumirea băncii	Banca Comercială „ProCredit Bank” S.A. (BC „ProCredit Bank” S.A.)
Data înscrierii în Registrul băncilor autorizate	17.12.2007
13. Denumirea băncii	Banca Comercială Română Chișinău S.A. (BCR Chișinău S.A.)
Președinte	Juan Luis Martin Ortigosa
Data înscrierii în Registrul băncilor autorizate	22.10.1998
14. Denumirea băncii	Banca Comercială „EXIMBANK - Gruppo Veneto Banca” S.A. (BC „EXIMBANK - Gruppo Veneto Banca” S.A.)
Data înscrierii în Registrul băncilor autorizate	29.04.1994



Banca – concept și funcțiile băncii în economie

O bancă poate fi definită ca o instituție care mobilizează mijloace bănești disponibile, finanțează și creditează persoanele fizice și juridice, organizează și efectuează decontările și plățile în cadrul economiei naționale și în relațiile cu celelalte state, în scopul obținerii de profit. În art.3 al Legii instituțiilor financiare, banca este definită ca fiind o instituție financiară care acceptă de la persoane fizice sau juridice depozite sau echivalente ale acestora, transferabile prin diferite instrumente de plată, și care utilizează aceste mijloace total sau parțial pentru a acorda credite sau a face investiții pe propriul cont și risc⁴.

Din definiție rezultă caracterul complex al rolului pe care banca îl are în economie, atât din punctul de vedere al serviciilor pe care le efectuează, cât și din punctul de vedere al relațiilor în spațiul geografic.

În principal, o bancă îndeplinește următoarele funcții¹¹:

1. Funcția de depozit constă în:

- efectuarea de operațiuni de depozit la vedere și la termen, în cont, cu numerar și cu titluri, constând în atragerea resurselor bănești de la persoane fizice și juridice, în vederea păstrării și fructificării lor;
- efectuarea de operațiuni de depozitare și trezorerie pentru obiecte de valoare aflate în proprietatea persoanelor fizice și juridice.

2. Funcția de investiții constă în:

- acordarea de credite în lei și în valută persoanelor fizice și juridice din țară și străinătate;
- participă în calitate de acționar la înființarea unor instituții bancare sau nebancare în țară și străinătate;
- achiziționează active financiare în nume propriu.

3. Funcția comercială constă în:

- realizarea de încasări și plăți, în valută și în lei, generate de activități de export, import, prestări de servicii și turism intern și internațional, operațiuni cu caracter financiar, necomercial și alte operațiuni legate de încasări și plăți între persoane fizice și juridice din țară și străinătate;
- cumpără și vinde, în țară și în străinătate, valută, efecte de comerț exprimate în lei și valută;

– efectuează operații de scontare și rescontare a efectelor de comerț;

– efectuează operații de schimb valutar și operații de arbitraj pe piețele monetare internaționale pe cont propriu sau în numele clienților;

– participă la tranzacții externe financiare de plăți și de credit, încheie cu bănci și instituții financiare străine angajamente și convenții de plăți;

– cumpără și vinde, în țară și străinătate, aur și metale prețioase, monede;

– emite efecte de comerț, bilete la ordin, cambia sau trate, cecuri în favoarea unor beneficiari din țară și străinătate;

– efectuează operațiuni de vânzare-cumpărare și alte operațiuni cu titluri emise de stat;

– prestează servicii bancare, expertiză tehnică, economică și financiară a diferitelor proiecte, acordă consultanță și asistență în probleme de gestiune financiară și evaluare;

– organizează lansarea de obligațiuni, asigură mobilizarea împrumuturilor prin emisiunea de obligațiuni, garantează emisiunea și plasează obligațiunile pe piața secundară.

Analiza situației actuale a sistemului bancar al Republicii Moldova

După cum s-a menționat în prima parte a articolului, sistemul bancar al RM este constituit din două nivele: Banca Națională a Moldovei (nivelul I) și băncile autorizate de BNM (nivelul II). La rândul lor, din băncile autorizate de BNM fac parte băncile în care statul are participațiuni, bănci cu capital mixt: privat/stat și bănci cu capital privat, precum și bănci cu capital mixt: național/străin sau bănci cu capital național, sau bănci cu capital străin.

Actualmente, în Republica Moldova funcționează 14 bănci comerciale, dintre care la situația din 31.08.2014 există 345 de filiale și 975 de agenții. Tabelul care va urma încorporează informația cu privire la structura de proprietate, activitatea economic-financiară a băncilor, precum și date generale cu privire la băncile comerciale ce activează pe piața bancară a RM, la situația din 31.08.2014¹⁵.



Nr. d/o	Denumirea indicatorilor	Unitatea de măsură	Total	Moldova-Agroind-bank" S.A.	Moldind-conbank" S.A.	Victoriabank S.A.	Banca de Economii S.A.	Uni-bank S.A.	Banca Socială S.A.	Mobias-Banca Groupe Societe Generale S.A.	EximBank Grupo Veneto Banca S.A.	Pro-credit Bank S.A.	Fin Com Bank S.A.	Energ-bank S.A.	BCR Chisinau S.A.	Comert Bank S.A.	Euro Credit Bank S.A.
1	Capitalul social	Mill. lei	4505,12	207,53	496,78	250,00	197,59	282,00	100,01	100,00	1250,00	406,55	131,54	100,00	728,13	147,00	108,00
2	Cota investițiilor străine în cap. social	%	76,40	29,76	42,79	56,67	42,49	44,19	33,30	96,69	100,00	100,00	24,62	39,50	100,00	100,00	77,45
3	Total active pe sistemul bancar/ PIB	%	73,40	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
4	Lichiditatea pe termen lung(<1)		0,75	0,93	0,84	0,64	0,53	0,81	0,68	0,58	0,98	0,65	0,79	0,73	0,57	0,59	0,63
5	Lichiditatea curentă(>20%)	%	33,50	23,93	27,90	37,13	59,19	22,99	29,64	31,28	27,49	22,11	35,02	35,52	54,36	50,27	40,38
6	Soldul activelor lichide/soldul depozitelor pers. fizice	%	79,85	43,31	55,16	65,76	165,02	232,54	75,12	84,19	103,07	51,62	78,02	72,05	680,40	131,60	170,44
7	soldul depozitelor pers. jur. (exceptia băncilor)	%	28,54	23,91	26,22,	27,40	30,79	16,83	37,67	45,40	40,45	13,10	34,80	25,92	70,11	36,63	36,23
8	soldul depozitelor în valută străină	%	50,95	41,81	44,00	55,53	49,18	81,24	50,24	51,90	48,34	37,13	32,95	49,14	70,11	58,15	63,74
9	Numărul total de angajați ai băncii	nr	10 248	1425	1105	1237	2094	357	734	844	376	429	529	588	93	154	283
10	Subdiviziunile băncii	nr	1 320	109	120	107	584	53	69	57	27	22	46	71	3	8	44
11	Filiale	Nr	345	69	54	33	37	5	19	51	20	8	17	22	2	3	5
12	Reprezentanțe	Nr	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
13	Agenții	Nr	975	40	66	74	547	48	50	6	7	14	29	49	1	5	39
14	Puncte de schimb valutar	nr	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0



Cât privește analiza dinamicii indicatorilor de bază ai sistemului bancar al RM pe parcursul anilor 2004-2014, aceasta permite constatarea pe parcursul ultimilor ani a unei dezvoltări semnificative în sectorul bancar autohton (informație prezentată la fel în Anexa nr.2).

Astfel, pornind de la informația prezentată în tabelul de mai jos, credibilitatea sistemului bancar al RM poate fi demonstrată prin ponderea crescândă a depozitelor bancare¹⁰. Se observă majorarea treptată a ponderii depozitelor pe sistemul bancar în PIB de

la 38,5% în anul 2006 până la 52% la finele anului 2013, fapt ce denotă majorarea încrederii populației în sistemul bancar, în ultimii 10 ani (ceea ce sporește interesul pentru studiul nostru referitor la protecția consumatorilor de servicii bancare și sporirea încrederii consumatorului în sistemul bancar din RM). Activele totale ale sistemului bancar sunt în creștere continuă, astfel o dinamică pozitivă continuă să consemneze, de asemenea, și activele în valută străină, înregistrând o creștere semnificativă⁶.

Dinamica activelor, creditelor și a depozitelor raportate la PIB (%)								
Indicatorii/anii	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Active totale/PIB	50,8	60,0	62,1	66,1	58,8	60,2	66,0	76,3
Total depozite/PIB	38,5	43,3	43,2	43,7	40,0	39,3	45,1	52
Total credite/PIB	30,9	38,9	39,4	37,1	35,5	37,2	39,7	42,2

Însă o problemă actuală rămân a fi ratele înalte ale dobânzilor la credite, indiferent de tipul acestora, care depășesc considerabil indicatorii similari în țările din UE, fapt ce poate constitui un obstacol în calea de integrare a țării noastre în structurile europene. Este de remarcat faptul că diminuarea ratelor de dobândă nu poate fi totalmente determinată și influențată de către banca centrală, mărimea acestora pe lângă altele fiind influențată de rata inflației (care este destul de înaltă), necesitatea de lichiditate a băncilor comerciale, cererea de bani în economie, marja de intermediere bancară etc. Politica monetară și valutară a BNM prevede menținerea stabilității cursului de schimb al leului moldovenesc și reducerea nivelului inflației până la ținta de 5%. Stabilitatea economică și consolidarea în continuare a sistemului bancar urmează să micșoreze diferența dintre ratele dobânzilor la credite și depozite¹.

Instabilitatea sistemului bancar și căile de prevenire

Pornind de la specificul activității bancare examinate și ținând cont de faptul că panica în rândurile deponenților și crizele bancare au devenit evenimente tot mai frecvente și costisitoare pe plan internațional, autoritățile competente din întreaga lume își îndreaptă eforturile spre prevenirea fenomenelor menționate, prin perfecționarea mijloacelor de control, procedurilor de inspecție și prudență, precum și adoptarea unui cadru contabil și juridic perfect.

Instabilitățile financiare nu se manifestă neapărat prin crize bancare, acestea se pot reflecta și prin falimente bancare. Concomitent, falimentul unei bănci, pe lângă consecințele negative, poate avea și un impact pozitiv. Cel negativ constă în panica în rândurile deponenților ce se poate răsfrânge și asupra unor bănci „sănătoase”, iar băncile rămase sunt nevoite să majoreze rata dobânzii la depozite pentru atragerea mijloacelor bănești disponibile, astfel fiind redusă profitabilitatea băncilor. Totodată, băncile care au supraviețuit beneficiază de un venit strategic datorită migrațiunii deponenților de la banca falimentară. Dacă nu ar falimenta nici o instituție

bancară, ar lipsi concurența pe piața bancară și dorința băncilor de a-și îmbunătăți și stabili activitatea. Chiar și eforturile de supraveghere și reglementare bancară nu urmăresc ca scop prioritar excluderea falimentelor, eforturile fiind îndreptate, mai cu seamă, spre managementul eficient al băncilor și asigurarea stabilității sistemului bancar în ansamblu. Crizele financiare reprezintă o formă pronunțată a instabilității financiare și pot apărea, când presiunea este suficientă pentru a afecta funcționarea întregului sistem semnificativ și pe o perioadă îndelungată de timp. Stabilitatea financiară constă în capacitatea și abilitatea sistemului financiar de a rezista crizelor și șocurilor sistemice, iar crizele financiare reprezintă survenirea evenimentelor sistemice în sectorul financiar, care au drept consecință pierderi economice considerabile și neîncrederea populației în sistemul bancar, ceea ce impune costuri concrete economiei reale.

Ținând cont de rolul de intermediere al fondurilor care le revine băncilor, instabilitățile sistemului bancar pot duce la un declin în procesele de creditare și investiții, precum și la insolvabilitatea instituțiilor neviabile, fiind implicate atât băncile mici, cât și cele mari care, de regulă, se consideră a fi mai sigure. Totodată, câteva instituții aflate în situații de stres pot provoca efectul „domino” și pot cauza disfuncționalități în întregul sector bancar, fapt ce și determină necesitatea asigurării stabilității nu doar a întregului sistem bancar, ci și a fiecărei instituții bancare în parte. Declanșarea crizelor poate avea loc în câteva etape: **etapa inițială**, caracterizată prin înregistrarea problemelor în bilanțurile instituțiilor financiare, care în condiții nefavorabile trece în cea de-a doua etapă, **criza monetară propriu-zisă**. Într-un sistem bancar instabil, este mai puțin probabil ca banca centrală să întreprindă măsuri de protecție a monedei naționale, deoarece acest fapt va conduce neapărat la majorarea ratelor și astfel la înrăutățirea bilanțurilor băncilor, ceea ce poate genera apariția celei de-a treia etape, **criza financiară**. Economisti americani M.Burton și R.Lombra, caracterizând structu-



ra crizelor financiare, menționează că etapa inițială a declanșării acestora este cauzată de riscurile caracteristice intermedierei financiare, care odată cu segmentarea creanțelor financiare poate duce la default și se poate solda cu criza financiară⁶.

Totodată, pentru evitarea instabilităților sistemului bancar, este necesară efectuarea unui management eficient al riscurilor prin determinarea politicilor și exigențelor față de desfășurarea activităților ce prezintă un risc major pentru activitatea instituțiilor financiare, implementarea unor sisteme de control intern adecvate pentru monitorizarea și evaluarea acestor riscuri, precum și prevenirea fraudelor sau activităților ilegale ale unor angajați. În acest context, de asemenea, se impune necesitatea implementării noului Acord Basel. Este absolut necesară asigurarea transparenței sectorului bancar, precum și respectarea principiilor „potrivit și adecvat” în autorizarea băncilor și în confirmarea persoanelor în funcția de administrator al acestora. Pentru evitarea instabilităților financiare, este necesară stimularea proceselor de reorganizare și privatizare a instituțiilor financiare, ceea ce ar permite micșorarea influenței statului asupra sectorului bancar, atragerea și accesul pe piață al băncilor străine, ar impulsiona procesele de contopire și absorbție a băncilor.

Pentru a evita instabilitățile bancare, cauzate de procesele de spălare a banilor prin intermediul instituțiilor financiare, băncile sunt obligate prin actele normative în vigoare să determine adevărata identitate a clienților lor, sursa mijloacelor financiare, precum și operațiunile potențiale ale clienților. Fiecare instituție financiară dispune de un program continuu de instruire a angajaților, de selecție strictă a cadrelor pentru a asigura profesionalismul lor înalt și a recurge la audit pentru exercitarea controlului asupra sistemului. Cunoașterea mai bună a clienților băncilor și monitorizarea continuă a conturilor și tranzacțiilor le permite managerilor să asigure stabilitatea băncilor, să evite expunerea acestora la riscul de imagine, la pierderea clientelei lor, dar și ar spori nivelul protecției drepturilor consumatorilor de servicii bancare.

Concluzii

În baza investigațiilor efectuate referitor la caracteristica generală a sistemului bancar actual al Republicii Moldova, s-a ajuns la formularea următoarelor concluzii:

1. Sistemul bancar al unei țări este constituit din banca centrală (cu funcții de coordonare și supraveghere) și băncile comerciale, funcționarea și interacțiunea cărora este efectuată în baza unui ansamblu de acte normative ce reglementează activitatea bancară.

2. Băncile sunt instituții „specifice”, deoarece funcționează din contul mijloacelor atrase și prestează servicii financiare de intermediere a fluxurilor mijloacelor bănești din economia unei țări. Astfel, asigurarea stabilității sistemului bancar și siguranței fiecărei bănci în parte, în primul rând, în scopul protejării intereselor deponenților, constituie obiectivul de bază al oricărei bănci centrale.

3. Luând în considerare valoarea crescândă a sis-

temului bancar, este necesar a efectua analiza situației fiecărei bănci în parte (prin evaluarea punctelor forte și a instabilităților).

4. Evaluarea indicatorilor principali care reflectă dinamica ratei inflației, ratei de bază a BNM și ratele medii la depozite și la credite. De asemenea, evaluarea sintezei monetare pe BNM.

5. Analiza practicii, a concurenței în sistemul bancar (active și capital normativ). Cercetările efectuate în scopul sporirii funcționării sistemului bancar autohton permit a pune în evidență următoarele recomandări:

a. Asigurarea unui nivel sporit al transparenței în sectorul bancar va contribui la majorarea posibilității agenților economici și persoanelor fizice de a determina corect băncile care activează în condiții suficient de prudente, fapt ce va stimula investirea mijloacelor temporar disponibile în băncile capabile să-și dirijeze prudent activitatea.

b. Pentru a reduce probabilitatea survenirii riscului hazardului moral în sistemul bancar provenit din participarea băncilor în schema de garantare a depozitelor, s-ar putea propune o diferențiere în mărimea primelor de asigurare plătite de către bănci în Fondul de Garantare a Depozitelor, și anume, pentru băncile cu un grad sporit de risc, primele în cauză urmează să fie mai mari decât cele prevăzute pentru băncile care se încadrează în categoria băncilor „neriscante”.

c. Cunoașterea mai bună a clienților băncilor și monitorizarea continuă a conturilor și tranzacțiilor le permite managerilor să asigure stabilitatea băncilor și să evite expunerea acestora la riscul de imagine.

d. Limitarea influenței statului asupra sistemului bancar prin privatizarea băncilor aflate în proprietatea statului și asigurarea independenței depline a băncii centrale vor permite consolidarea sistemului bancar autohton.

Recenzent:

Gheorghe AVORNIC,

doctor habilitat în drept, profesor universitar

Note:

¹ Legea cu privire la Banca Națională a Republicii Moldova nr.548-XIII din 21/07/1995// *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 56-57/624 din 12/10/1995.

² Legea instituțiilor financiare nr. 550-XIII din 21/07/1995 // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.30-34/169 din 20/02/2004.

³ *Raport anual al Bancii Naționale a Moldovei pentru anul 2013*, publicat ww.bnm.md, Banca Națională a Moldovei, 2014.

⁴ Burac V., *Drept bancar*, Tipografia Centrală, Chișinău, 2001, p. 124-125.

⁵ Ionescu L., *Băncile și operațiunile bancare*, Economica, București, 1996, p.13-17.

⁶ Burton M., Lombra L., *The Financial System and the Economy Principles of Money and Banking*, Thompson-South-Western, 2003, p.306.

⁷ Cucu M., *Aspectul stabilității și sporirii siguranței funcționării sistemului bancar al Republicii Moldova în contextul integrării în Uniunea Europeană*. Teza de doctor în economie, Chișinău, 2007, p. 13-15.

⁸ *Dictionarul complet al Economiei de piață*, Buletinul Economic, București, 1995, p.15.

⁹ sursa electronică: www.bnm.md, vizitat la data de 14.10.2014.

¹⁰ sursa electronică: www.capital.market.md, vizitat la data de 14.10.2014.



INFLUENȚA PROCESULUI DE EXTERNALIZARE ASUPRA RAPORTURILOR JURIDICE DE MUNCĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ÎN ROMÂNIA

Adrian LUNGU,
magistru în drept, lector universitar (USM)

REZUMAT

Conceptul de externalizare este utilizat din ce în ce mai frecvent cu referire la procesele de reorganizare a întreprinderilor, ce generează, de regulă, modificarea statelor de personal, inclusiv disponibilizarea acestuia.

Perceput de salariați drept procedeu ce periclitează stabilitatea raporturilor juridice de muncă, iar de angajatori ca modalitate de economisire și concentrare pe anumite activități considerate mai importante, procedura de externalizare nu este reglementată prin lege nici în Republica Moldova, nici în România.

Reglementarea unor etape a procedurii de externalizare și doar în anumite domenii (activități/operațiuni bancare, servicii medicale și nemedicale) prin intermediul unor acte normative subordonate legii emise de autoritățile administrației publice centrale de specialitate și departamentale nu este în stare a asigura o reglementare adecvată întregului proces.

Astfel, prin prisma relațiilor de muncă, putem menționa că în prezent externalizarea în cele două state se află la etapa de transformare din izvor material, în izvor formal al dreptului.

Cuvinte-cheie: externalizare, flexibilitate, outsourcing, personal, garanții, concedieri.

SUMMARY

The concept of outsourcing is increasingly used in reference to the enterprises' reorganization processes that generate modification of personnel, including its availability.

Perceived by employees as a process that endangers the stability of legal relationships of labor and by employers as a method to save and to concentrate on certain activities considered to be more important, the externalization procedure is not governed by any regulation neither in Republic of Moldova nor in Romania.

The regulation of some stages of the externalization process and only in certain fields (activities/banking operations, medical and non-medical services), through some normative acts subordinated to the law issued by the central public administration authorities in the field and department bylaws, is not capable to insure an appropriate regulation of the entire process.

Thus, in terms of labor relations, we can mention that, at the moment, the outsourcing process in the two countries is at the stage of transformation from a material source to a formal source of law.

Keywords: generate modification of personnel, externalization procedure, department bylaws, formal source of law.

Termenul de *externalizare* este utilizat din ce în ce mai frecvent în societate, cu referire la procesele de reorganizare a întreprinderilor ce generează, de regulă, modificarea statelor de personal, inclusiv disponibilizarea personalului.

În sens economic, *externalizarea* reprezintă delegarea unor sarcini productive, obiective, secțiuni de afaceri nestrategice (neesențiale) către segmente organizaționale aparținând unor entități externe, care oferă un raport preț-calitate mai bun sau dețin expertiza (produs mai bine) în domenii specializate.

Principalele motive pentru care întreprinderile apelează la externalizare sunt:

– **Micșorarea costurilor.** Astfel, cercetarea, dezvoltarea, marketingul și lansarea implică foarte mari cheltuieli pentru companie. Însă furnizorul extern poate oferi aceleași servicii într-un mod mult mai rentabil din punct de vedere financiar.

– **Concentrarea pe domenii de activitate primordiale.** O companie care lasă detaliile operaționale în seama unui expert se poate concentra mult mai bine pe activitățile primordiale și își poate lărgi gama de business.

– **Accesul la resurse, tehnologii moderne, dar și la expertiză.** Pentru a-și face loc pe această piață, furnizorii externi investesc mult pentru a se specializa în domeniul lor de activitate. Acest lucru înseamnă că ele oferă toate resursele investite oricui este dispus să plătească pentru acestea.

– **Asigurarea calității serviciilor oferite.**

– **Împărțirea și reducerea riscurilor.** S-a constatat că, în momentul în care apelează la un furnizor extern, companiile devin mult mai flexibile și astfel capabile să facă față transformărilor impuse de economia modernă. Riscul ca o anumită investiție să nu fie rentabilă scade din două motive:

– expertiza furnizorilor externi;

– posibilitatea de a renunța la acel proiect foarte ușor (nu ai făcut așa de multe investiții încât să nu mai poți da înapoi).

– **Indisponibilitatea sau insuficiența resurselor tehnice sau de altă natură ale companiei.** Acest aspect se manifestă în special în cadrul companiilor mici care, pe de o parte, necesită prestarea unor anumite munci (evidența contabilă, asistența juridică, pază etc.), iar pe de altă parte, nu își pot permite angajarea unui personal propriu.



– Nu se doresc domenii dificile de condus în cadrul companiei.

În Republica Moldova, procesul de externalizare se manifestă, de regulă, în așa domenii ca: contabilitate, audit, asistență juridică, pază, cleaning.

Tot mai des, unitățile apelează la externalizarea unor domenii de activitate, care anterior păreau indispensabile activității de administrare a unității, cum ar fi: logistica; gestionarea personalului; asigurarea securității și sănătății muncii etc.

Aceste procese se datorează, în mare parte, preluării unor practici larg răspândite în Uniunea Europeană, precum și din tendințele de economisire a mijloacelor financiare, ce devin mai accentuate odată cu epuizarea posibilităților de economisire în urma implementării tehnologiilor performante și logisticii eficiente.

Cu părere de rău, situația economică și financiară precară, în care se află majoritatea angajatorilor din Republica Moldova, face ca posibilitățile procurării și implementării tehnologiilor și logisticii performante să fie relativ reduse. În consecință, externalizarea unor servicii sau funcții este văzută de administrația respectivelor unități drept decizia cea mai corectă și mai reală de economisire a mijloacelor financiare, fără a implementa tehnologii și logisticii performante. De cealaltă parte, unitățile ce dispun de mijloace financiare suficiente pentru procurarea tehnologiilor și logisticii performante, nu tind să le procure și să le implementeze, preferând externalizarea activităților, funcțiilor și serviciilor pe care le consideră auxiliare, astfel concentrându-se pe una sau câteva domenii de activitate, apreciate ca fiind de bază.

Prin Hotărârea Băncii Naționale a Moldovei nr. 241 din 03.11.2011, *externalizarea a fost definită ca angajarea în bază contractuală a unei persoane juridice (în continuare – furnizor) în vederea desfășurării de către aceasta a unor activități/operațiuni care, în mod obișnuit, ar fi desfășurate/efectuate de către bancă*¹.

În contextul definiției legale, evidențiem următoarele trăsături ale externalizării activităților și operaunilor băncii:

- a) se realizează în baza unui contract;
- b) subiect (*furnizor*) poate fi o persoană juridică;
- c) obiectul contractului îl reprezintă desfășurarea de către furnizor a unor activități/operațiuni;
- d) activitățile/operaunilor externalizate, în mod obișnuit, ar fi desfășurate/efectuate de către bancă.

Cu părere de rău, hotărârea Băncii Naționale a Moldovei nu face referire la personalul băncii, angajat în activitățile și operaunilor ce urmează a fi externalizate. Mai mult ca atât, nu sunt prevăzute anumite garanții pentru acești salariați a căror locuri de muncă sunt afectate de incertitudine.

Potrivit art. 10 alin. (2) lit. d) din Codul muncii al RM, *angajatorul este obligat să acorde salariaților*

munca prevăzută de contractul individual de muncă. Prin urmare, această obligație se menține pentru băncile ce externalizează activități și operațiuni, desfășurate și efectuate anterior de către propriul personal.

În contextul în care banca externalizează activități și operațiuni ce anterior nu erau îndeplinite de propriul personal, aceste relații vor fi reglementate în întregime de legislația civilă și nu vor avea anumite consecințe substanțiale asupra relațiilor de muncă dintre angajații băncii și bancă. Însă acest proces va determina banca, în calitate de angajator, fie să includă în statele de personal noi funcții, fie să modifice atribuțiile funcțiilor deja existente, întrucât urmează să asigure, prin intermediul propriului personal, colaborarea cu furnizorul.

În cazul în care banca, în calitate de angajator, va externaliza activități și operațiuni ce anterior erau îndeplinite de propriul personal, aceasta se va confrunta cu situația în care nu va mai putea pune la dispoziția salariaților munca prevăzută în contractele individuale de muncă încheiate cu aceștia. În acest sens, banca în calitate de angajator, poate apela la următoarele soluții:

- să transfere salariații vizați cu acordul lor la o altă muncă permanentă în cadrul băncii;
- să transfere salariații vizați la furnizor cu acordul lor, a băncii și a furnizorului;
- să purceadă la reducerea numărului sau a statelor de personal din unitate.

Până la adoptarea Hotărârii Consiliului de administrație al Băncii Naționale a Moldovei nr.241 din 3 noiembrie 2011, prin care a fost Regulamentul privind externalizarea activităților și operaunilor băncii, aspecte privind externalizarea unor activități ale angajatorului se regăseau și în conținutul altor acte normative².

Astfel, potrivit art.11 alin.(4) din Legea securității și sănătății nr.186 din 10.07.2008 (*Monitorul Oficial al RM*, nr. 143-144 din 05.08.2008) „în cazul în care resursele unității nu sunt suficiente pentru organizarea activităților de protecție și prevenire a riscurilor profesionale din lipsa personalului specializat, angajatorul este obligat să recurgă la servicii externe de protecție și prevenire acreditate în modul prevăzut de lege”.

Ținem să menționăm că externalizarea activității de protecție și prevenire a riscurilor profesionale, în contextul normei enunțate *supra*, va fi justificată doar în cazul insuficienței personalului specializat, și nu a lipsei mijloacelor financiare sau a încercării de economisire a acestora.

În cazul în care angajatorul recurge la furnizori de servicii externe de protecție și prevenire a riscurilor profesionale, aceștia vor fi informați de către angajator asupra factorilor cunoscuți sau suspecți ca având efecte asupra securității și sănătății lucrătorilor și vor avea acces la informațiile privind: riscurile profesio-



nale; activitățile și măsurile de protecție și prevenire, atât la nivelul unității în general, cât și la nivelul fiecărui tip de post de lucru și/sau de funcție, în particular.

Analizând procesul de externalizare din Republica Moldova și cel din România, remarcăm multiple asemănări, inclusiv lipsa unei legi, ce ar reglementa în complex procesul de externalizare.

Astfel, prin Ordinul ministrului Sănătății Publice al României nr. 886 din 19 iulie 2006, *externalizarea serviciilor medicale sau nemedicale* este definită ca procedeul prin care unitatea sanitară, pe bază de criterii și norme, pune la dispoziție unei persoane juridice baza materială și spațiul necesar, după caz, precum și personal calificat în vederea îmbunătățirii calității serviciilor medicale sau nemedicale, pentru utilizarea cu eficiență a resurselor financiare, materiale și umane³.

Așadar, ordinul ministrului Sănătății Publice al României evidențiază următoarele trăsături ale procesului de externalizare a serviciilor medicale și nemedicale:

- reprezintă un procedeu realizat de unitățile sanitare;
- are bază de criterii și norme;
- presupune punerea la dispoziția unei persoane juridice a bazei materiale și a spațiului necesar după caz, precum și a *personalului calificat*;
- are ca scop îmbunătățirea calității serviciilor medicale sau nemedicale, precum și utilizarea eficientă a *resurselor* financiare, materiale și umane.

Ținem să menționăm că ordinul ministrului Sănătății Publice al României, nominalizat *supra*, stabilește unile *garanții pentru personal, și anume:*

- *personalul care își desfășoară activitatea în zona de servicii care vor fi externalizate va fi preluat, în mod obligatoriu, de viitorul prestator de servicii medicale sau nemedicale;*

- *personalul preluat de către furnizorul serviciilor medicale sau nemedicale de la unitatea sanitară va fi menținut pe toată perioada derulării contractului, cu respectarea prevederilor legislației muncii, cu modificările și completările ulterioare ale contractului colectiv de muncă la nivel de ramură sanitară;*

- *drepturile salariale ale personalului preluat și celelalte drepturi prevăzute în contractele colective de muncă se păstrează pe toată durata derulării contractului și se corelează cel puțin la nivelul prevăzut de reglementările în vigoare pentru unitățile sanitare publice;*

- *furnizorul de servicii medicale sau nemedicale răspunde, conform dispozițiilor legale, de instruirea tehnică corespunzătoare a personalului preluat pentru utilizarea echipamentelor din dotare.*

Totodată, ordinul vizat *supra* stabilește că serviciile medicale și nemedicale se externalizează numai la solicitarea unității sanitare, cu avizul autorității de sănătate publică, al consiliului județean sau al consiliu-

lui local, după caz, cu avizul scris al sindicatelor din unitatea sanitară, precum și al Ministerului Sănătății Publice. În acest sens, unitatea sanitară va întocmi un dosar care va fi prezentat spre avizare entităților menționate.

Una din condițiile ce necesită a fi respectate pentru obținerea avizului de la autoritatea de sănătate publică în subordinea căreia se află unitatea sanitară care solicită externalizarea, de la sindicatul din unitatea sanitară și Ministerul Sănătății Publice, este respectarea de către viitorul prestator de servicii a legislației muncii și a garanțiilor privind preluarea personalului stabilite prin ordinul ministrului Sănătății Publice al României nr. 886 din 19 iulie 2006.

În acest ordin al ministrului sunt prevăzute următoarele etape obligatorii ce trebuie parcurse de unitățile sanitare pentru externalizarea serviciilor medicale și nemedicale:

- etapa prealabilă;
- etapa inițială;
- etapa organizării licitației deschise pentru achiziția publică de contracte de prestare de servicii medicale sau nemedicale.

În cadrul etapei prealabile, are loc inițierea procedurii de externalizare a serviciilor medicale și nemedicale, care se face numai dacă valoarea preconizată a costurilor acestor servicii, ca urmare a externalizării lor, este cu minimum 15% mai mică decât valoarea medie pe ultimele 6 luni a costurilor efectuate de unitatea sanitară cu aceste servicii solicitate a fi externalizate. Tot în cadrul acestei etape, unitatea sanitară sau o firmă specializată, la solicitarea unității sanitare, va întocmi studiul de fezabilitate care trebuie să cuprindă: date generale despre unitatea sanitară care solicită externalizarea; descrierea generală a proiectului de externalizare solicitat; motivele de ordin economic, financiar și social care justifică solicitarea; calculul de eficiență al externalizării serviciului respectiv.

La etapa inițială, pentru obținerea acordului de inițiere a procedurii de externalizare a serviciilor medicale și nemedicale, unitatea sanitară va depune la Ministerul Sănătății Publice un dosar de externalizare format din: cerere pentru obținerea acordului de inițiere a procedurii de externalizare a serviciilor medicale și nemedicale; avizul favorabil al autorității de sănătate publică în subordinea căreia se află unitatea sanitară care solicită externalizarea; avizul favorabil al consiliului județean sau al consiliului local, după caz; avizul favorabil al sindicatelor din unitatea sanitară; studiul de fezabilitate întocmit de unitatea sanitară sau de o firmă specializată, la solicitarea acesteia.

Ministerului Sănătății Publice va analiza dosarul și, dacă sunt îndeplinite condițiile de eficiență și de legalitate, va propune emiterea acordului de inițiere a procedurii de externalizare a serviciilor medicale și nemedicale de către ministrul sănătății publice.



În cazul în care dosarul nu este complet sau din documentele depuse nu rezultă clar îndeplinirea condițiilor de eficiență și de legalitate, compartimentul de specialitate din cadrul Ministerului Sănătății Publice poate solicita unității sanitare completarea dosarului sau clarificări privind documentele depuse la dosarul de externalizare.

În cadrul celei de-a treia etape – organizarea licitației deschise pentru achiziția publică de contracte de prestare de servicii medicale sau nemedicale, conform legislației în vigoare, se va purcede la aprobarea documentației de elaborare și prezentare a ofertelor, inclusiv se va verifica existența avizului scris al sindicatelor din unitatea sanitară referitor la respectarea garanțiilor stabilite personalului.

Începerea procedurii de externalizare a serviciilor medicale și nemedicale se face numai dacă valoarea preconizată a costurilor acestor servicii, ca urmare a externalizării lor, este cu minimum 15% mai mică decât valoarea medie pe ultimele 6 luni a costurilor efectuate de unitatea sanitară cu serviciile solicitate a fi externalizate.

Termenul de valabilitate al contractului având ca obiect externalizarea este de 5 ani, cu condiția stabilirii anuale a valorii serviciilor prestate și cu respectarea condițiilor de încetare a valabilității contractului. Pe o perioadă de minimum 3 ani de la intrarea în vigoare a contractului, valoarea acestuia nu va putea crește peste valoarea inițială pentru care acesta s-a încheiat. Pentru perioada următoare (până la finalizarea contractului), valoarea serviciilor se va renegocia anual.

Contractul de prestări de servicii medicale sau nemedicale poate fi prelungit cu acordul părților, prin act adițional, pentru o perioadă de maximum 2 ani.

Totodată, contractul de prestări de servicii medicale sau nemedicale se reziliază dacă nu sunt realizați indicatorii prevăzuți în documentația de elaborare și

prezentare a ofertelor și nu sunt respectate clauzele sociale pentru perioada analizată.

În contextul celor relatate mai sus, concluzionăm că procesul de externalizare, în dualitatea sa de abordare (economică și juridică) nu își găsește reglementare adecvată în legislația Republicii Moldova.

Faptul că pe lângă sectorul privat, actualmente și unele autorități centrale de specialitate, departamentale și instituții cu autonomie financiară sunt implicate în astfel de procese, determină necesitatea reglementării externalizării prin lege, inclusiv stabilirea de garanții pentru salariații vizați de aceste procese.

Astfel, prin prisma relațiilor de muncă, putem menționa că externalizarea sub aspect juridic, atât în Republica Moldova, cât și în România se află la etapa de transformare – din izvor material în izvor formal.

Recenzent:

Nicolae SADOVEI,

doctor habilitat în drept,
conferențiar universitar (USM)

Note:

¹ Hotărârea Băncii Naționale a Moldovei nr. 241 din 03.11.2011 cu privire la aprobarea Regulamentului privind externalizarea activităților și operațiunilor băncii, aprobat prin Hotărârea Băncii Naționale a Republicii Moldova nr. 241 din 03.11.2011 // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 227-232 din 23.12.2011.

² Legea securității și sănătății nr.186 din 10.07.2008// *Monitorul Oficial al RM*, nr. 143-144 din 05.08.2008.

³ Ordinul Ministrului Sănătății Publice al României nr. 886 din 19 iulie 2006 privind externalizarea serviciilor medicale și nemedicale din unitățile sanitare// *Monitorul Oficial al României*, nr. 647 din 26 iulie 2006.